

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ АВІАЦІЙНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ФАКУЛЬТЕТ МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН
КАФЕДРА МІЖНАРОДНИХ ЕКОНОМІЧНИХ ВІДНОСИН І БІЗНЕСУ

ДОПУСТИТИ ДО ЗАХИСТУ
Завідувач випускової кафедри
_____ Л. М. Побоченко
«__» _____ 2022 р.

Кваліфікаційна робота (ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА)

ВИПУСКНИКА ОСВІТНЬОГО СТУПЕНЯ БАКАЛАВРА
ЗА СПЕЦІАЛЬНІСТЮ 292 «МІЖНАРОДНІ ЕКОНОМІЧНІ ВІДНОСИНИ»
ОСВІТНЬО-ПРОФЕСІЙНОЮ ПРОГРАМОЮ
«МІЖНАРОДНИЙ ЕКОНОМІЧНІ ВІДНОСИНИ»

Тема: «Механізми забезпечення економічної безпеки України в умовах відкритої економіки»

Виконавець: Штиль Тетяна Валеріївна, група МEB-203М

(підпис виконавця)

Керівник: к.е.н., доцент кафедри міжнародних
економічних відносин і бізнесу ФМВ НАУ
Прокоп'єва Аліна Анатоліївна

(підпис керівника)

Нормоконтролер: Панікар Герман Юрійович

(підпис нормоконтролера)

НАЦІОНАЛЬНИЙ АВІАЦІЙНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
Факультет міжнародних відносин
Кафедра міжнародних економічних відносин і бізнесу
спеціальність 292 «Міжнародні економічні відносини»
освітньо-професійна програма «Міжнародні економічні відносини»

ЗАТВЕРДЖУЮ
Завідувач кафедри
_____ Леся ПОБОЧЕНКО
«__» _____ 2022 р.

ЗАВДАННЯ

на виконання кваліфікаційної роботи

Штиль Тетяна Валеріївни

1. Тема роботи «Механізми забезпечення економічної безпеки України в умовах відкритої економіки» затверджена наказом ректора від «15» вересня 2022 р. № 1868/ст.

2. Термін виконання роботи: з 19 вересня 2022 року по 30 листопада 2022 року.

3. Вихідні дані до роботи: законодавча та нормативна база України, підручники та монографії українських та зарубіжних авторів з теми дослідження, періодичні та спеціальні видання, ресурси Інтернету. Питання дослідження економічної безпеки України в умовах відкритої економіки висвітлено в роботах таких авторів як: Антонюк Л. Л., Базилевич В. М., Брикова І. В., Долбнєва Д. В., Дорош О. І., Єлісеєнко О. В., Жилиєва Н. М., Квасюк Б. Є., Синюченко М. І., Швиданенко О. А., Юрчишин В. В. та ін.

4. Зміст пояснювальної записки: теоретичні підходи до дослідження економічної безпеки України в умовах відкритої економіки, оцінка економічної безпеки України в умовах відкритої економіки, основні напрями до підвищення рівня економічної безпеки України в умовах відкритої економіки.

5. Перелік обов'язкового ілюстративного матеріалу: у роботі розміщено 14 таблиць, 15 рисунків та 4 додатки.

6. Презентація основних результатів кваліфікаційної роботи в електронному вигляді. Розроблена презентація в Microsoft Office Power Point, складає 25 слайдів.

7. Календарний план-графік

№ пор.	Завдання	Термін виконання	Відмітка про виконання
1.	Вивчити літературні джерела з предмету дослідження та написати заяву про затвердження теми кваліфікаційної роботи	22.08.2022	Виконано
2.	Затвердити план дослідження та отримати завдання до виконання кваліфікаційної роботи	29.08.2022	Виконано
3.	Розкрити теоретичні підходи до дослідження економічної безпеки України в умовах відкритої економіки	19.09.2022-02.10.2022	Виконано
4.	Оцінити економічну безпеку України в умовах відкритої економіки	03.10.2022-16.10.2022	Виконано
5.	Визначити та обґрунтувати основні напрями до підвищення рівня економічної безпеки України в умовах відкритої економіки	17.10.2022-26.10.2022	Виконано
6.	Написати реферат, вступ, висновки та оформити список використаних джерел і додатки	27.10.2022-31.10.2022	Виконано
7.	Передати кваліфікаційну роботу для перевірки на плагіат	01.11.2022	Виконано
8.	Оформити кваліфікаційну роботу	02.11.2022-11.11.2022	Виконано
9.	Передати кваліфікаційну роботу рецензенту для рецензування (за 10 днів до захисту)	12.11.2022	Виконано
10.	Попередній захист кваліфікаційної роботи	14.11.2022	Виконано
11.	Передати кваліфікаційну роботу науковому керівникові для написання відгуку (за 7 днів до захисту)	15.11.2022	Виконано

8. Дата видачі завдання: «29» серпня 2022 р.

Керівник кваліфікаційної роботи _____
(підпис керівника)

Прокоп'єва А.А.
(П.І.Б)

Завдання прийняв до виконання _____
(підпис випускника)

Штиль Т.В.
(П.І.Б)

РЕФЕРАТ

Пояснювальна записка до кваліфікаційної роботи «Механізми забезпечення економічної безпеки України в умовах відкритої економіки»: 107 сторінок, 8 таблиць, 28 рисунків, 81 літературних джерел, 1 додаток.

Перелік ключових слів (словосполучень): ЕКОНОМІЧНА БЕЗПЕКА, ВІДКРИТА ЕКОНОМІКА, ПРОДОВОЛЬЧА БЕЗПЕКА, РИЗИКИ, ЕКОНОМІКА.

Об'єкт дослідження: економічна безпека України в умовах відкритої економіки.

Предмет дослідження: передумови, чинники, закономірності, особливості економічної безпеки України в умовах відкритої економіки.

Мета кваліфікаційної роботи: дослідження економічної безпеки України в умовах відкритої економіки.

Методи дослідження: метод порівняння, узагальнення, систематизації та синтезу; групування, статистичні, математичні, графічного аналізу; системний і комплексний підходи.

Отримані результати та їх новизна:

Значущість виконаної роботи та висновки: подальше створення належних і достатніх умов для вдосконалення економічної безпеки України в умовах відкритої економіки.

Рекомендації щодо використання результатів: матеріали кваліфікаційної роботи рекомендується використовувати для зростання відкритості економіки України для підвищення ефективності економічної безпеки.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	6
РОЗДІЛ 1 ТЕОРЕТИЧНІ ПІДХОДИ ДО ДОСЛІДЖЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВІДКРИТОЇ ЕКОНОМІКИ	9
1.1. Трансформація природи економічної безпеки країни.....	9
1.2. Виміри економічної безпеки країни в умовах відкритої економіки	15
1.3. Чинники формування економічної безпеки країни в умовах відкритої економіки	20
РОЗДІЛ 2 ОЦІНКА ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВІДКРИТОЇ ЕКОНОМІКИ.....	27
2.1. Аналіз основних індикаторів економічної безпеки України в умовах відкритої економіки.....	27
2.2. Дослідження конкурентоспроможності України як чинника економічної безпеки	40
2.3. Аналіз рівня відкритості економіки України в сучасних умовах	54
РОЗДІЛ 3 ОСНОВНІ НАПРЯМИ ДО ПІДВИЩЕННЯ РІВНЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВІДКРИТОЇ ЕКОНОМІКИ	58
3.1. Проблеми економічної інтеграції в контексті економічної безпеки України.....	58
3.2. Заходи вдосконалення економічної безпеки України в умовах відкритої економіки.....	67
3.3. Напрями зростання відкритості економіки України для підвищення ефективності економічної безпеки	76
ВИСНОВКИ.....	99
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	104
ДОДАТКИ.....	112

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. Забезпечення економічної безпеки є важливою функцією держави. Проблема економічної безпеки постає не тільки при визначенні внутрішньої політики держави, а й визначає питання зовнішньої стратегії. Стабільність і розвиток вимагають динамічного підходу до вирішення проблеми економічної безпеки України в умовах відкритої економіки. Це в основному внаслідок швидкої зміни показників економічної безпеки та показників зі зміною умов функціонування міжнародних, політичних, економічних, ринкових та інших систем. Актуальність вирішення проблем економічної безпеки ґрунтується на необхідності позбутися залежності національної економіки від рівня конкуренції на світових ринках. Це зумовлено виникненням серйозних економічних ризиків, які виникають у разі виходу фактичних значень показників економічної безпеки за межі порогових рівнів.

Економічна безпека країни в умовах відкритої економіки є предметом досліджень багатьох вчених як зарубіжних, так і вітчизняних. Серед них можна виділити авторів наукових статей, публікацій та робіт, таких як Акінфієва Л. П., Бояринова К. О., Дергачова В. В., Кравченко М. О., Копішинська К. О., Кучер Г. В., Максименко Я. А., Мігус І. П., Олешко А. А., Ровнягін О. В., Чугунов І. Я., Шевченко Ю. О., Шемаєва Л. Г., Шлапак О. В., Ястремська О. М. та ін. та багато інших.

Метою кваліфікаційної роботи є дослідження економічної безпеки України в умовах відкритої економіки.

Для досягнення мети необхідно вирішити наступні **завдання**:

- дослідити трансформацію природи економічної безпеки країни;
- визначити виміри економічної безпеки країни в умовах відкритої економіки;
- обґрунтувати чинники формування економічної безпеки країни в умовах відкритої економіки;

- провести оцінку економічної безпеки України в умовах відкритої економіки;
- здійснити дослідження конкурентоспроможності України як чинника економічної безпеки;
- провести аналіз рівня відкритості економіки України в умовах відкритої економіки;
- виявити проблеми економічної інтеграції в контексті економічної безпеки України;
- обґрунтувати заходи вдосконалення економічної безпеки України в умовах відкритої економіки;
- дослідити напрями зростання відкритості економіки України для підвищення ефективності економічної безпеки.

Об'єктом дослідження є економічна безпека України в умовах відкритої економіки.

Предметом дослідження є передумови, чинники, закономірності, особливості економічної безпеки України в умовах відкритої економіки.

Методологія дослідження. Методологічну основу дослідження становлять фундаментальні розробки вчених. В першому розділі, при розкритті трансформації природи економічної безпеки країни, використовувалися методи від абстрактного до конкретного, структурно-системного підходу поєднання аналізу та синтезу, методи причинно-наслідкових зав'язків. В другому розділі кваліфікаційної роботи, під час аналітичного дослідження, в якому досліджувалися та аналізувалися тенденції й динаміка сучасного стану економічної безпеки України в умовах відкритої економіки, використовувалися методи логічного й історичного, кількісно-якісного аналізу, метод групування даних, статистичні та порівняльні методи. У третьому розділі основним науковим методом був метод причинно-наслідкових, логічних та функціональних зав'язків і залежностей.

Теоретична основа роботи складається з економічних та теоретичних досліджень вітчизняних та зарубіжних науковців. При написанні кваліфікаційної

роботи були використані законодавчі та підзаконні нормативно-правові акти щодо вдосконалення економічної безпеки України в умовах відкритої економіки, нормативно-правові та корпоративні акти щодо обґрунтування напрямів зростання відкритості економіки України для підвищення ефективності економічної безпеки, монографії, статті вітчизняних і зарубіжних науковців у періодичних виданнях, інтернет-ресурси.

Наукова новизна дослідження полягає в поглибленні наукового обґрунтування методичних підходів до визначення економічної безпеки України в умовах відкритої економіки та формуванні конкретних пропозицій щодо шляхів забезпечення економічної безпеки України.

Структура кваліфікаційної роботи. Кваліфікаційна робота складається із вступу, трьох розділів, висновків та списку бібліографічних посилань використаних джерел. В роботі розміщено 8 таблиць, 28 рисунків та 1 додаток. Список бібліографічних посилань використаних джерел включає 81 найменувань на 8 сторінках.

Апробація отриманих результатів. Основні теоретичні положення й висновки кваліфікаційної роботи відображені в публікаціях автора і доповідались на міжнародних науково–практичних конференціях: XIII Міжнародній науково–практичній конференції «Національні економічні стратегії розвитку в глобальному середовищі» (2022р.), VII Міжнародна науково-практична дистанційна конференція Modern Research in World Science (2022 р.).

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ПІДХОДИ ДО ДОСЛІДЖЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВІДКРИТОЇ ЕКОНОМІКИ

1.1. Трансформація природи економічної безпеки країни

Розвиток суспільних відносин потребує злагоджених дій усіх гілок влади всередині країни, гармонійного поєднання економічних механізмів та вдосконалення соціальних процесів, забезпечення їхнього ефективного функціонування з метою досягнення стратегічних цілей. На цьому шляху ключову роль відіграє економічна політика розвинутої країни, яка є втіленням інтересів населення, суб'єктів господарювання, інвесторів, органів влади усіх рівнів тощо. Ця політика є ключовим елементом, складовою загальнодержавної економічної політики. У ній визначаються джерела наповнення економічних ресурсів, напрями їх використання відповідно до пріоритетів розвитку економіки та формується система ефективного управління фінансами для стимулювання за допомогою економічних інструментів соціально-економічних процесів [17, с. 40].

Економічна політика все більше привертає до себе увагу з боку не тільки практиків, а й теоретиків. Зростає кількість публікацій про її зміст і шляхи реалізації. В арсеналі економічної науки є значний доробок. Багатьма відомими вченими в своїх роботах були розглянуті різні аспекти економічної політики [4, с. 58]. Лише за умови спрямованості економічної політики на забезпечення умов для розвитку економіки та нарощування економічних ресурсів країни, можливе задоволення зростаючих потреб соціальної сфери й державного управління, процвітання країни в майбутньому.

Економічна політика являє собою сукупність різних напрямків, елементів, які в сукупності і формують економічну політику розвинутої країни. Основними елементами, що складають економічну політику є: грошово-кредитна політика; бюджетна політика; податкова (фіскальна) політика; інвестиційна політика;

політика в галузі праці та зайнятості, ринку робочої сили, регулювання доходів; зовнішньоекономічна політика.

Динамічний розвиток економічних відносин істотно впливає на відповідні зміни правової бази, коригуючи та змінюючи її. По суті, беручи до уваги визначальну роль права у регулюванні економічної безпеки, можна стверджувати, що адміністративне право інституційно оформлює відносини у сфері економічної безпеки, надає захисним механізмам статусу правових відносин, а це дозволяє праву впливати на розвиток цих відносин, здійснювати їх охорону його специфічними засобами [14, с. 98]. Однак доводиться констатувати відсутність єдиного системоутворювального нормативно-правового акта, який задав би темп регулювання суспільних відносин у сфері економічної безпеки, ввів би єдині правила для всіх учасників цих правовідносин. Приведені у відповідність з цим законом нормативно-правові акти отримали б обґрунтований імпульс до оновлення, а в низці випадків навіть до радикальної зміни. Факт появи такого закону запустив би процес створення нових нормативно-правових актів, які дали б змогу б охопити особливо проблемні напрями економічної безпеки, що потребують додаткового регулювання [34, с. 19].

Питання економічної безпеки України досліджується вітчизняними науковими колами та жваво обговорюється на рівні експертів та громадськості з початком доби незалежності. Поступово дискусія набула кількісних та якісних вимірів. У перше десятиріччя незалежності наукові праці присвячувались обґрунтуванню дефініції «економічна безпека», сутнісним характеристикам, її взаємозв'язку зі станом та ефективністю економіки та зовнішніми і внутрішніми загрозами, що дало можливість зробити певні теоретичні узагальнення [21, с. 104]. Чи не вперше у 1999 році було розроблено Концепцію економічної безпеки України Інститутом економічного прогнозування (керівник проекту В. Геєць) [36, с. 145]. У подальшому науковці зосередилися на висвітленні окремих питань нашої проблематики. Економічна безпека як комплекс захисту національних інтересів та базова умова їх дотримання і реалізації розглядається у праці А. А. Олешко [44, с. 7]. Окремим

складовим системи економічної безпеки України присвячені наукові доробки: І. Я. Чугунов [58, с. 10], а саме еколого-економічній безпеці, М. М. Єрмошенко [22, с. 112] – фінансовій, І. Д. Вовчак [4, с. 58]. – банківській та інвестиційній, І. Т. Вислоцької [5, с. 49] – соціальной. Осмислення наслідків Революції Гідності та подій російсько-української війни не лише істотно змінило погляд українського суспільства на сутність та значення економічної безпеки України, а і сприяло появі наукових праць, які висвітлюють досліджувану нами проблему системно, різнопланово та багаторівнево [15, с. 215].

Важливе значення для економічної безпеки мають не самі критеріальні показники, а їхні порогові значення, тобто граничні величини, перевищення яких загрожує економічній безпеці, а також основні складові елементи економічної безпеки (рис. 1.1).

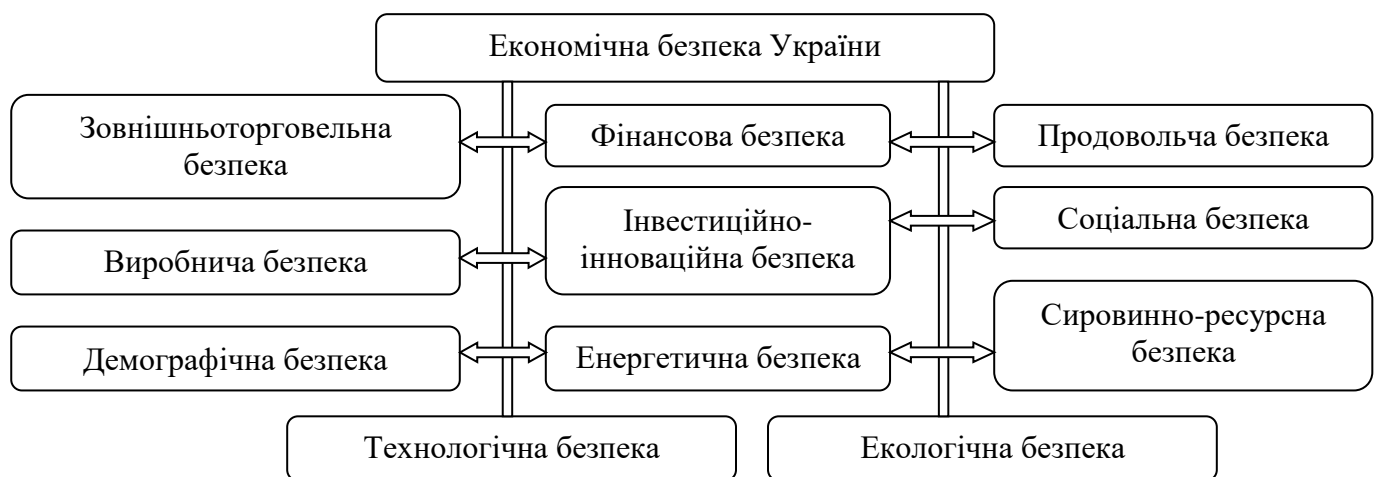

Рис. 1.1. Основні складові економічної безпеки країни

Джерело: Попадинець Н. М. Основні чинники забезпечення економічної безпеки України. Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України. 2016. Випуск 2 (118). С. 20-23.

У широкому сенсі національна економічна безпека визначається кількістю наявних ресурсів і рівнем розвитку. Однак навіть це широке визначення не охоплює насправді всіх аспектів економічної безпеки. Економічну безпеку не можна розглядати статично, окремо від національної безпеки та національних інтересів. Він включає поточну національну економічну політику, середньострокові та довгострокові цілі, рівень інтеграції держави як у міжнародну торгівлю, так і в міжнародні відносини в цілому. Зв'язок між економічною безпекою та ступенем

економічної інтеграції визначає рівень вразливості економіки. Отже, здатність національної економіки реалізувати національні інтереси визначається рівнем її вразливості. Його можна розглядати як співвідношення переваг і недоліків національної економіки в контексті міжнародного економічного клімату, внутрішнього соціально-політичного середовища. Це визначає здатність національної економіки реагувати на внутрішні та зовнішні виклики.

Важливим аспектом сучасної глобальної економіки стала глобальна ієрархічна реструктуризація в бік посилення ролі міжнародних інтегрованих утворень (ЄС, АСЕАН, НАФТА), особливо за рахунок їхнього географічного розширення та набуття ними нових важливих функцій. Їхня місія полягає не лише у забезпеченні конкурентоспроможності країн-членів шляхом управління міжнародними валютними відносинами та заохочення іноземних інвестицій чи міжнародних продажів, а й у зверненні до широкого кола економічних та неекономічних факторів [10, с. 15].

Інтеграція України до Європейського Союзу суттєво впливає на саму структуру суспільства, і процес інтеграції виявляється не лише в економічних факторах. Процес інтеграції лежить глибше, ніж відносини всередині міжнародних фінансових або ринкових установ і організацій. Процес інтеграції України до ЄС зумовлює реструктуризацію національної економіки до вже існуючих правил взаємодії. Цей процес виявляє незахищеність національної економіки, яка підтримується дотриманням норм та обмежень ЄС. Економіка України на сучасному етапі характеризується низьким рівнем економічної безпеки через затримку вступу до ЄС, а також більш широке запровадження його регулювання [24, с. 21].

Глибока реструктуризація національної економіки та широкомасштабна переорієнтація економічних відносин роблять національну економіку досить нестабільною, залежною від політики великих міжнародних фінансових інституцій чи міжурядових організацій. Проте концепція економічної безпеки погано корелює із сучасною концепцією економічного неолібералізму. Основна причина полягає в тому, що для забезпечення економічної безпеки національні уряди повинні

запобігати, забороняти або обмежувати діяльність суб'єктів господарювання, які можуть порушувати цю безпеку. Таким чином, вони суперечать інтересам основних міжнародних ринкових сил і певних фінансових організацій. Проте ідеологічною основою розробки національної політики є концепція національної економічної безпеки.

У цілому, економічна безпека країни характеризується системою понять, основними з яких є: чинники, об'єкти, загрози, збитки, критерії і показники, стратегії і заходи забезпечення безпеки. Визначаючи місце економічної стратегії країни у системі понять, слід вичленувати такі основні ознаки:

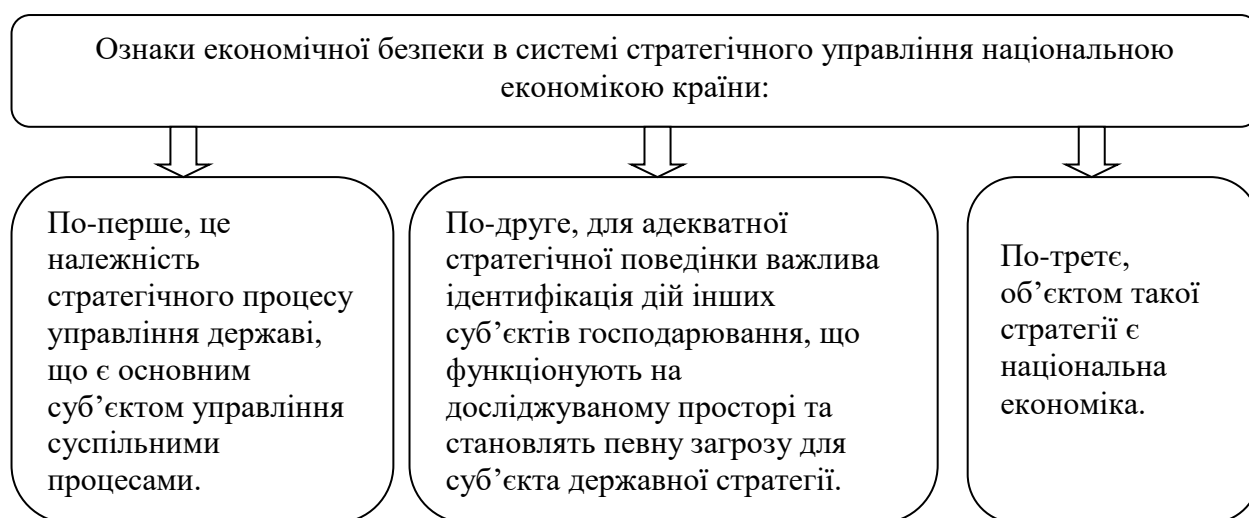

Рис. 1.2. Ознаки економічної безпеки в системі стратегічного управління національною економікою країни

Джерело: Безпека структурно-інституціональної трансформації економіки регіону : теоретичні основи та прикладні аспекти : монографія; А. М. Гуменюк. К. : НІСД, 2014. 468 с.

Таким чином, на сучасному етапі розвитку геоeкономіка, орієнтована, головним чином, на проблеми, пов'язані з національною конкурентоспроможністю та забезпеченням економічної безпеки, що зумовлено тим, що в геоeкономіці головними факторами є позиції тих чи інших країн на світових ринках, міграція товарів, капіталів, послуг та робітників сили, економічні інтеграційні та коопераційні зв'язки в умовах глобалізації [38, с. 172]. Можна виділити певні елементи алгоритму формування та розвитку економічної безпеки в системі стратегічного управління національною економікою країни (рис. 1.3).

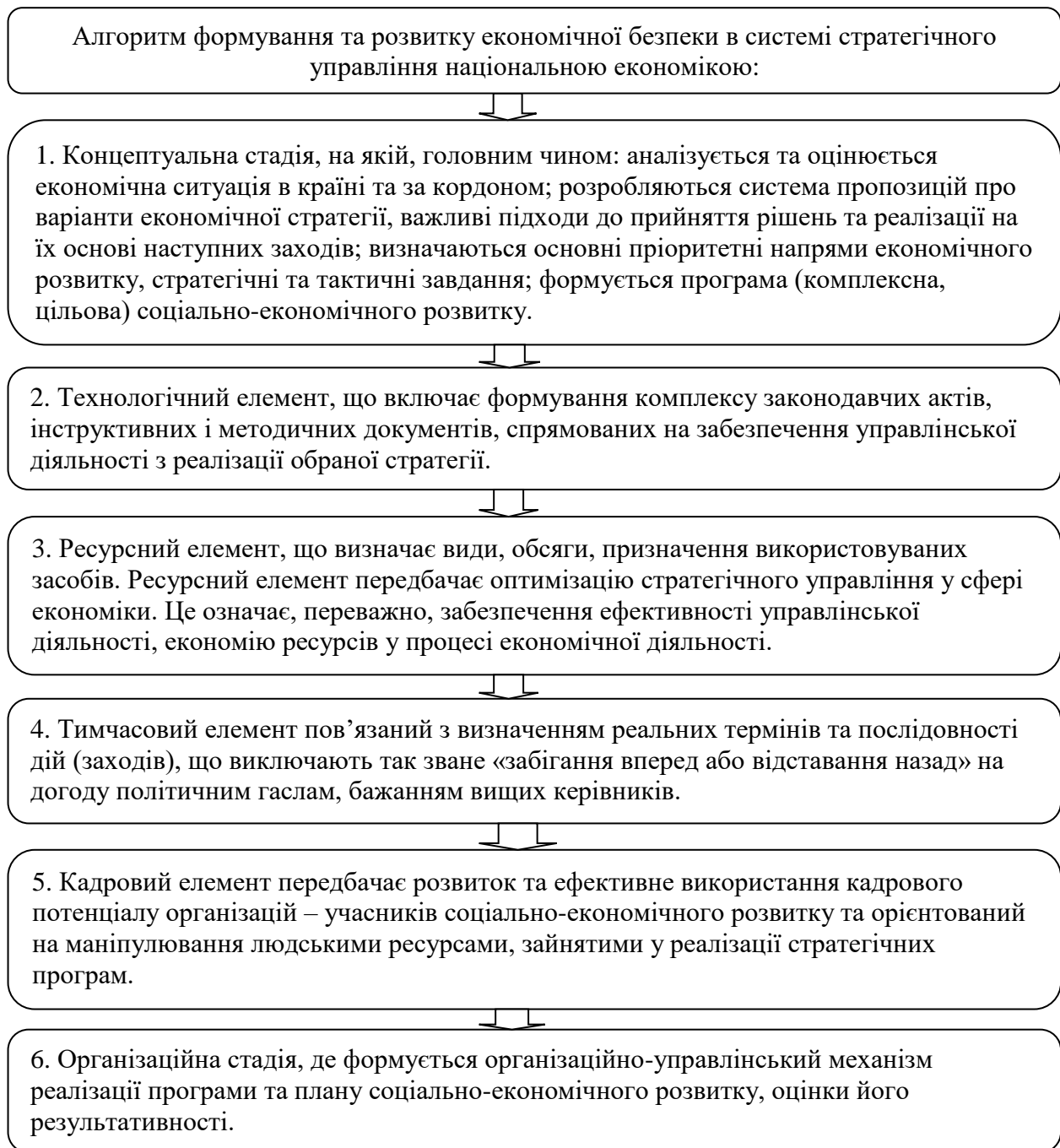

Рис. 1.3. Алгоритм формування та розвитку економічної безпеки в системі стратегічного управління національною економікою країни [30, с. 101]

Джерело: Економічна безпека України в умовах глобалізаційних викликів : моногр.; за заг. ред. д-ра екон. наук, проф. А. А. Мазаракі. К. : КНТЕУ, 2010. 717 с.

Варто відзначити, що Україна орієнтована на пошук більш ефективного застосування своїх конкурентних переваг, серед яких зростаючий споживчий ринок, природні ресурси та унікальне географічне розташування. Також Україна стрімко набирає обертів у реалізації різноманітних трансрегіональних енергетичних та

транспортно-комунікаційних проєктів, спрямованих на забезпечення оптимальних умов для інтеграції країни у світову економіку, прискорення соціально-економічного розвитку національної економіки [40, с. 109].

Виділення економічних національних інтересів як одних із найважливіших у структурі національних інтересів країни є основою ефективного сталого розвитку її економічної системи. У роботах [49, с. 125; 53, с. 11] зазначено, що економічні інтереси – це спрямованість на отримання економічних переваг особи, суспільства та держави, забезпечення умов існування та розвитку економічної незалежності та добробуту. Національні економічні інтереси визначають зміст, конфігурацію та напрямок системи забезпечення економічної безпеки країни. Захист національних економічних інтересів від зовнішніх та внутрішніх загроз є змістом та найважливішою функцією системи забезпечення економічної безпеки країни. При цьому в Україні на сьогоднішній день не сформовано цілісну систему національних економічних інтересів. Стратегія національної безпеки України визначає принципи, пріоритетні цілі, завдання та механізми забезпечення життєво важливих інтересів особистості, суспільства та держави від зовнішніх та внутрішніх загроз. Національні економічні інтереси у законодавчих актах України не деталізовані [57, с. 69].

Отже, економічна безпека України характеризується захищеністю її національних інтересів. Система забезпечення економічної безпеки країни ґрунтується на розумінні та реалізації концепції національних економічних інтересів на державному та міжнародному рівнях, метою якої є підтримання збалансованості економіки, захист її від впливу зовнішніх та внутрішніх загроз, здатність до стабільного розвитку.

1.2. Виміри економічної безпеки країни в умовах відкритої економіки

В умовах розвитку світової економіки господарська діяльність окремої країни стає залежною від результатів взаємовідносин з економіками інших країн. Залежно від кількості і характеру зовнішньоекономічних зв'язків визначається ступінь

відкритості економіки, причому відкрита економіка характеризується наявністю тісних зв'язків зі світовим ринком, участю в міжнародному поділі праці.

У сучасному світовому господарстві відкрита в тій чи іншій мірі економіка стає практично неминучою, особливо для країн з невеликою територією, оскільки спеціалізація праці дозволяє отримати більше вигод, ніж диверсифікація виробництва для задоволення потреб внутрішнього ринку [60, с. 61]. Крім того, відкрита економіка дозволяє переміщатися не тільки ресурсів і товарів, але і технологій, досягнень науково-технічного розвитку. Так чи інакше, економічна взаємодія країн дозволяє отримувати додаткові вигоди учасникам, а приклади закритої економіки в більшості своїй невдалі, а цей досвід корисний лише в кризових ситуаціях. Є безліч визначень поняття «відкрита економіка»: і як країна, що відкриває свої кордони для проникнення товарів і капіталу з інших країн і вільно експортує свої товари і капітал в інші країни, і як економічна система, орієнтована на максимальне участь національної економіки в світогосподарських зв'язках і світовому поділі праці, в системі міжнародних валютно-фінансових відносин, держава, що характеризується взаємодією з іншими країнами шляхом здійснення експорту та імпорту товарів і послуг, рухом капіталу, робочої сили і технологій в декількох або у всіх сферах діяльності [51].

Вимір економічної безпеки країни в умовах відкритої економіки ґрунтується на взаємовигідних інтересах між організаціями різних країн. Перехід до відкритої економіки повинен бути поступовим, так як занадто велика конкуренція може перетворитися в руйнівний фактор. Слепе застосування відкритості призвело б до підпорядкування слабкого сильним, виникнення економічного «колоніалізму». Кожна країна проводить обґрунтовану зовнішньоекономічну політику в інтересах власної країни, своїх вітчизняних товаровиробників [46, с. 41]. У короткостроковому періоді більша відкритість економіки приносить певні втрати на відміну від довгострокового періоду. Якщо країна слабка, то ресурси будуть йти з неї [63, с. 8]. Різноманітні підходи до визначення поняття «вимір економічної безпеки країни в умовах відкритої економіки» наведена в табл. 1.1.

Підходи до визначення поняття «вимір економічної безпеки країни в умовах відкритої економіки»

Автор	Визначення поняття
Дербенцев В. Д.	«Вимір економічної безпеки країни в умовах відкритої економіки – це економічні зв'язки між суб'єктами господарювання різних країн, а також механізм реалізації цих зв'язків».
Дулік Т. О.	«Вимір економічної безпеки країни в умовах відкритої економіки – це багаторівневий комплекс економічних відносин між країнами, їх угрупованнями».
Чугунов І. Я., Пасічний М. Д.	«Вимір економічної безпеки країни в умовах відкритої економіки – це форма суспільно-виробничих зв'язків між окремими державами, між державами та міжнародними організаціями, між міжнародними організаціями».
Чумаченко О.Г., Грушко В.І.	«Вимір економічної безпеки країни в умовах відкритої економіки – це сфера економічної діяльності підприємств, фірм, компаній і країни, пов'язана із зовнішньою торгівлею, іноземними кредитами та інвестиціями, здійсненням спільних з іншими країнами проектів тощо».
Шемаєва Л. Г.	«Вимір економічної безпеки країни в умовах відкритої економіки – це одна з складових сфер господарської діяльності підприємства, пов'язана з міжнародним виробництвом і науково-технічною кооперацією, експортом і імпортом продукції, виходом підприємства на зовнішній ринок».
Шлапак О. В.	«Вимір економічної безпеки країни в умовах відкритої економіки – це одна зі сфер економічної діяльності країни, підприємств, фірм, тісно пов'язана із зовнішньою торгівлею, експортом та імпортом товарів, іноземними кредитами і інвестиціями, здійсненням спільних з іншими країнами проектів».
Ястремська О. М., Ястремська О. О.	«Вимір економічної безпеки країни в умовах відкритої економіки – це сукупність експортно-імпортних операцій міністерств, відомств, підприємств, державних, кооперативних та інших організацій».

Джерело: Безпека структурно-інституціональної трансформації економіки регіону : теоретичні основи та прикладні аспекти : монографія; А. М. Гуменюк. К. : НІСД, 2014. 468 с.

Під виміром економічної безпеки країни в умовах відкритої економіки слід розуміти таку діяльність суб'єктів економічних відносин, що пов'язана зі здійсненням різноманітних видів господарської діяльності та має місце як на території певної країни, так і за її межами. Відкрита економіка володіє специфічною особливістю зовнішньоекономічної політики, яка полягає в тому, що держава спрямовує зусилля на отримання максимальних вигод від переваг

зовнішньоекономічної діяльності для досягнення ефективного функціонування власної економіки [50, с. 98].

В умовах відкритої економіки є неприпустимою державна монополія у сфері зовнішньої торгівлі, активно використовуються різноманітні форми спільного підприємництва, відбувається організація зон вільного підприємництва, мається на увазі можливість припливу на внутрішні ринки іноземного капіталу, товарів, технологій, інформації і робочої сили [56, с. 417]. Характерною ознакою сучасної національної економіки є її відкритість. Одна з провідних тенденцій економічної глобалізації – послідовний перехід багатьох країн від замкнених національних господарств до економіки відкритого типу, зверненої до зовнішнього (світового) ринку. У теоретичному плані, як вважають фахівці з Мегатренд економічного розвитку Дж. Несбітт і П. Ебурдін, для нормального функціонування світової економіки необхідно досягти повної свободи торгівлі між країнами, такий же, яка нині характерна для торгових відносин всередині кожної країни [65, с. 215].

Відкрита економіка включає вільну торгівлю товарами і послугами, хоча і не зводиться до неї. Вона має на увазі також свободу руху факторів виробництва, інформації, інвестицій та взаємообмін національних валют. Відкрита економіка сприяє також полегшення торгівлі і розвитку регіональної фінансової та економічної інтеграції [47, с. 21]. Більш того, відкрита економіка надає можливості для розвитку міжнародної виробничої кооперації, стимулюючи перетікання капітальних вкладень, інформації, нових знань і технологій. Тому перевагами відкритої економіки є:

- 1) поглиблення міжнародної спеціалізації і кооперації виробництва;
- 2) раціональний розподіл виробничих ресурсів між країнами в залежності від ступеня їх ефективного використання;
- 3) поширення інновацій, визнання всіма країнами стандартів світового ринку, дію відповідно до його законами;
- 4) збільшення можливості залучення прямих іноземних інвестицій [11, с. 21].

У той же час відкрита економіка – зовсім не синонім безконтрольності і вседозволеності у зовнішньоекономічних зв'язках країни і регіонів, прозорості

кордонів. Вона вимагає істотного і розумного втручання країни при формуванні механізмів її здійснення. Відкритість економіки повинна бути побудована на принципах ефективності, конкурентоспроможності, національної та регіональної економічної безпеки [19, с. 191].

Отже, можна виділити два досить суперечливі напрями у формуванні систем керування відкритою економікою у планетарному масштабі. Перший – це розширення світогосподарських економічних зав'язків на базі інтернаціоналізації відкритої економіки у світовий економічний простір. Другий – збереження функцій незалежності та самостійності відкритих економік у світовому економічному просторі.

1.3. Чинники формування економічної безпеки країни в умовах відкритої економіки

Економічна безпека є запорукою незалежності країни та умовою соціальної стабільності та ефективної діяльності. Економічна безпека є специфічним компонентом національної безпеки і вона також належить до категорії систем економічної теорії. Це визначення увійшло в науковий обіг в Україні більше десяти років тому, що є порівняно коротким періодом всебічного теоретичного та методологічного аналізу. Наукове протиріччя підтверджує цей факт. Це пов'язано з відсутністю єдиного методу для розуміння суті та сутності економічної безпеки. Тому бракує єдиного методу в розробці та освоєнні ефективних методів запобігання загрозам та забезпечення стабільного розвитку економічної системи країни. Люди виявили, що відсутність науково обґрунтованої національної стратегії розвитку, заснованої на керівних принципах економічної безпеки, зробила негативні економічні явища більш серйозними, що забезпечує умови для розробки теоретичних основ та використання інших наукових методів в державному управлінні для економічної безпеки. Ігнорування заходів щодо забезпечення економічної безпеки може призвести до негативних соціально-економічних наслідків, негативних економічних умов, посилення залежності від імпорту тощо.

Чинниками, що зумовлюють ступінь відкритості економіки, є геополітичне розташування, розмір країни, обсяг внутрішнього ринку країни, рівень її економічного розвитку та участі в міжнародному кооперуванні. Деякі фахівці [3, с. 11] виділяють таку закономірність: що більша частка в структурі економіки припадає на такі галузі, як енергетика, металургія, гірничорудна промисловість, то менша участь країни в міжнародному поділі праці і відкритість її економіки. Відкритість економіки може також обмежуватися надмірним втручанням країни у МЕВ за допомогою протекціоністських заходів. Варто відзначити, що національні інтереси України можуть бути реалізовані лише на основі сталого економічного розвитку. Розташування, роль та пріоритет кожної функції безпеки залежать від фактичного середовища, що формується всередині та поза приміщенням протягом певного періоду. Тому в контексті існування та розвитку України як суверенної країни питання економічної безпеки України, яке має вирішальне значення, сьогодні набуває все більшого значення. Розглянемо чинники формування економічної безпеки країни в умовах відкритої економіки (рис. 1.4).

З історичних причин масштабні дослідження в галузі економічної безпеки були започатковані в США на початку ХХ століття в умовах світової економічної кризи. У другій половині двадцятого століття до цих досліджень поступово приєдналися всі найбільш розвинені країни [47, с. 17].

На думку дослідників, інтерес до економічної безпеки в колишньому Радянському Союзі був результатом його проблемного переходу до ринкової економіки, тоді як це дослідження зосереджувалося на різних аспектах зовнішньої політики західних країн. Отже, розуміння економічної безпеки значною мірою залежить від соціально-економічних умов її розвитку.

Тому диференціація цих умов згодом призвела до іншого тлумачення концепції економічної безпеки [60, с. 61]. Як і безпека в цілому, економічна безпека різко змінила свій зміст і характеристики. На початку свого розвитку концепція економічної безпеки включала індивідуальний, регіональний і національний рівні, але зі зміцненням своїх позицій капіталізм додав корпоративний рівень [65, с. 215].

До кінця двадцятого століття існувало вже п'ять рівнів економічної безпеки: міжнародний, національний, регіональний, корпоративний та індивідуальний [10, с. 15]. На сучасному етапі до них додався глобальний рівень (на відміну від міжнародного, суб'єктами якого є країни, тут йдеться про міжнародні неурядові структури, транснаціональні корпорації та організації, створені та функціонуючі під егідою різних держав).

Відповідно до роботи [51], економічну безпеку слід розглядати як стан національної економіки, що забезпечує її стійкість до внутрішніх і зовнішніх факторів, які порушують звичний хід суспільного відтворення, підривають досягнутий рівень життя та посилюють соціальну напругу, тим самим загрожуючи існуванню держави. Відповідно до іншої точки зору, економічна безпека передбачає певний стан економіки, що характеризується економічним суверенітетом і конкурентним середовищем. Суб'єкти господарських відносин, у тому числі органи державної влади та суб'єкти господарювання, забезпечують стійке економічне зростання та сталий економічний розвиток. У цілому це має наслідком належне задоволення потреб людей, суспільства і держави та раціональне ведення економіки; захист національних і міжнародних економічних інтересів від внутрішніх і зовнішніх загроз і впливу негативних факторів, а також цілісності економічного простору [60, с. 61].

Таким чином, економічна безпека є важливою складовою національної безпеки, яка забезпечує доступ до ресурсів, фінансів і ринків, підтримує прийнятний рівень добробуту та державної влади та забезпечує динамічний баланс інших компонентів безпеки [55, с. 47]. Деякі економісти вважають економічну безпеку основою функціонування суспільства. Підкреслюючи її надзвичайну важливість, вони стверджують, що зовнішні та внутрішні фактори можуть призвести до ситуації, коли економічна безпека відіграватиме роль національної безпеки, оскільки визначатиме позицію країни у світовій економіці [45, с. 21].

Серед перелічених чинників слід виділити як чинники внутрішнього середовища впливу (виробничі, маркетингові, фінансово-інвестиційні, інноваційно-

організаційні), так і чинники зовнішнього середовища впливу (загальноекономічні, ринкові, зовнішньоекономічні, соціальні, а також інші, зокрема правові, політичні, непередбачуваної дії тощо) на розвиток відкритих економік між країнами [13, с. 54].

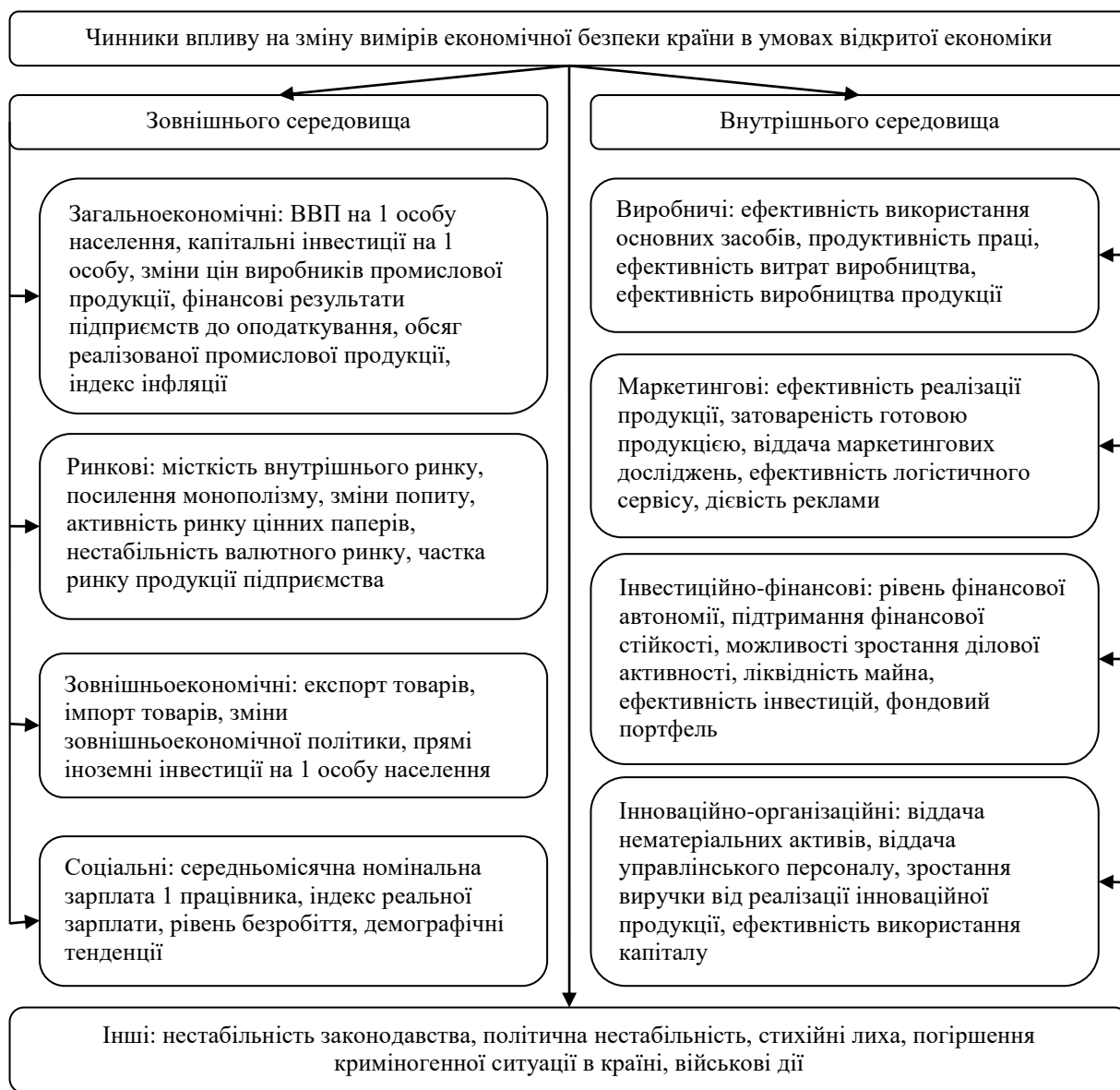

Рис. 1.4. Чинники формування економічної безпеки країни в умовах відкритої економіки

Джерело: Пуцентейло П.Р. Економіка і організація туристично-готельного підприємництва / Навчальний посібник. - К.: Центр учбової літератури, 2016. – С.34.

В системі забезпечення економічної безпеки країни важливою є класифікація загроз за масштабами їх реалізації, під якими розуміється просторовий розмах негативних чинників безпеки, наявність яких перешкоджає реалізації національних економічних інтересів. За масштабом загрози пропонується поділяти на

загальнонаціональні, які стосуються всіх суб'єктів економічної безпеки країни та проявляються на загальнонаціональному рівні, локальні, що проявляються за окремими складовими економічної безпеки й зачіпають національні економічні інтереси певних груп суб'єктів економічної безпеки, та індивідуальні, які перешкоджають реалізації національних економічних інтересів окремих суб'єктів економічної безпеки [35, с. 5].

Існує дві стратегії розвитку відкритої економіки. Так, перший напрям у найбільш концентрованій формі прийнято розглядати як процеси глобалізації, що характеризують розвиток світової економіки і впливають на розвиток основних рис відкритої економіки. Другий напрям базується на тому, що основу економічних процесів планетарного масштабу розвитку відкритої економіки [3, с. 14]. Варто відзначити, що організація виходу країни на зовнішні ринки є дуже складною та клопіткою роботою. Вона вимагає уважного опрацювання таких питань як кон'юнктура ринку, потенціальні покупці і продавці, встановлення ділових контактів з ними, проведених переговорів, підписання угод і т. д. Щоб розробити ефективну стратегію економічного розвитку країни, необхідно провести комплексний аналіз середовища. Потреби населення є ключовими, і держава насамперед повинна їх вирішувати. Якщо держава їх проігнорує, то рівень добробуту теж буде підірваний. Ключовим чинником успіху є фізичний та інтелектуальний потенціал країни [6, с. 25].

Оскільки важливою та пріоритетною складовою економічної безпеки країни є її фінансова безпека, доцільно об'єднати ці поняття в одне – економічна безпека. При цьому забезпечення економічної безпеки країни потребує вирішення широкого кола проблем, що стосуються формування критеріїв та принципів забезпечення економічної безпеки, визначення пріоритетних національних інтересів у фінансовій сфері, здійснення постійного відстеження факторів, які викликають загрози економічній безпеці країни, а також вживання заходів щодо їх попередження та подолання. Що стосується системи забезпечення економічної безпеки, зокрема,

системи відповідних інститутів і організаційно-управлінських структур, то вона також потребує належної структурної організації [19, с. 192].

До основних напрямків забезпечення економічної безпеки України слід віднести:

- моніторинг, аналіз і прогнозування загроз економічній безпеці в усіх сферах їх прояву;
- визначення критеріїв фінансової безпеки та їх порогових значень;
- розроблення системи заходів та механізмів забезпечення економічної безпеки країни;
- активізація діяльності законодавчих та виконавчих органів державної влади України щодо реалізації комплексу заходів, спрямованих на попередження та послаблення загроз національним фінансовим інтересам;
- підтримка на необхідному рівні стратегічних та мобілізаційних ресурсів країни [5, с. 51].

Забезпечення прийняттого рівня економічної безпеки не можливе без здійснення структурної перебудови та підвищення конкурентоспроможності національної економіки. В свою чергу, забезпечення економічної безпеки є вирішальним фактором у забезпеченні всіх складових безпеки країни.

Отже, основними чинниками формування економічної безпеки є: прогнозування та оцінка реальних і можливих загроз економічній безпеці; розробка основних напрямів діяльності в цій сфері; зовнішні та внутрішні правові норми; розвиток, підготовка та підтримання в готовності сил і засобів; адекватне планування застосування сил і засобів у разі прямого впливу руйнівних факторів (загроз); формування та вдосконалення органів управління та техніки управління як системою економічної безпеки суб'єкта, так і іншими його органами, частинами, підрозділами, технічними системами; планування діяльності органів управління та суб'єкта економічної безпеки в умовах безпосереднього впливу деструктивного чинника (загрози); підготовка персоналу економічної безпеки до діяльності в умовах дії руйнівного чинника за його наявності; резервування відповідних матеріальних

запасів та інших стратегічних запасів для забезпечення економічної безпеки; планування та проведення заходів цивільного захисту суб'єкта, пов'язаних з його економічною безпекою тощо; негайне оснащення території та технічними засобами; забезпечення захисту таємної інформації; застосування науки для забезпечення економічної безпеки суб'єкта; координація діяльності органів управління суб'єкта у разі впливу деструктивних чинників; належне фінансування та контроль за ефективним витрачанням виділених коштів; взаємодія з іншими суб'єктами для забезпечення колективної економічної безпеки. При цьому на національну економіку впливає і водночас сама впливає рівень економічного розвитку галузей народного господарства та підприємств. Таким чином, заходи, які вживаються для підвищення економічної безпеки, можна розглядати на двох різних рівнях. На національному рівні: прискорити урядові переговори, спрямовані на протидію дискримінаційним законам і політиці європейських країн світу; регулюють діяльність антидемпінгових суб'єктів з метою захисту торгівлі; надавати консультаційну допомогу підприємствам; створити механізм раннього попередження та надавати консультативні послуги щодо міжнародних торгових суперечок. На корпоративному рівні: повністю підготуватися до антидемпінгових розслідувань; забезпечити справедливість і конкурентоспроможність торгівлі; ініціювати процеси диверсифікації. Безсумнівно, це виправдовує взаємодію з виявленням потенційних загроз та забезпеченням економічної безпеки.

РОЗДІЛ 2

ОЦІНКА ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВІДКРИТОЇ ЕКОНОМІКИ

2.1. Аналіз основних індикаторів економічної безпеки України в умовах відкритої економіки

Діяльність та розвиток підприємств сучасної України, враховуючи економічно-політичні ситуації, відбувається в умовах невизначеності та викликаних нею ризиків. В умовах сьогодення економічна безпека країни набуває першочергового значення, оскільки саме вона визначає напрямки для прийняття основних соціально-економічних рішень з метою підсилення захисту економіки. Зокрема, економічна безпека держави має значний вплив на діяльність вітчизняних підприємств, які постійно знаходяться під впливом великої кількості загроз, дія яких призводить до значних втрат й збитків. Україна обрала шлях євроінтеграції і починаючи з 2016 року проводяться реформи економічного та соціального характеру. На цей час ще не всі реформи проведені повністю, що суттєво ускладнилося війною з РФ. Це зумовлює актуальність дослідження аспектів формування економічної безпеки країни, зокрема в сфері зовнішньоторговельних зав'язків, проблем трансформації та можливостей інтеграції до світової економіки.

Глобалізація економічного простору, ринкова лібералізація та збільшення відкритості економіки України актуалізують необхідність адекватної оцінки рівня економічної безпеки держави. За цих умов необхідним є наукове обґрунтування методів відбору відповідних показників (індикаторів) та визначення їх нормативних значень, що має забезпечити коректне уявлення про поточний і прогнозований рівень економічної безпеки держави. Економічна безпека країни може характеризуватися багатьма показниками, тому важливим завданням є обґрунтування достатнього для аналізу кола показників та визначення інтегрального

показника, прийняттого для характеристики динаміки рівня економічної безпеки і порівняння стану економічної безпеки регіонів країни та секторів економіки.

Фінансова система України базується на фінансовому ринку, до складу якого входять: фондовий, фінансовий, кредитний та ринок фінансових послуг. На кінець 2021 року в Україні діє 74 банки та 2080 учасників ринків небанківських фінансових послуг (рис. 2.1) [80].

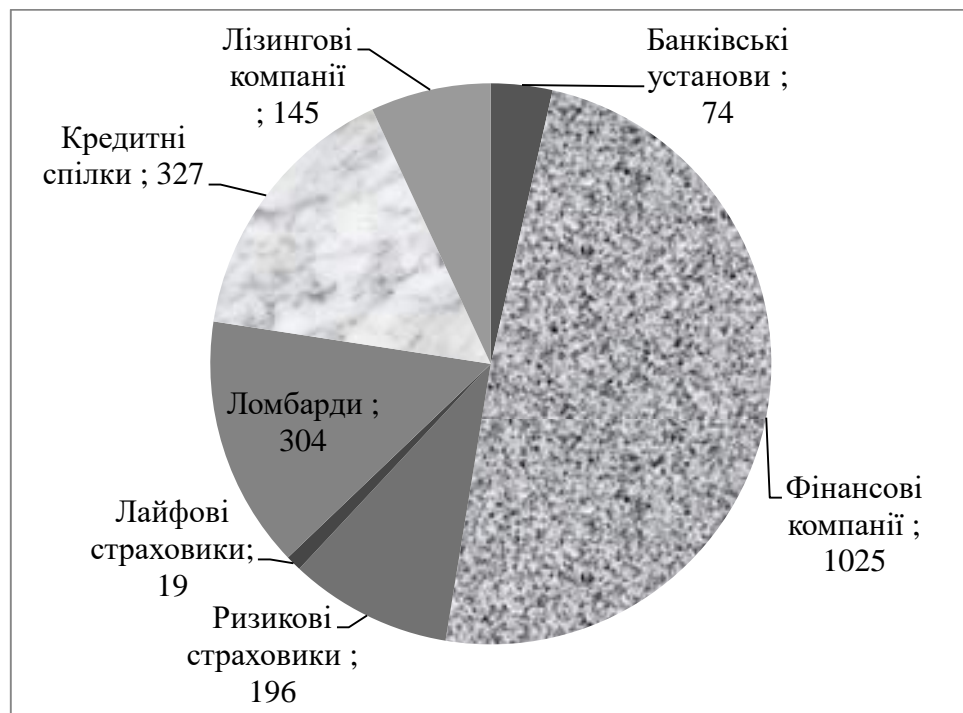

Рис. 2.1. Фінансовий ринок 2021 року у цифрах, од

Джерело: Офіційний сайт Національного банку України. URL: <https://bank.gov.ua/control/uk/index>

Кожен елемент інфраструктури та професійні учасники функціонують відповідно до покладених на них повноважень. Платіжна система забезпечує розрахунки банківських установ, їх клієнтів як в межах країни, так і міждержавні платежі. Депозитарна система разом з кліринговою забезпечує захист прав власників цінних паперів, в тому числі держави за державними цінними паперами, супроводжує операції, пов'язані з розрахунками за ними. Фондові біржі створюють умови для проведення операцій з цінними паперами та ефективного функціонування професійних учасників фондового ринку. Торговці цінними паперами надають послуги з брокерства, дилерської діяльності, андеррайтингу;

компанії з управління активами виконують одну з основних функцій ринку – акумулювання довгострокового капіталу та ефективного його використання.

Останнім часом на фінансових ринках відбулися зміни структури суб'єктів (учасників) фінансового ринку. За підсумками 2021 року, кількість таких фінансових установ та лізингодавців становила 2176, у порівнянні з 2020 роком, їх кількість зменшилась на 151 установу [80] (рис. 2.2).

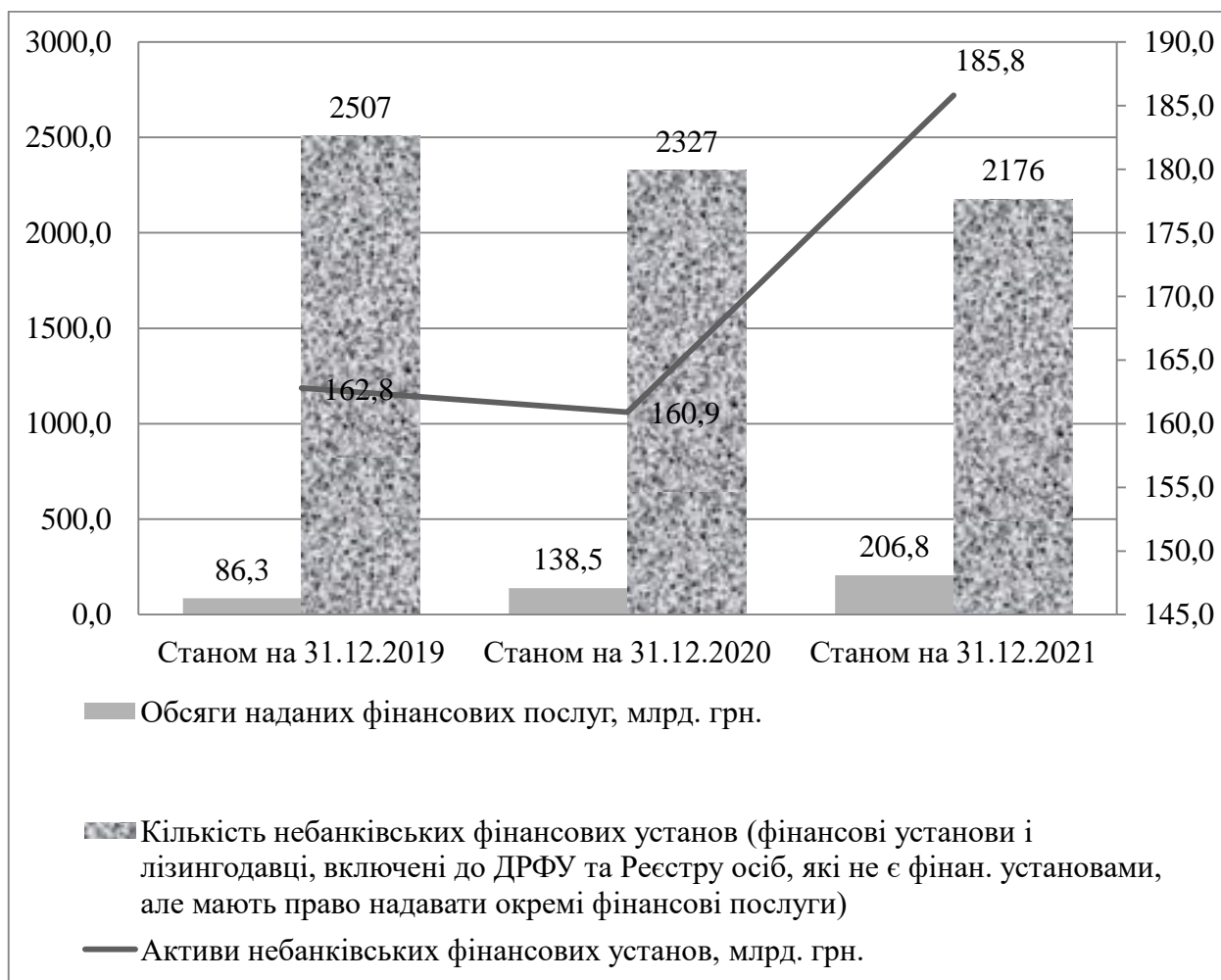

Рис. 2.2. Кількість фінансових установ і лізингодавців, їх активи та обсяги наданих ними фінансових послуг в Україні за 2019–2021 рр.

Джерело: Офіційний сайт Національного банку України. URL: <https://bank.gov.ua/control/uk/index>

Водночас, незважаючи на зменшення кількості фінансових установ та лізингодавців, обсяги їх активів та наданих ними фінансових послуг упродовж останніх років мають стабільне зростання. Станом на 31.12.2021 р., у Державному реєстрі фінансових установ налічувалося 1993 фінансові установи [80].

Відповідно до міжнародних порівнянь українська економіка є досить відкритою, оскільки співвідношення її експорту товарів та послуг до ВВП коливається в межах 50%. Дані Конференції ООН з торгівлі та розвитку свідчать, що у 2020-2021 рр. воно становило 49,3% і 48,0% відповідно і значно перевищувало середньосвітовий рівень у 28,3% у 2021 р. (табл. 2.1).

Таблиця 2.1

Компаративний аналіз динаміки показників відкритості України та світу,
2013-2021 рр., %

Показник	Рік								
	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021
Експортна квота									
Середньосвітовий показник	26,2	28,5	30,4	30,3	30,4	30,1	28,3	27,3	28,3
Україна	42,8	48,2	51,3	49,2	44,6	49,0	52,6	49,3	48,0
Імпортна квота									
Середньосвітовий показник	25,5	27,8	29,7	29,5	29,4	29,4	27,7	26,7	27,6
Україна	44,5	51,2	57,5	57,4	53,1	52,5	55,2	56,2	55,9

Джерело: Офіційний сайт Національного банку України. URL: <https://bank.gov.ua>

Тривалий період в Україні переважала нейтральна стратегія управління державним та гарантованим державою боргу, яка в останні роки трансформується в антициклічну, оскільки за результатом 2020-2021 рр. досягнуто важливі завдання: покращення значення відношення обсягу державного та гарантованого державою боргу до ВВП та вдосконалення структури боргових зобов'язань через збільшення питомої ваги внутрішніх запозичень.

У сучасних умовах геополітичних трансформацій та хронічної нестабільності на світових фінансових та товарних ринках для національних економік гостро постало питання розробки нової політики соціально-економічного розвитку. Основною метою такої політики має стати формування у країні умов економічного зростання у довгостроковій перспективі на основі коригування структури національного господарства з урахуванням сучасних тенденцій регіоналізації (регіональної інтеграції) та глобалізації. При цьому необхідно чітко усвідомлювати, у чому полягає суть цих процесів. Глобалізація є процесом, тенденцією, політико-

економічним рухом у напрямку створення світогосподарської системи з єдиною виробничою структурою та єдиним світовим фінансово-товарним ринком, у якому за певними правилами та з урахуванням значимості на світовій арені окремих держав та інтеграційних об'єднань переміщуються капітал, товари, послуги, трудові ресурси. При цьому відбувається уніфікація нормативно-правового та соціально-політичного простору, а світові економічні стратегії координуються транснаціональним капіталом (власниками найбільших транснаціональних корпорацій).

Показник відкритості України за імпортними операціями також істотно вищий за середньосвітовий. У 2020-2021 р. він становив 56,2% і 55,9% відповідно. Проаналізуємо динаміку абсолютних значень індикаторів боргової безпеки України за 2015—2021 рр. та узагальнимо отримані результати на рис. 2.3.

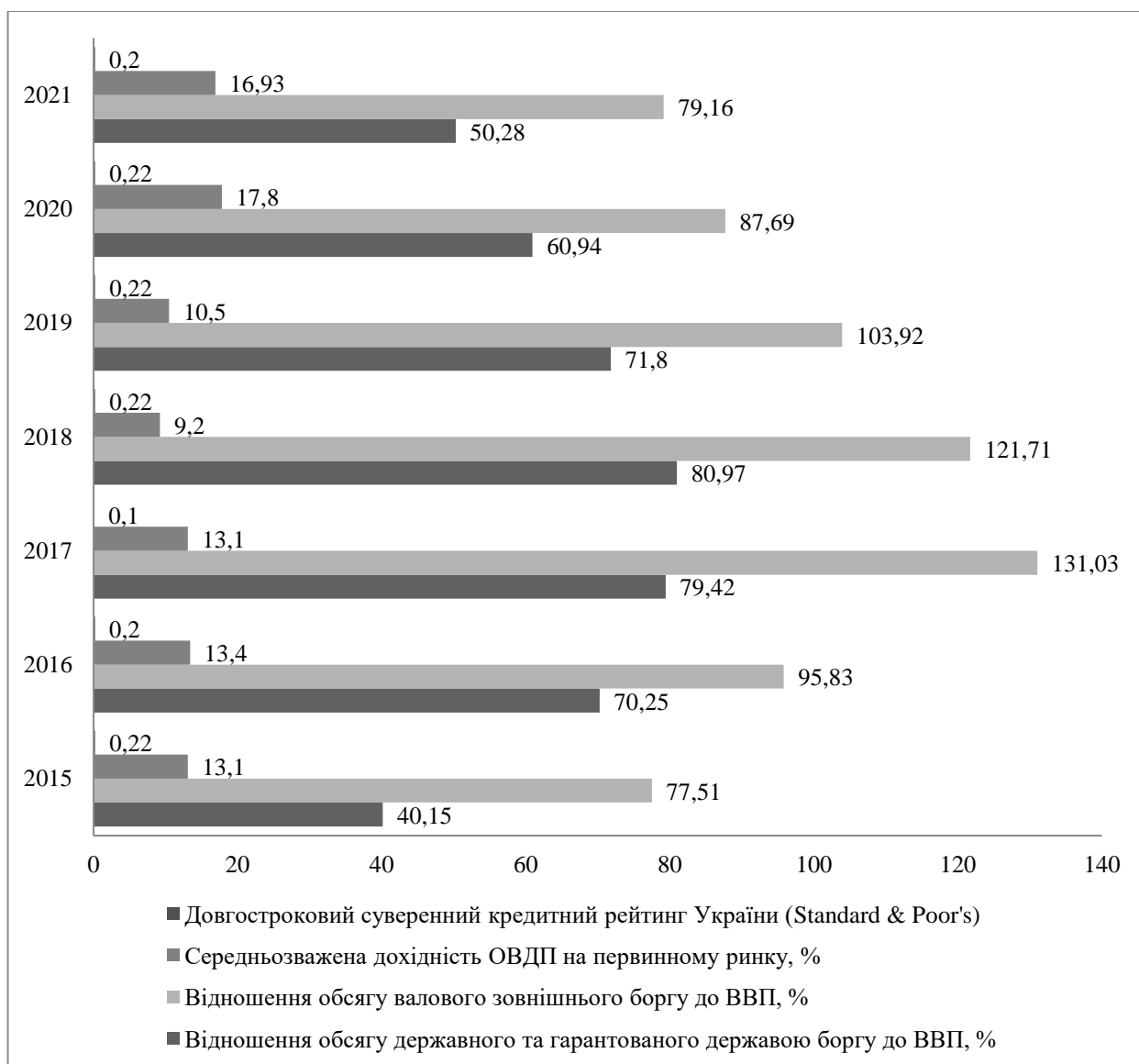

Рис. 2.3. Динаміка абсолютних значень індикаторів боргової безпеки України

Джерело: Офіційний сайт Національного банку України. URL: <https://bank.gov.ua>

Представимо нормовані показники боргової безпеки України в системі її фінансової безпеки за 2015-2021 рр. на рис. 2.4.

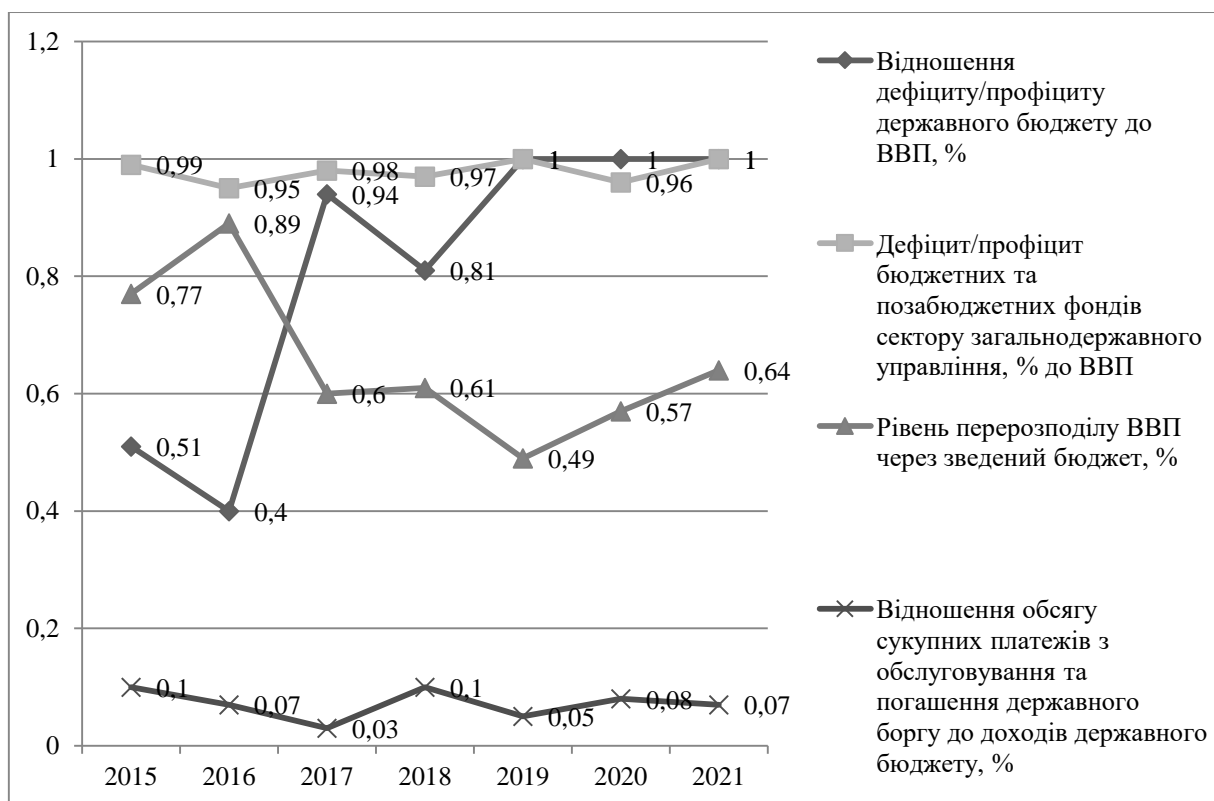

Рис. 2.4. Нормовані значення індикаторів бюджетної безпеки України

Джерело: Офіційний сайт Національного банку України. URL: <https://bank.gov.ua>

Отримані результати аналізу дозволяють стверджувати, що саме індикатори боргової безпеки в системі безпеки фіскального простору роблять найбільший негативний вплив на стан фінансової безпеки.

Бізнес по всьому світу вимушений пристосовуватися швидше за усі інші сфери, адже без працюючого підприємницького сектору перемогти пандемію в принципі неможливо. Найбільшу загрозу криза в умовах пандемії представляє для середнього і малого бізнесу. Третина власників бізнесу, свідчать про падіння доходів на 90-100% з початку карантину. Ці ж підприємці вже звільнили до 50% штату співробітників. Власники малих та середніх підприємств повідомляють про зменшення доходів на 25-50% порівняно з докарантинним періодом і звільнення від 10 до 25% працівників. Втрати прибутків великих підприємств становлять 10-25%, там прогнозується скорочення штату на 25% до кінця обмежувальних заходів. Тому, в першу чергу, українські підприємці від державної влади очікують фінансової підтримки у різних формах [41].

Статистика міжнародного досвіду свідчить про значну підтримку бізнесу з боку держави (рис. 2.5). На жаль, Україна займає найменшу позицію.

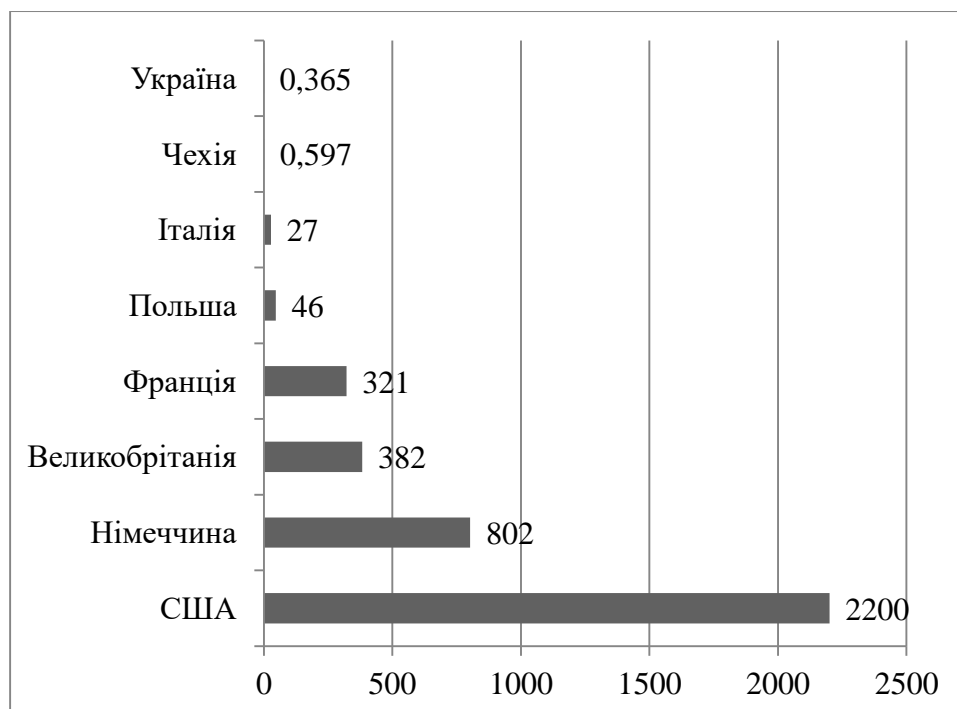

Рис. 2.5. Фінансова підтримка з боку держави економічній діяльності під час пандемії у 2022 році, млрд. дол. США

Джерело: Офіційний сайт Національного банку України. URL: <https://bank.gov.ua>

Вражаючим є масштаби запланованих антикризових програм в Німеччині. Так, близько 700 тисяч німецьких підприємств вже отримали компенсації з часткового відшкодування заробітної плати працівників, включно з податками на зарплати. Задля стабілізації економіки був створений фонд у розмірі 600 млрд. євро. Окремо на підтримку малого бізнесу та індивідуальних підприємців держава виділить 50 млрд. євро.

Виходячи з викладеного вище, доходимо висновку, що в період неконтрольованого розповсюдження коронавірусної інфекції COVID-19 через уведення державами протиепідемічних карантинних заходів особливого збитку завдано сектору економіку. Бізнес зіткнувся з утратою доходів і банкрутством на безпрецедентному рівні, що призвело до втрати мільйонів робочих місць або скорочення співробітників. Інформація про статистичні дані, які оприлюднюються ООН, МОП та іншими правозахисними установами, щодо невпинного скорочення

робочого часу та робочих місць, збільшення кількості повідомлень про численні порушення трудових прав людини, особливо тих працівників, які перебувають у вразливому становищі чи зайняті в неформальному секторі економіки, привертають увагу міжнародної спільноти й вимагають учинення відповідних дій.

Доцільно проаналізувати динаміку зміни показників панелі цифрового розвитку України за 2011–2021 рр. (рис. 2.6).

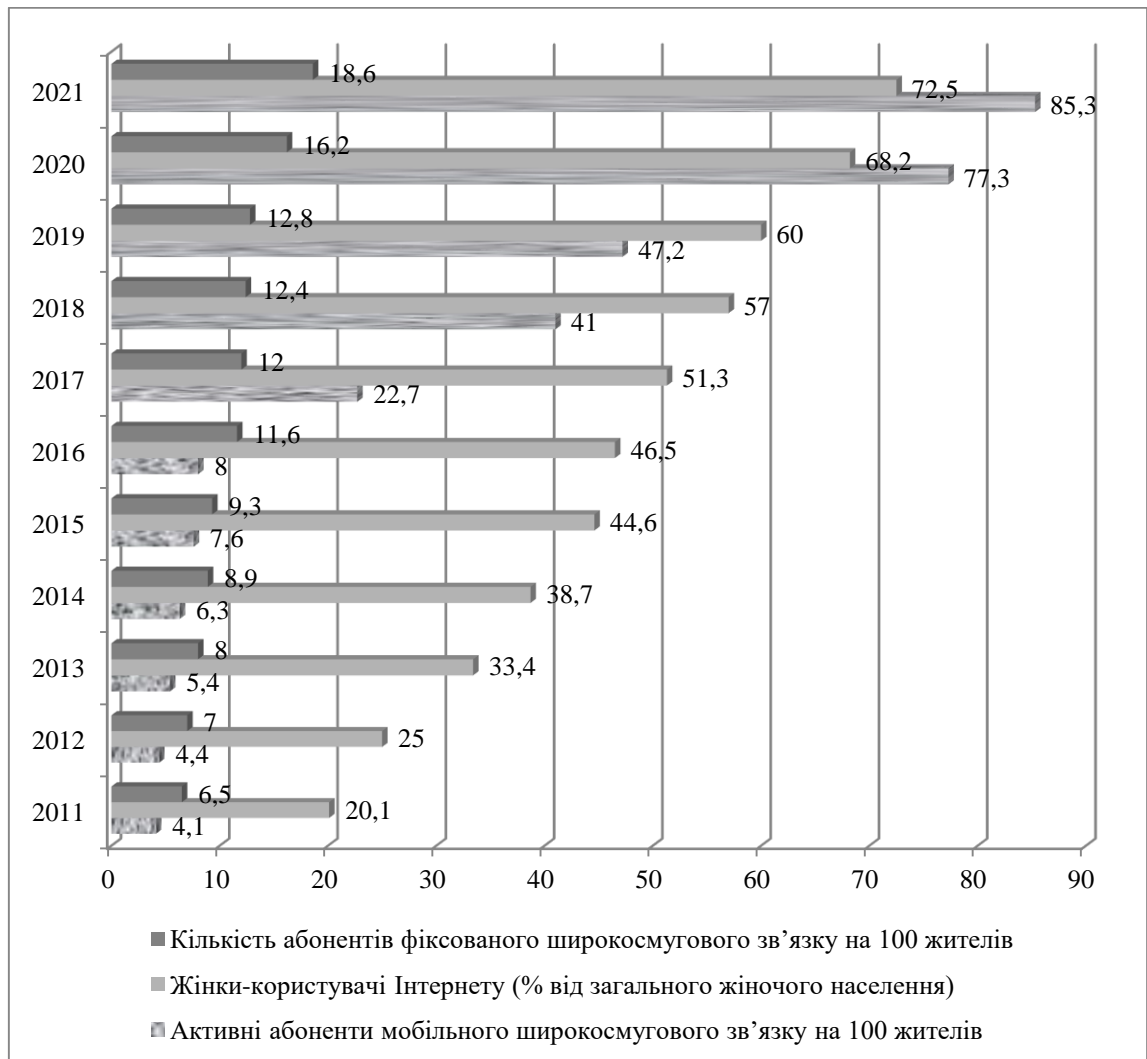

Рис. 2.6. Показники панелі цифрового розвитку України за 2011-2021 рр.

Джерело: Офіційний сайт International Property Rights Index. URL: <https://www.internationalpropertyrightsindex.org/>

Наведені дані свідчать про позитивну динаміку цифрового розвитку в Україні за 2011–2021 рр. за вказаними показниками. Сьогодні в Україні запущено чотири цифрові банки (необанки, банки без відділень), створені за принципом «банку в

банку», тобто незалежної структури, що розвиває цифрові продукти під окремим брендом. Серед них: O.Bank («Ідея Банк»), «Монобанк» (Universal Bank), «Тодобанк» (АТ «Мегабанк»), Izibank (Universal Bank). Найбільш оптимальні тарифи пропонує O.Bank (максимальні пільговий період та кешбеки при будь-яких онлайн-покупках, а також на підписки платних сервісів Google та Apple), проте за такими операціями, як перекази, зняття або поповнення, зазначені тарифи діють перші чотири місяці з дня оформлення картки. Що стосується мобільних додатків, то, за даними Мінфіну, в даний час вони представлені в 39 з 76 банках, сервіси яких працюють як на Android, так і на iOS [69].

Динаміку Глобального індексу адаптації (ND-GAIN Country Index) України за 2006-2020 рр. наведено на рис. 2.7.

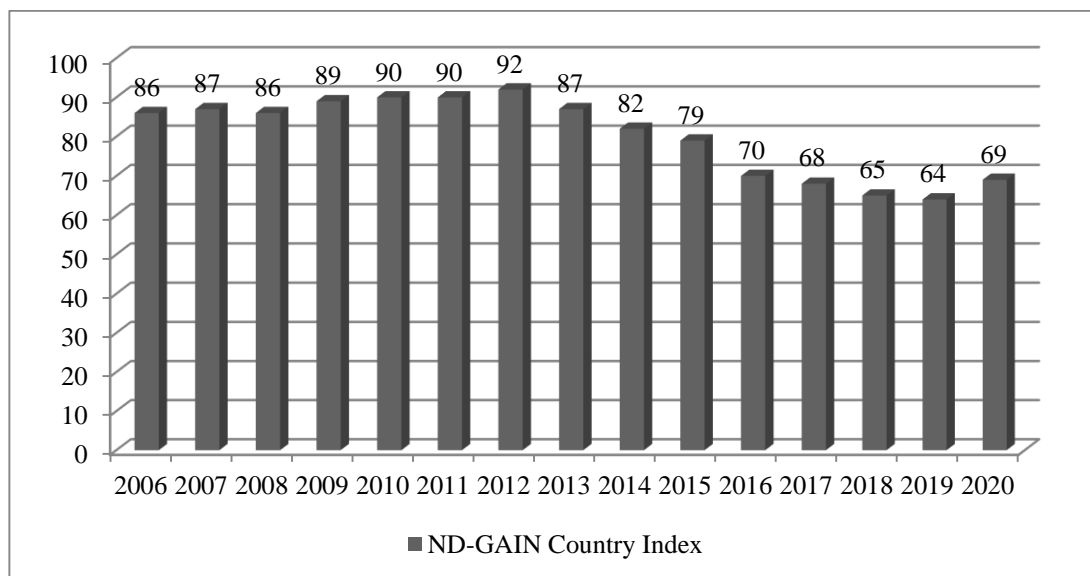

Рис. 2.7. Динаміка Глобального індексу адаптації (ND-GAIN Country Index) України за 2006–2020 рр.

Джерело: Офіційний сайт Military Strength Ranking 2022. URL: <https://www.globalfirepower.com/countries-listing.php>

Динаміка Глобального індексу адаптації свідчить про те, що за період 2006–2012 рр. спостерігається відносно стабільна ситуація, а вже за період 2013–2019 рр. – суттєве зниження адаптаційної спроможності держави, що супроводжувалося падінням значення індексу на 28 одиниць (з 92 до 64). У 2020 р. вперше за 8 років

відбулося підвищення даного показника, що є позитивною тенденцією в контексті забезпечення економічної безпеки України.

Динаміка Індексу крихких держав (Fragile States Index – FSI) України за 2006–2022 рр. представлена на рис. 2.8.

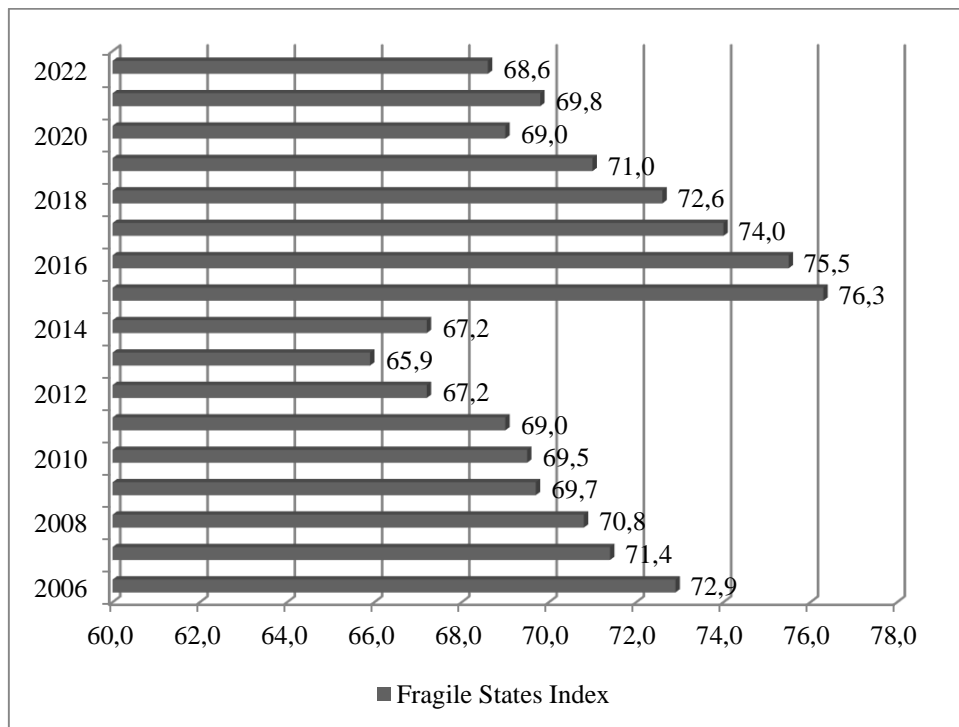

Рис. 2.8. Динаміка Індексу крихких держав (Fragile States Index – FSI) України за 2006–2022 рр.

Джерело: Офіційний сайт Fragile States Index. Comparative Analysis. URL: <https://fragilestatesindex.org/comparative-analysis/>

Значення індексів FSI інтерпретуються з розумінням того, що чим нижчий бал, тим краще. Таким чином, зниження індексу у динаміці свідчить про покращення позицій та відносну стабільність, підвищення індексу – погіршення позицій та нестабільність країни.

Значення та динаміку інтегрального індексу економічної безпеки України за 2011–2021 рр., розрахованого відповідно до Методичних рекомендацій [76], наведено на рис. 2.9-2.10.

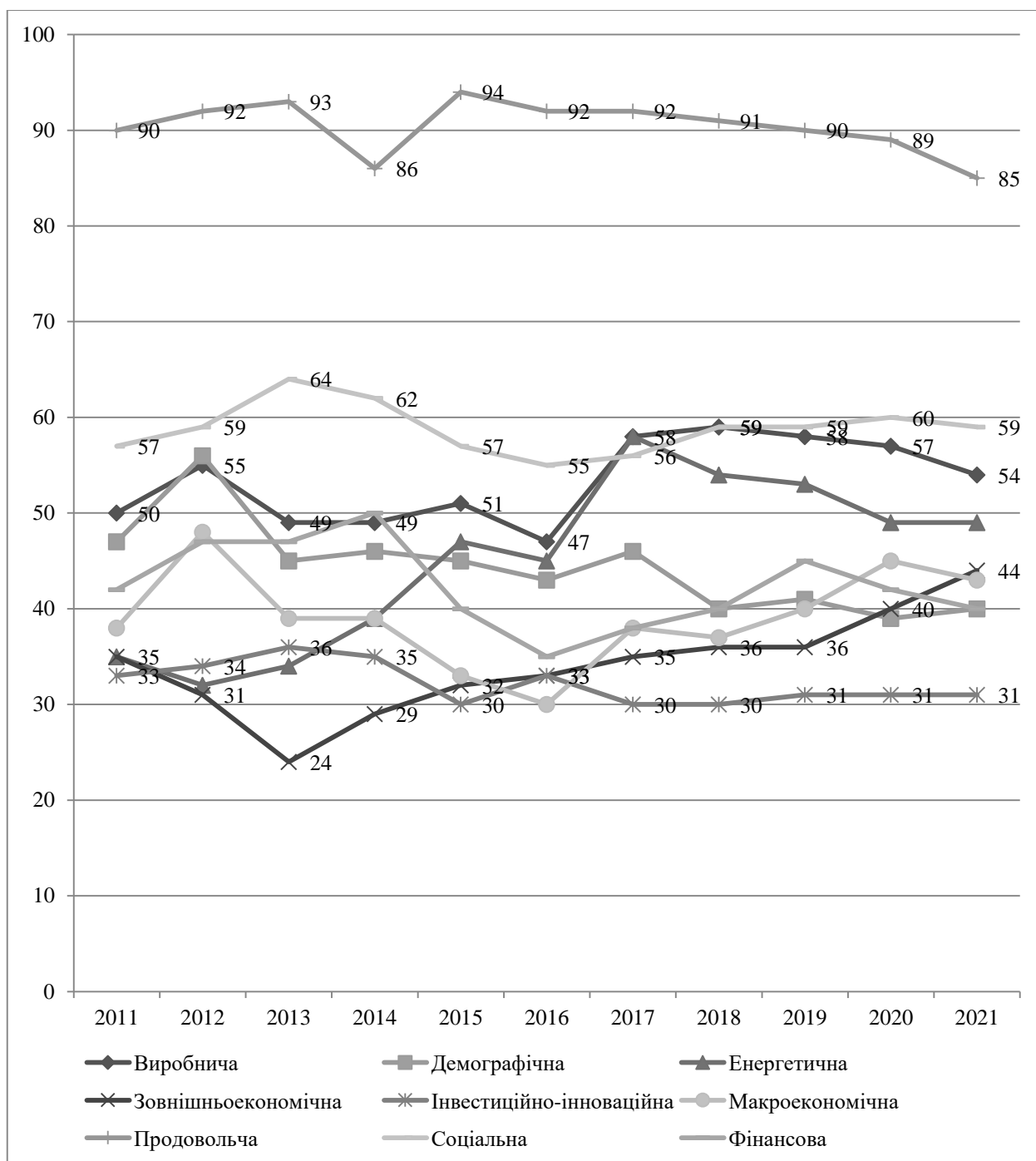

Рис. 2.9. Інтегральний індекс економічної безпеки України

Джерело: Офіційний сайт International Property Rights Index. URL: <https://www.internationalpropertyrightsindex.org/>

Наведені дані свідчать про те, що рівень економічної безпеки України за 2011–2021 рр. мав нестійку тенденцію. Проте негативна динаміка з 2012 р. по 2016 р. змінилася на позитивну, і вже з 2017 р. рівень економічної безпеки залишався

відносно стабільним. Спостерігаються незначні коливання, що потребує більш детального аналізу за окремими субіндексами.

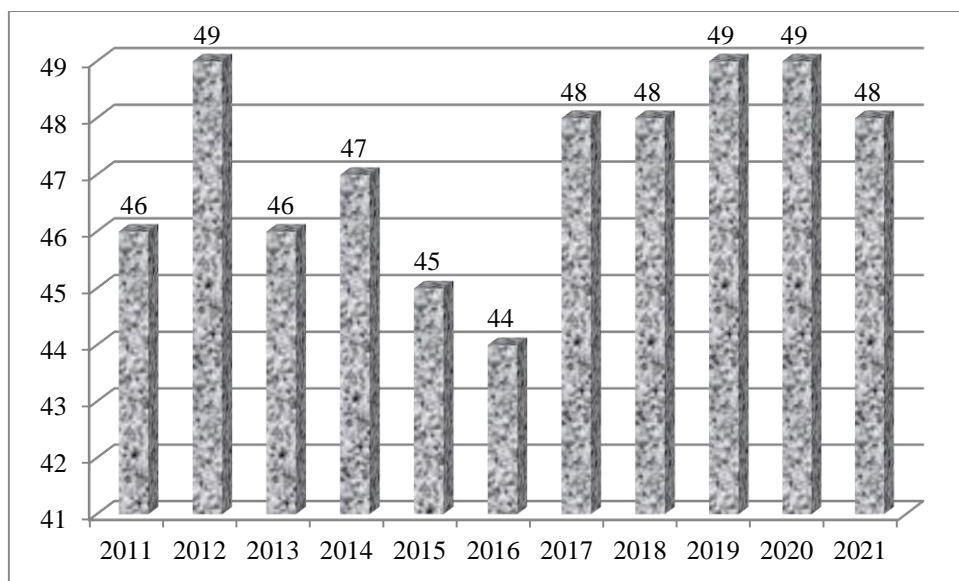

Рис. 2.10. Динаміка інтегрального індексу економічної безпеки України за 2011–2021 рр.

Джерело: Офіційний сайт International Property Rights Index. URL: <https://www.internationalpropertyrightsindex.org/>

З 2012 р. в Україні збільшення впливу зовнішніх та внутрішніх загроз економічній безпеці негативно позначилося на динаміці зміни інтегрального індексу економічної безпеки України та на показниках економічної динаміки промислового виробництва, будівництва та транспорту, сільського господарства за збереження низького рівня кредитування. Скорочення обсягів промислового виробництва становило 1,8%, при цьому галузі, орієнтовані на експорт, відреагували на низьку виробничу активність світової економіки падінням обсягів виробництва у машинобудуванні на 6,0%, у металургійному виробництві та виробництві готових металевих виробів – на 5,2%. Зниження обсягів виробництва, у сільське господарство становило 4,5%, що пов'язані з зменшенням обсяги виробництва продукції рослинництва на 8,2%. Обсяг будівельних робіт скоротився на 13,8% [10]. Зменшення обсягів виробництва у галузях промисловості, будівництві та сільському господарстві негативно впливає на зайнятість населення у цих галузях та веде до зниження рівня життя в регіонах країни.

Попри зовнішні причини погіршення стану економічної безпеки України: вплив гібридної російсько-української війни на зниження ціни українських активів, збільшення інфляційних ризиків і відтік капіталів та карантинних заходів, запроваджених в Україні та усьому світі внаслідок поширення COVID-19, вагомими і багато з яких хронічними є внутрішні: постійний дефіцит державного бюджету та значні боргові зобов'язання, зношення основних засобів підприємств, критично низький рівень іноземних інвестицій, диспропорції на ринку праці та у структурі національного виробництва. Окрім того, небезпека добудови газогону «Північний потік-2», демографічні проблеми, подальше зростання трудової міграції, загострення внутрішньополітичної боротьби доводять взаємовплив та взаємозв'язок усіх секторів безпеки, й економічного включно [65, с. 215].

Отже, діагностика та моніторинг системи показників-індикаторів економічної безпеки, що ґрунтуються на інформаційно-аналітичному забезпеченні – це необхідний атрибут в управлінні національним та регіональним розвитком, від якості якого залежить ефективність прийняття соціально-економічних рішень. Саме у процесі здійснення діагностики та системного моніторингу визначаються зміни, що виникли з позиції економічної безпеки країни та її регіонів. Діагностування та проведення моніторингу факторів, що визначають реальні загрози економічній безпеці, за допомогою оперативної інформаційно-аналітичної системи аналізу спостережень за динамікою показників безпеки має особливе значення для перехідного стану економіки.

2.2. Дослідження конкурентоспроможності України як чинника економічної безпеки

Найважливішим завданням національної економіки у сучасних умовах є забезпечення випуску високоякісної конкурентоспроможної продукції. Від вирішення цього завдання залежать темпи економічного розвитку країни та її національний престиж. Конкурентоспроможність країни є показником стану та перспектив розвитку господарської системи, що визначає характер участі цієї країни

у міжнародному поділі праці, виступає гарантією економічної безпеки та забезпечує здатність країни в умовах міжнародної конкуренції виробляти товари та послуги, які задовольняють вимогам світового ринку. На етапі постіндустріального суспільства конкурентоспроможність національних економік дедалі більше визначається здатністю до інновацій та сприйняття нових технологічних досягнень. В основі цієї здібності – якість національної робочої сили, інтелектуальний та творчий потенціал країни. В даний час наша країна володіє значним інноваційним інтелектуальним і творчим потенціалом, який не має істотного впливу на економіку. Причина цього – провали влади у формуванні інноваційної політики, стимулюванні інноваційної діяльності, що базується на виборі стратегічних напрямів та орієнтирів науково-технічного та соціально-економічного розвитку.

Економіка України знаходиться в украй нестабільному положенні в останні роки. Події 2020 року стали каталізатором множинних негативних тенденцій в самих різних галузях української економіки. Однак за результатами рейтингу Міжнародного інституту управлінського розвитку (IMD) за 2020 рік Україна перемістилася на одну позицію вище і знаходиться на 59 місці [73]. Розглянемо місце України в глобальному рейтингу конкурентоспроможності країн за 2020-2021 рр., складений Міжнародним інститутом управлінського розвитку (табл. 2.2).

Таблиця 2.2

Рейтинг глобальної конкурентоспроможності країн за версією Міжнародного інституту управлінського розвитку

Місце	Країна	Кількість балів у 2020 році	Кількість балів у 2021 році	Зміни
1	Гонконг	100,000	96,037	↑ +1
2	Швейцарія	98,018	91,916	↑ +2
3	США	97,881	100,000	↓ -2
4	Сінгапур	97,649	94,950	↓ -1
5	Швеція	92,353	85,921	↑ +4
6	Данія	91,756	87,077	↑ +2
7	Ірландія	91,540	82,969	↑ +9
8	Нідерланди	91,321	83,615	↑ +7
9	Норвегія	90,054	87,915	↓ -2
10	Канада	90,048	90,410	↓ -5

59	Україна	46,512	41,986	↑ +1
----	---------	--------	--------	------

Джерело: Офіційний сайт The Global Competitiveness Report 2021. URL: http://www3.weforum.org/docs/WEF_TheGlobalCompetitivenessReport2021.pdf

Рейтинг включає 61 державу. Україна обігнала Монголію і Венесуелу. Лідерами рейтингу стали Гонконг, Швейцарія та США [73]. Розглянемо всі критерії щодо України, щоб виявити основні проблеми:

1. Економічний розвиток. ВВП України на 2020 рік становить 87,20 млрд. дол. США, а в 2021 – 90,52 млрд. дол. США, відбулася зміна на -3,67%. Варто відзначити, що в 2020 році відбувся значний спад на 26,30% в порівнянні з 2019 роком. (2019 рік – 179,57 млрд. дол. США, а в 2020 році – 132,34 млрд. дол. США) [68]. Згідно з рейтингом Світового банку, ВВП України на душу залишається одним з найнижчих в світі та становить 2005 дол. США. За показником рівня ВВП на душу населення Україна поступається навіть Гондурасу (2047 дол. США на душу населення), крихітній країні в Центральній Америці, яке обирають для порівняння з Україною. Підвищенню рівня добробуту в Україні заважає низький рівень інвестиційної привабливості, який знаходиться на рівні Іраку та Алжиру. Істотна зміна сталася з інфляцією. За підсумками 2020 року вона склала 12,4%, в 2021 р. інфляція на Україні склала 43,3% в 2020 р. – 24,9% [68]. Вперше в Україні після кризи 2020-2021 рр. стали привабливими депозити в національній валюті, середня ставка за якими до кінця року опустилася приблизно до 18% річних [71]. Але навіть в уже існуючій інфляції залишається велика частка адміністративних інфляційних рішень: подорожчання газу, електроенергії, залізничного транспорту і т. д. Тобто при обмеженні адміністративного зростання цін є перспективи подальшого зниження цієї складової. На 2020 рік офіційно працевлаштованих українців налічується 16 мільйонів. У червні показник безробіття виріс з 9,1% (в 2021 році) до 9,9% [68]. За грудень 2020 року кількість тих, хто шукає місце за допомогою державних центрів зайнятості, збільшилася на 16%, перевищивши 390 тис. осіб. З початку 2019 року зареєстрованих безробітних стало менше майже на 120 тис. осіб, в січні їх було понад півмільйона [68]. Сальдо зовнішньоторговельного балансу України за 2020 рік склало 337 млн. дол. США. У 2021 це сальдо було майже 3,9 млрд. дол. США. За

2020 року був закуплено імпортих товарів на суму 2,9 млрд. дол. США. Більше, ніж було продано на експорт. І тільки позитивне сальдо зовнішньої торгівлі послугами врятувало ситуацію [71].

В Україні дуже часто торгівля товарами йде «в мінус», а зовнішня торгівля послугами дає «плюс». Головним джерелом позитивного сальдо зовнішньої торгівлі послугами є доходи від експорту послуг з транспортування газу через територію України. Близько 2,7 млрд. дол. США Україна в минулому році заробила за рахунок транспортування газу та інших енергетичних ресурсів. Це на 15% більше, ніж в 2021 році. Що ж стосується експорту і імпорту товарів, то за минулий рік Україна експортувала товарів на суму 36 млрд. дол. США. Це на 5% менше, ніж в 2021 році і в два рази менше, ніж в 2019 році. Загальна сума державного і гарантованого державою боргу України в 2020 році в доларовому еквіваленті виросла на 8% або на 5,47 мільярда доларів до 70,97 мільярда доларів, говориться в звіті на сайті Мінфіну України [68].

2. Ефективність влади. Розглянемо індекс ефективності державного управління, який ставиться по 100 бальною шкалою і складається з 6 оцінок: 1) врахування думки населення та підзвітність державних органів; 2) політична стабільність і відсутність насильства; 3) ефективність роботи уряду; 4) якість законодавства; 5) верховенство закону; 6) стримування корупції. Україна має одні з найгірших показників по світу, так мінімальна оцінка – 11,96 стоїть за стримування корупції, а максимальна якість законодавства – 28,71 [73]. На таку негативну ситуацію, безумовно, вплинув 2020 рік, який привів до зниження оцінок. Особливо це торкнулося оцінки за врахування думки населення, а також за політичну стабільність і відсутність насильства [73].

3. Ділове середовище. У рейтингу інвестиційної привабливості BDO International Business Compass (IBC), який становить Гамбурзький інститут світової економіки (HWWI) спільно з німецькою аудиторською компанією BDO AG, Україна зайняла 130 місце, між Алжиром (129) та Іраком (131), втративши 41 позицію. У 2021 Україна займала 89 місце [51]. В першу чергу, подібні результати обумовлені

політичною кризою, нездатністю застосовувати системні заходи проти корупції, неіскоренним рейдерством, свавіллям судової системи, а також погрозами нестабільності і розширення площі бойових дій. Для того щоб переломити цю тенденцію погіршення інвестиційної привабливості країни, необхідні рішучі реформи, які забезпечать зростання ВВП не менше 10% щорічно. Це неможливо без детінізації економіки та формування сприятливого регулятивного середовища. У 2017 році приплив прямих іноземних інвестицій (ПІІ) становив 7,2 млрд. дол. США. У наступному році цей показник становив 8,2 млрд. дол. США. У 2019-му році приплив ПІІ склав 4,5 млрд. дол. США, при цьому за вказаний період інвестори не тільки менше вкладали в економіку України, а й одночасно вивели більш ніж в два рази більший обсяг інвест-засобів, ніж в 2018-му році – 2,845 млрд. дол. США, проти 1,256 млрд. дол. США [73].

Таким чином, зменшення припливу інвестицій і одночасне збільшення відтоку фінансових ресурсів з країни носило вкрай негативну тенденцію ще задовго до початку Революції Переваги і розгортання бойових дій на Донбасі. З цього випливає лише один висновок: інвесторів найбільше лякає не війна, а зростаючі масштаби корупції, свавілля правоохоронних і контролюючих органів, неефективність судової системи, надмірна зарегульованість підприємницької діяльності, нестабільне і контрпродуктивно податкове законодавство і багато інших речей, які сьогодні є предметом реформування.

4. Інфраструктура. Структура видатків Державного бюджету України на 2020 рік виглядає наступним чином [44]: більшого всього коштів з бюджету України було виділено на міжбюджетні трансферти – 41% від держбюджету, що становить 76017,8 млн. грн. Загальні витрати бюджету на систему охорони здоров'я становлять 12 456 млн. грн. (1% від загального держбюджету), а в 2021 році 11450 млн. грн. (Збільшення на 1 006 млн. грн.). Витрати на освіту – 5%, що становить 34825,3 млн. грн., а в 2021 році – 30186 млн. грн. (збільшення на 4639,3 млн. грн.). На соціальний захист та соціальне забезпечення – 15% (9379 млн. грн.), в 2021 році – 8889 млн. грн. (Збільшення на 490 млн. грн.).

Проаналізувавши всі основні показники економіки України, можна зробити висновок, що зміна позиції з 60 на 59 в рейтингу глобальної конкурентоспроможності країн за версією Міжнародного інституту управлінського розвитку свідчить про суттєві негативні зміни економічного середовища України. Наприклад, такі показники, як ВВП, безробіття, зовнішня торгівля показали негативні результати в порівнянні з 2021 роком. Також відбулося погіршення таких критеріїв, як: корупція, політична нестабільність, неефективність урядової бюрократії, злочинність [71].

Оцінка за «Індексом Глобальної конкурентоспроможності» (The Global Competitiveness Index – GCI) країн світу щорічно здійснюється Всесвітнім економічним форумом у Звітах глобальної конкурентоспроможності (The Global Competitiveness Report) [73]. Україна, серед 141 країн світу, у GCI 4.0 у 2021 посіла 85-е місце (рис. 2.11), погіршивши результати в 5 з 12 основних субіндексів за рік [73].

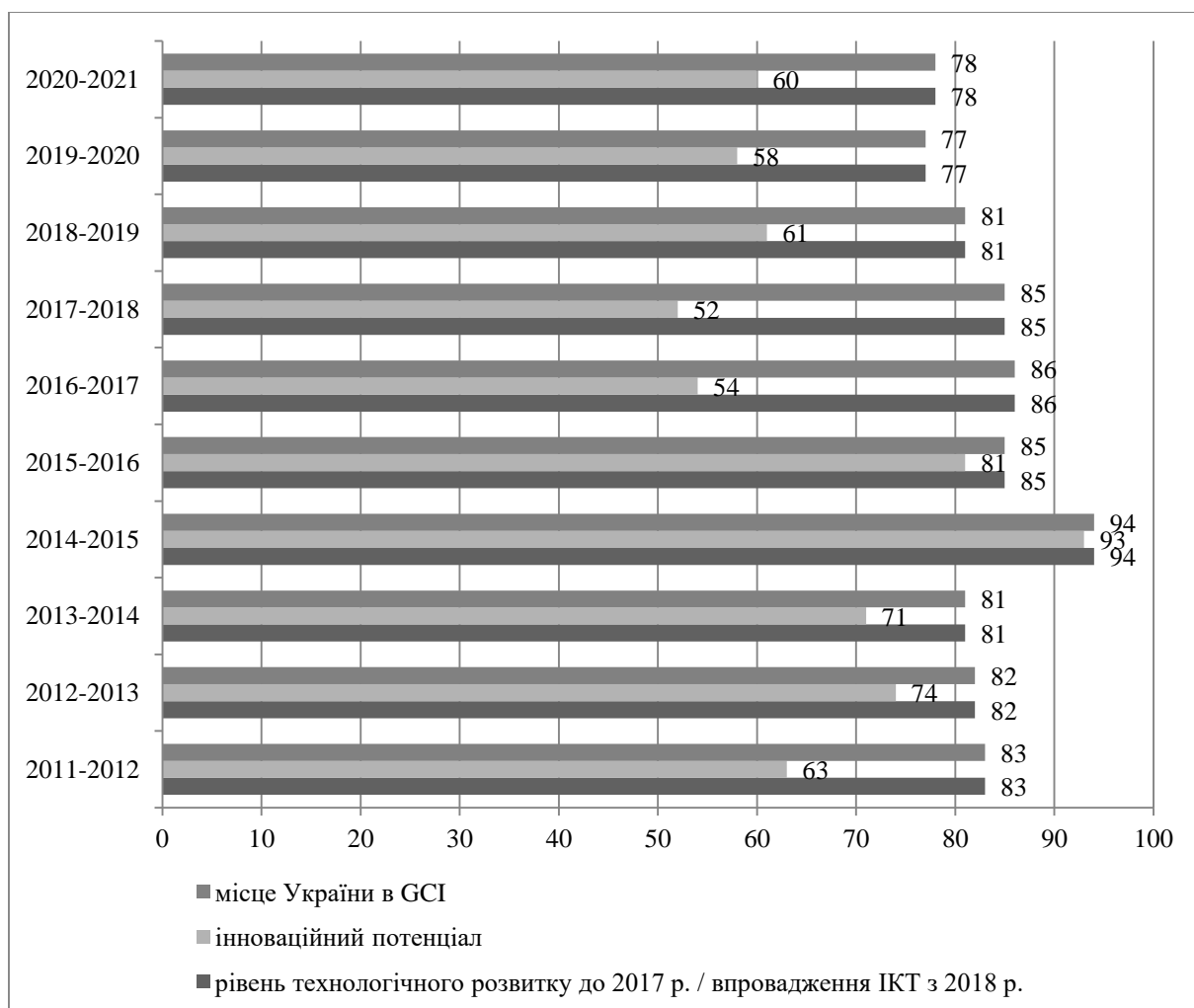

Рис. 2.11. Позиції України в Індексі глобальної конкурентоспроможності в 2010–2021 роках

Джерело: Офіційний сайт The Global Competitiveness Report 2021. URL: http://www3.weforum.org/docs/WEF_TheGlobalCompetitivenessReport2021.pdf

Основний регрес зафіксовано у фінансовій системі, де України опустилася на 19 позицій – до 136-го місця (117 місце у 2020 р.); субіндексі «здоров'я» – на 7 позицій (101 місце у 2021 р. в порівнянні з 94 – у 2020 р.). Втрачено позиції в порівнянні з 2020 р. за субіндексами, що демонструють інноваційний розвиток України, зокрема, «впровадження ІКТ» – 78 позиція у рейтингу (77 – у 2020 р.), «інноваційний потенціал» – 69 місце (58 – у 2020 р.).

Всебічне дослідження стану та процесів, які впливають на технологічну конкурентоспроможність України (Додаток А), дозволило визначити, що наявний стан інноваційної діяльності в Україні є одним з головних чинників зниження

економічної безпеки України. Варто відзначити, що низькі показники інноваційної діяльності є наслідком вад системи комерціалізації наукових досліджень і розробок, а також слабкості системи трансферу знань і технологій в економіці.

На основі проведених досліджень можна стверджувати, що для України протягом 2020-2021 рр. інноваційний потенціал (за ІГК) був індикатором із найнижчими позиціями (табл. 2.3).

Таблиця 2.3

Вплив інноваційного потенціалу на КСП України за (ІГК) у 2020-2021 рр.

Показники	Значення показника	Ранг/140	Значення показника	Бал*	Ранг/141	Країна з найвищим показником
	2020		2021			
1. Інноваційний потенціал (0-100)	-	58	-	40,1 ↑	60	Німеччина
1.1. Взаємодія і різноманітність (0-100)	-	-	-	40,3 ↑	70	Сінгапур
1.1.1. Різноманітність робочої сили (1-7)	4,5	62	4,6	60,4 ↑	59	Сінгапур
1.1.2. Стан розвитку кластерів (1-7)	3,2	106	3,5	40,9 ↑	96	Італія
1.1.3. Міжнародні спільні винаходи (од./млн осіб)	0,5	56	0,53	13,0 ↑	55	5 країн
1.1.4. Співпраця мультистейкхолдерів (1-7)	3,7	56	3,8	47,0 ↑	58	Ізраїль
1.2. Дослідження та розвиток (0-100)	-	-	-	31,1 ↓	59	Японія
1.2.1. Наукові публікації (індекс)	215,7	50	229,3	80,6 ↑	50	9 країн

Продовження табл. 2.3

Показники	Значення показника	Ранг/140	Значення показника	Бал*	Ранг/141	Країна з найвищим показником
	2020		2021			
1.2.2. Патентні заявки (од./млн осіб)	1,41	62	1,56	17,3 ↑	62	8 країн
1.2.3. Витрати на дослідження і розробки (% ВВП)	0,6	56	0,4	15,0 ↓	67	7 країн
1.2.4. Якість науково-дослідних інститутів (індекс)	0,04	44	0,04	11,8 ↑	44	7 країн

1.3. Комерціалізація (0-100)	-	-	-	57,6 ↑	60	Люксембург
1.3.1. Досвідченість споживачів (1-7)	3,4	74	3,6	44,0 ↑	65	Корея
1.3.2. Заявки на торговельні марки (од./млн осіб)	653,88	60	744,49	71,2 ↑	59	7 країн

* Бали за шкалою від 0 до 100, де 100 показує оптимальну ситуацію або «межу», стрілки вказують напрям зміни балу у порівнянні з попереднім періодом.

Джерело: Офіційний сайт The Global Competitiveness Report 2021. URL: http://www3.weforum.org/docs/WEF_TheGlobalCompetitivenessReport2021.pdf

Найбільш позитивний ефект серед елементів, що впливають на інноваційний потенціал України відповідно до ІГК, здійснюють такі його складові показники, як наукові публікації, заявки на торговельні марки та різноманітність робочої сили. Натомість, значно гальмують здатність до інновацій такі складові, як якість науково-дослідних інститутів, міжнародні спільні винаходи, а також зменшення витрат на дослідження і розробки. Зауважимо, що низька якість науково-дослідних інститутів зумовлена, насамперед, неефективним використанням бюджетних коштів, що ускладнює проведення фундаментальних досліджень у різних галузях. До основних проблем, що стосуються звітування головного розпорядника бюджетних коштів, можна віднести той факт, що форми звітів, які використовуються науковими установами, є недосконалими та не дозволяють належним чином оцінити якість їх діяльності. Важливо зазначити, що дуже часто формування пріоритетних напрямків досліджень у зазначених установах відбувається недостатньо обґрунтовано, що призводить до недоцільного використання ресурсів та зниження міжнародної КСП України загалом.

Відповідно ж до Глобального індексу інновацій, який враховує 80 критеріїв та дозволяє проводити щорічний моніторинг інноваційної діяльності країн (129 у 2021 р.), рейтинг інноваційної діяльності України у світі зменшився протягом 2021 року (рис. 2.12).

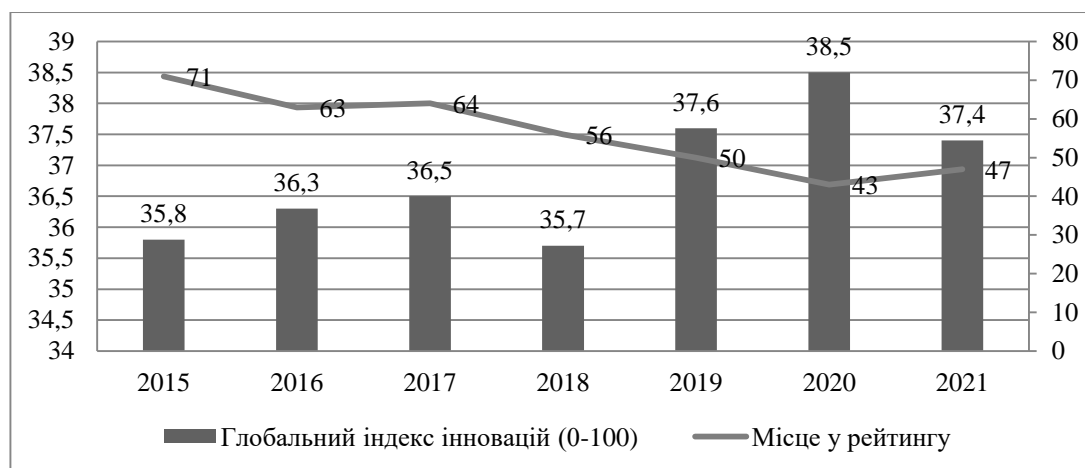

Рис. 2.12. Динаміка рейтингу України за Глобальним індексом інновацій у 2015-2021 рр.

Джерело: Офіційний сайт The Global Competitiveness Report 2021. URL: http://www3.weforum.org/docs/WEF_TheGlobalCompetitivenessReport2021.pdf

Завдяки більш детальному дослідженню інноваційного потенціалу та відповідних показників, можна побачити, що якість вітчизняного державного регулювання у цьому напрямі є досить слабкою і вимагає відповідних дій влади та вжиття необхідних заходів щодо вдосконалення показників.

Необхідність зміцнення конкурентних позицій українських компаній на міжнародних ринках обумовлює пошук адекватних моделей їх розвитку та впровадження відповідних форм та способів організації діяльності як на національному, так і на світовій економічній арені. Слід визнати, що сьогодні Україна займає далеко не найкращі позиції щодо показників експорту. Сальдо торговельного балансу не перший рік має негативне значення. Саме зараз українській державі необхідно знайти можливі шляхи збільшення експорту, зміцнювати свої позиції у торгівлі тими товарами, які мають конкурентні переваги на світовому ринку. Одним із найперспективніших напрямків вирішення поставленої проблеми є реалізація моделі зовнішнього розвитку у форматі створення транснаціональних компаній за участю українських експорто-орієнтованих підприємств.

Фінансовий ринок в даний час досяг свого технологічного апогею, матеріальним втіленням у вигляді фінансових центрів, і віртуальним, у формі

онлайн-доступу до фінансового ринку України. Крім того, інтеграція фінансового ринку України, що веде до високого ступеня мобільності транскордонних фінансових потоків, надає нові можливості для розширення сфер діяльності його учасників.

Динаміка фінансового ринку та його сегментів у період кризи перебуває під сильним впливом не лише об'єктивних політичних, економічних, соціальних, формажорних та інших факторів, а й суб'єктивних психоемоційних, поведінкових патернів учасників ринку. Проведений огляд показників фінансового ринку демонструє, що висока волатильність валют, індексів, акцій, біржових товарів пояснюється спекулятивною поведінкою деяких ринкових гравців та панічними настроями інвесторів, які спонукають їх приймати емоційні рішення ірраціонального характеру, які відбиваються на результатах інвестування, торгівлі активами, прибутковості вкладень.

Розглянемо індекс розвитку фінансового ринку, який розраховується експертами ВЕФ у процесі ранжування країн світу за індексом глобальної конкурентоспроможності. Цей показник враховує ефективність функціонування та розвитку фінансового ринку (наявність та доступність фінансових послуг, фінансування через місцевий ринок капіталу, наявність позик, наявність венчурного капіталу), а також надійність та довіру до фінансових установ (сила банків, регулювання фондових бірж, індекс правової законності). Рейтинг України за показниками розвиненості фінансового ринку Індексу глобальної конкурентоспроможності ВЕФ представлено в табл. 2.4.

Рейтинги України за показниками розвиненості фінансового ринку Індексу
глобальної конкурентоспроможності ВЕФ, 2020-2021 рр.

Критерій	Місце
Доступність фінансових послуг	112
Якість фінансових послуг	120
Фінансування через місцевий ринок капіталу	114
Доступність кредитів	103
Наявність венчурного капіталу	118
Міцність банків	135
Регулювання фондових бірж	134
Розвиненість фінансового ринку	120

Джерело: Офіційний сайт The Global Competitiveness Report 2021. URL: http://www3.weforum.org/docs/WEF_TheGlobalCompetitivenessReport2021.pdf

Отже, аналіз рейтингу України за цим показником у 2020-2021 роках показує, що найбільш вразливими є позиції нашої країни за показниками якості фінансових послуг, чисельності банків та регулювання фондових бірж. Доступність фінансових послуг безпосередньо пов'язана з рівнем фінансової грамотності, оскільки попит на певний вид послуг вимагає від споживача мати фінансові знання про неї. Однак постійно удосконалюється механізм фінансового ринку України, що створює умови для проведення спекуляцій, оскільки дає можливість проводити операції при відсутності фінансового активу. Спекулятивні фінансові операції підсилюють нестабільність валютних курсів і цін на інші фінансові активи, що згубно впливає на слабкі валюти, підривають стабільність фінансового стану як окремих країн, так і світової економіки в цілому. У свою чергу, валютні проблеми, що посилюються стихійною діяльністю фінансових ринків і недостатнім банківським наглядом, чинять тиск на економічну політику країн і є важливою проблемою при узгодженні їх дій по регулюванню економіки, а також знижують можливості прямого впливу на фінансовий ринок.

Останнім часом науковою спільнотою активно обговорюються різні аспекти проблеми набуття конкурентних переваг компаній у контексті підвищення ефективності їхньої зовнішньоекономічної діяльності. Зокрема, досліджуються

проблеми стратегічного співробітництва підприємств, органічного поєднання внутрішнього та зовнішнього розвитку компаній. Продовжується активний пошук нових джерел конкурентних переваг підприємства у його зовнішньому середовищі. Не залишаються осторонь і практика бізнесу, інтерес яких у межах окресленого проблемного поля фокусується на питаннях доцільності ТНК, перевагах та недоліках виступу України в міжнародних економічних організаціях, інвестиційних аспектах міжнародної економічної діяльності вітчизняних компаній.

Незважаючи на жваві дискусії наукового та прикладного характеру, більшість питань придбання вітчизняними компаніями конкурентних переваг на міжнародних ринках залишаються відкритими. Найгострішими з них слід визнати проблеми утримання лідерами української економіки (серед яких насамперед слід згадати металургійні та «горілчані» компанії) набутого ними на світових та регіональних товарних ринках конкурентного статусу, досягти чого, на нашу думку, можна шляхом реалізації моделі зовнішнього розвитку.

Не претендуючи на повне охоплення всіх аспектів певної проблеми, в рамках цієї статті проаналізуємо ключові індикатори та виявимо перспективи зміцнення конкурентних переваг провідних вітчизняних експортоорієнтованих компаній з урахуванням можливостей реалізації їх зовнішнього розвитку.

Важливою проблемою для вітчизняних управлінців залишається вибір адекватної умовам господарювання підприємства моделі розвитку. Залишається дискусійним також питання рушійних сил розвитку. У сучасній управлінській теорії існують три відомі першопричини, що зумовлюють зміни в організаціях:

- екстерналістська, згідно з якою першопричини змін будь-якої соціокультурної системи, у тому числі організації, що знаходяться за межами самої системи. Прихильники теорії визнають, що організація сама по собі не має жодної здатності до спонтанної зміни, без впливу зовнішніх сил залишається незмінною;

- теорія іманентної зміни, яка проголошується, що певна система перетворюється в результаті її невід'ємної властивості мінливості та виходячи із

власних можливостей та ресурсів. Причому зовнішні чинники (які є системи, іманентно трансформуються) не відкидаються, а розглядаються як додаткові;

– інтегральна теорія, прибічники якої намагаються пояснити природу змін у організації як наслідок взаємодії внутрішніх та зовнішніх сил.

Важко погодитися з тим, що такі системні процеси, як розвиток складної соціально-економічної та техніко-технологічної системи, якою є сучасне підприємство, може пояснювати виключно внутрішніми чи зовнішніми причинами. Тому, виходячи з позицій інтегрального підходу, вважаємо, що розвиток сучасної компанії (підприємства, фірми, ін. економічних організацій) може здійснюватися в межах двох основних моделей – органічного та/або зовнішнього розвитку.

Для вітчизняної бізнес-середовища зазначені стратегії ринкової поведінки поки що залишаються поодинокими спробами реалізації завдань зовнішньоекономічної діяльності, а на макрорівні – спостерігається тенденція «відкриття кордонів» для ТНК. Наведемо кілька аргументів на користь зазначеного.

Отже, можна зробити висновок, що наведені вище показники по інфраструктурі і призвели до підвищення місця України в рейтингу глобальної конкурентоспроможності країн IMD. Україна як держава, що розвивається, є дуже привабливою країною, що приймає, для ТНК, про що свідчить активне зростання кількості дочірніх компаній і філій транснаціональних корпорацій у різних сферах вітчизняної економіки. Головними мотивами виходу ТНК на український ринок: завоювання нових, великих, часто нерозвинених і тому перспективних ринків збуту, потенціал вигідного використання українських факторів виробництва, особливо робочої сили, бажання диверсифікації діяльності між значною кількістю пострадянських ринків. Найбільш привабливими для ТНК галузями української економіки є: харчова промисловість, галузі машинобудування та металообробки, фінансова, страхова та торгівельна сфери. Іноземні транснаціональні корпорації готові здійснювати свою діяльність в Україні, проте на шляху їм стають такі фактори, як: нестабільне та надмірне регулювання, відсутність в Україні стабільної стратегії та відповідного національного плану дій, недосконалість національного

законодавства, нечітка правова система, нестабільність економічної та політичної ситуації, високий рівень корупції, перевантаженість регуляторними нормами та складність податкової системи, суттєвий податковий тягар, низький платоспроможний попит українських споживачів та ін.

2.3. Аналіз рівня відкритості економіки України в сучасних умовах

Для швидкої оцінки економічної безпеки країни пропонується використовувати методичний підхід, який базується на оцінці індикаторів, котрі характеризують ступінь розвитку країни за головними соціально-економічними показниками. Це дає змогу визначити можливості розвитку «внутрішньої» системи економіки країни, оскільки в розрахунках використовуються такі показники, як розмір середньорічної зарплати, обсяг ВВП. Також оцінюється місце країни в світовій товарообігу за показниками зовнішньої торгівлі і показані можливості її розвитку на міжнародній арені. Такий підхід дозволяє швидко визначити проблемні компоненти та провадити моніторинг економічної безпеки країни. Для оцінки рівня економічної безпеки України складено табл. 2.5.

Таблиця 2.5

Оцінка рівня економічної безпеки України у 2017–2021 рр.

Індикатори	2017	2018	2019	2020	2021
зіставності економічного розвитку (частка)	0,09	0,10	0,12	0,12	0,15
порівняльної платоспроможності населення (частка)	0,06	0,07	0,08	0,11	0,11
експортної залежності економіки, %	51,28	48,28	43,91	41,62	44,77
імпортної залежності економіки, %	56,11	54,79	49,76	42,10	44,85
розбалансування зовнішньої торгівлі (відношення сальдо ЗТО до ВВП), %	-4,84	-6,51	-5,85	-0,48	-0,08
міжнародної експортної вагомості країни, %	0,24	0,24	0,26	0,28	0,31
концентрації товарного експорту, %	78,46	78,19	78,82	77,45	57,96
концентрації товарного імпорту, %	79,51	79,64	79,21	76,66	59,69

Джерело: Офіційний сайт World Trade Organization. URL: <https://stats.wto.org>

Індикатор зіставності економічного розвитку протягом аналізованого періоду суттєво менше нормативного (0,5), це сигналізує про низьку ефективність економічної діяльності країни. Але спостерігається позитивна динаміка збільшення (0,09 в 2017 р., 0,15 в 2021 р.), яка свідчить про неухильне збільшення результативності економіки. Індикатор порівняльної платоспроможності показав суттєве відставання рівня оплати праці в Україні (0,06 в 2017 р., 0,11 в 2021 р.). Позитивним є його постійне збільшення. Але наявні загрози низької купівельної спроможності населення, суттєвого рівня безробіття, загрози «відпливу» робочої сили. Індикатори експортної та імпоротної залежності характеризують суттєвий рівень відкритості економіки країни, яка викликає загрози фінансово-економічного характеру внаслідок надмірної залежності економіки країни від експорту та імпорту. Індикатор розбалансування зовнішньої торгівлі у 2017–2019 рр. потрапляв у зону «небезпечно», що показувало суттєву розбалансованість товарних потоків країни. З 2020 р. ситуація покращилася, значення індикатору потрапили в зону «задовільно» (0 ÷ -2,5%), що характеризує суттєве зменшення розбалансування чинників розвитку країни.

Вагомість України у формуванні світового товарного ринку незначна, але має тенденцію поступового та стабільного росту. Витіснення зі світової торгівлі Україні не загрожує. Індикатори концентрації товарних експорту та імпорту свідчать про наявність ризиків для розвитку економіки (усі значення > 40%). Але за динамікою цих показників можна зробити висновок, що економіка України поступово та стабільно розвивається. Економічна безпека України має незадовільний рівень. Оцінка показників рівня відкритості української економіки представлена в табл. 2.6.

Таблиця 2.6

Оцінка показників рівня відкритості української економіки

Показники	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021
1	2	3	4	5	6	7	8
Частка експорту в зовнішньоторговельному обороті, %	49,16	49,92	53,05	54,54	49,51	46,20	49,29
Частка імпорту в	50,84	50,08	46,95	45,46	50,49	53,80	50,71

зовнішньоторговельному обороті, %							
Темп зростання /зниження ВВП, %.	x	119,96	107,74	104,28	72,83	68,19	102,46

Продовження табл. 2.6

1	2	3	4	5	6	7	8
Експортна квота (% експорту у ВВП)	40,54	45,67	48,53	44,75	44,16	41,45	40,28
Імпортна квота (% імпорту у ВВП)	41,93	45,82	42,94	37,31	45,03	48,28	41,43
Коефіцієнт випередження (відставання) темпами зростання експорту темпів зростання ВВП	x	1,13	1,06	0,92	0,99	0,94	0,97
Коефіцієнт випередження (відставання) темпами зростання імпорту темпів зростання ВВП	x	1,09	0,94	0,87	1,21	1,07	0,86
Зовнішньоторговельна квота (% до ВВП)	41,24	45,74	45,74	41,03	44,59	44,87	40,86

Джерело: Офіційний сайт Національного банку України. URL: <https://bank.gov.ua>

Отримані результати підтверджують, що зовнішня торгівля України є недостатньо ефективною. У структурі зовнішньоторговельного обороту, у період 2015-2016 рр. та починаючи із 2019 р., перевищує частка імпорту товарів і послуг. Проте у 2021 р. частка імпорту скоротилася до рівня 50,71 %. У 2019 р. та 2020 р. ВПП країни знизився на 27,2 % та 31,8 % порівняно з попереднім роком.

Необхідність та важливість подальшої інтернаціоналізації української економіки зумовлюють розвиток ТНК за участю українського капіталу. Переваги такої стратегії для окремих компаній та держави загалом полягають у наступному:

– фундаментальні інтереси держави та українських ТНК збігаються, оскільки транснаціональні корпорації дозволяють державі отримати доступ до ресурсів інших країн (і не так природних і людських, як науково-технічних)

– ТНК, що розміщують своє виробництво за кордоном, позбавляються необхідності долати протекціоністські бар'єри, отримують можливість обійти тарифні та нетарифні бар'єри приймаючої держави;

– за кордоном створюються нові ринки збуту, стимулюється попит на вітчизняну продукцію;

– ТНК зміцнюють позиції своєї держави біля інших країн, створюючи там анклав своєї власності, формує реальний міжнародний вплив держави;

– ТНК сприятливо впливають на міжнародні відносини, і як наслідок – сприяють розвитку відносин міждержавних;

– транснаціоналізація українських компаній – це і шлях вирішення проблеми реструктуризації економіки, тобто організації виробництва та збуту наукомісткої продукції.

Отже, реальна економічна ситуація і рівень залучення прямих іноземних інвестицій в Україну значно ускладнюють інвестиційну діяльність. Наявний обсяг вкладень не забезпечує передумов економічного зростання і навіть повноцінного відтворення їх поточного стану. На інвестиційну привабливість значно впливає не тільки загальний стан економіки країни, але і умови ведення бізнесу, зокрема, ступінь втручання держави, рівень корупції, негативні політичні чинники. Непомітним залишається те, що держава за останні роки зробило відчутні кроки в напрямку інтеграції в світову економіку.

РОЗДІЛ 3

ОСНОВНІ НАПРЯМИ ДО ПІДВИЩЕННЯ РІВНЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВІДКРИТОЇ ЕКОНОМІКИ

3.1. Проблеми економічної інтеграції в контексті економічної безпеки України

Економічна безпека визначається як сукупність умов, необхідних для забезпечення нормального перебігу економічного розвитку країни та відновлення розриву в розвитку між європейськими країнами та Україною, що інтегрується до ЄС. Неможливо відокремити сучасні економічні чинники, які можуть забезпечити безпеку, від незворотного процесу глобалізації, який сприяє як співпраці, так і конкуренції у сфері енергетики, ресурсів і ринків. Процеси глобалізації прискорили економічну, технологічну, культурну та політичну інтеграцію разом із демократичним врядуванням, економічним динамізмом та ринковою економікою, дотриманням прав людини та розвитком комунікацій. Вони також посилили та ускладнили економічні відносини та взаємозалежність між державами, а також між національною та глобальною економіками. Крім того, прискорення глобалізації також посилило взаємозалежність і синергію в сфері безпеки; якщо ним керувати розумно, він може позитивно вплинути на стабільність міжнародних відносин. Тому досягнення певного рівня безпеки в умовах глобалізації залежить від здатності держави агрегувати ресурси в межах країни та отримати або зберегти доступ до зовнішніх економічних ресурсів [51]. У ході трансформації економіки України вітчизняним підприємствам доводиться стикатися з багатьма нестандартними ситуаціями та нестандартними проблемами, які не мають готових схем вирішення. Однак можна визначити інструменти, які можуть обмежити негативний вплив нерегульованого ринку шляхом його регулювання або адаптації до нього [62, с. 10].

Економічна трансформація в Україні може тривати лише в поєднанні зі зростанням реальних доходів і вищим рівнем життя, що забезпечує соціальну

підтримку реформ. Необґрунтовані державні витрати суттєво підірвали і підривають економічний і політичний баланс. Простежується очевидний зв'язок між темпами розвитку галузей економіки та якісними змінами, впровадженням інновацій у технологію виробництва, великою доступністю ринку та загальним удосконаленням організації праці та виробництва [48, с. 89].

Згрупуємо у табл. 3.1 сучасні заходи та програми активізації припливу іноземного капіталу в Україну.

Таблиця 3.1

Сучасні заходи та програми активізації приливу іноземного капіталу в Україну
з країн ЄС

Назва програми, заходу	Основний зміст
Інвестиційна реформа	Загальною та основною метою цієї реформи є активне залучення прямих іноземних інвестицій в економіку України, формування позитивного інвестиційного іміджу України в Світі, а також позиціонування України як фінансового, політичного та бізнес центру у Східній Європі.
Єдине інвестиційне вікно	Основні моменти програми: – спрощення системи взаємодії інвесторів з органами державної та місцевої влади через єдиний орган державної виконавчої влади; – створення механізму персонального супроводу, надання якісних послуг та створення комфортних умов для стратегічних інвесторів, які планують інвестувати в економіку України; – створення найпростішого та найкоротшого шляху від бізнес-плану до діючого бізнесу.
Роуд-шоу	Кампанії роуд-шоу передбачає проведення презентацій у найбільших фінансових центрах світу, що знаходяться в Америці, Європі, Азії та на Близькому Сході стосовно інвестиційного клімату та інвестиційного законодавства України, інформування про Держінвестпроект, зокрема, про його основні функції та як саме Агентство може допомогти іноземним інвесторам, а також будуть презентовані ключові Національні проекти України.

Джерело: Офіційний сайт Київської школи економіки. URL: <https://kse.ua/ua/>

З огляду на швидкі зміни в транскордонному русі капіталу та дуалістичність впливу ПІІ, актуальним є вибір та обґрунтування критеріїв оцінки ефективності ПІІ в системі економічної безпеки в умовах становлення ринкової системи

господарювання. Це дасть можливість сформулювати пріоритети та орієнтири посилення економічної безпеки в умовах припливу ПІІ. Одним з таких методів, що дозволить формалізувати процес вироблення кроків із забезпечення економічної безпеки в умовах прямого іноземного інвестування є критеріальний – визначення кількісних критеріїв безпеки, виокремлення індикаторів за якими можливо провести діагностику, виявити показники, за якими погіршуються порогові значення безпечного рівня функціонування ПІІ. Це сприятиме більш точному визначенню місця ПІІ в системі економічної безпеки та їх впливів, а у подальшому – через систему регулювання дозволить розробити та обґрунтувати заходи реагування на виникнення можливих загроз або посилення інвестиційних можливостей.

Для досягнення середньоєвропейського рівня виробництва необхідний раціональний розвиток виробничого сектору. Проте для створення умов для економічного зростання та досягнення належного рівня економічної безпеки України потрібні солідні інвестиції. Що стосується тільки сільського господарства, то, за деякими оцінками, загальний обсяг капітальних інвестицій у 2020 році становив менше 2,0 млрд доларів США (ціни 2019 року), що на 5% менше, ніж у 2019 році, і на 17-20% менше, ніж у 2017 році. і 2018 р. Таким чином, суттєве збільшення іноземних інвестицій є конче необхідним. Але залучення прямих іноземних інвестицій вимагає належного управління державним боргом, зниження інфляції та зовнішнього боргу, створення сприятливого бізнес-середовища та правової бази для розвитку ринкової економіки [80]. Активна участь у міжнародній торгівлі та доступ до ресурсів, фінансів і ринків є найважливішим фактором економічної безпеки, пов'язаним з економічною стабільністю, який необхідний для досягнення відповідного статусу безпеки [81]. Загалом активне інвестування в економіку країни є необхідною умовою для підтримки прийняттого рівня добробуту та економічного розвитку [71].

Якщо раніше великий український капітал не заглядав далеко вперед, то вже сьогодні реалізуються комплексні довгострокові інвестиційні програми. На даний момент українські фінансово-промислові групи (ФПГ) власними силами реалізують

проекти з реструктуризації компаній, інвестиційні плани модернізації основних фондів. Активно здійснюється перехід на міжнародні стандарти фінансової звітності, набувають частки капіталу в іноземних компаніях – це веде до створення вертикально інтегрованих структур, які є конкурентоспроможними на міжнародному рівні.

Ще одним позитивним чинником на шляху інтеграції українських ФПГ до національної економіки стає розширення кола їхніх економічних інтересів, яке включає не лише профільні, експортно-орієнтовані сегменти, а й галузі, спрямовані на внутрішній ринок. Так, у власності «SCM», «ІСД», групи «Приват» знаходяться численні активи в АПК, будівельній індустрії, харчовій промисловості, сфері обслуговування. Інвестиції багатьох компаній спрямовані на розвиток транспортної та інформаційно-комунікаційної інфраструктури, що не тільки стимулює внутрішній ринок, а й сприяє розвитку в Україні нових високотехнологічних сегментів.

Сьогодні, коли ТНК українського походження набувають міжнародного визнання, держава більше не може їх ігнорувати, а тим більше - вдавати, що вони не існують. На основі досвіду розвинених країн можна сказати, що національні ТНК і держава повинні перебувати у відносинах «партнерства та співробітництва». Більше того, ТНК необхідна підтримка держави, здатної агресивно відстоювати свої інтереси на зовнішніх ринках.

Для формування необхідних передумов створення Українських транснаціональних корпорацій та забезпечення можливостей для розвитку існуючих ФПГ та інших великих компаній, на нашу думку, необхідно вжити таких заходів. По-перше, потрібна суспільна реабілітація великого національного капіталу, визнання важливості формування національних ТНК як основи української економіки, забезпечення економічного суверенітету та економічної стійкості. По-друге, потрібно інституалізувати та поставити на систематичну основу стратегічний діалог між державою та представниками національних ТНК. З одного боку, державна стратегія має враховувати об'єктивні проблеми, з якими стикаються національні ТНК на етапі свого розвитку. З іншого боку, для корпорацій важливим є

розуміння стратегічних цілей та економічних завдань, які ставить перед собою держава. Без цього неможливо співвіднести корпоративні та державні стратегії, виробити кроки, що дозволяють пов'язати інтереси бізнесу з метою розвитку української економіки та її успішної інтеграції у світову господарську систему.

Сьогодні, коли ТНК українського походження набувають міжнародного визнання, держава більше не може їх ігнорувати, а тим більше – вдавати, що вони не існують. На основі досвіду розвинених країн можна сказати, що національні ТНК і держава повинні перебувати у відносинах «партнерства та співробітництва». Більше того, ТНК необхідна підтримка держави, здатної агресивно відстоювати свої інтереси на зовнішніх ринках.

Для формування необхідних передумов створення Українських транснаціональних корпорацій та забезпечення можливостей для розвитку існуючих ФПГ та інших великих компаній, на нашу думку, необхідно вжити таких заходів. По-перше, потрібна суспільна реабілітація великого національного капіталу, визнання важливості формування національних ТНК як основи української економіки, забезпечення економічного суверенітету та економічної стійкості. По-друге, потрібно інституалізувати та поставити на систематичну основу стратегічний діалог між державою та представниками національних ТНК. З одного боку, державна стратегія має враховувати об'єктивні проблеми, з якими стикаються національні ТНК на етапі свого розвитку. З іншого боку, для корпорацій важливим є розуміння стратегічних цілей та економічних завдань, які ставить перед собою держава. Без цього неможливо співвіднести корпоративні та державні стратегії, виробити кроки, що дозволяють пов'язати інтереси бізнесу з метою розвитку української економіки та її успішної інтеграції у світову господарську систему. По-третє, з урахуванням політичних змін у світі на передній план виходять питання забезпечення економічних інтересів держав, посилення конкурентоспроможності їхніх товарів та послуг на світових ринках. Підтримка та захист національних товаровиробників, збільшення їх експорту зводиться багатьма країнами до рангу державної політики, одного з пріоритетів національної безпеки. По-четверте,

необхідно відмовитися від штучних галузевих обмежень чи дискримінації ТНК українського походження у питаннях інвестування у ті чи інші галузі вітчизняної економіки. У галузевому аспекті увагу ТНК дедалі більше привертають сферу послуг та інфраструктури, що раніше мало цікавили міжнародні компанії та були переважно сферами діяльності природних монополій. Нині вони перетворилися на конкурентні галузі з великим потенціалом для прибуткового інвестування. По-п'яте, важливо сприяти участі українських компаній у спільних проектах зі світовими ТНК. Державна стратегія підтримки українських компаній, орієнтованих на закордонні ринки, має базуватись на прискореному розвитку підприємств певних ключових галузей, піднятті технологічного, наукового, інноваційного потенціалу українських підприємств.

Перспективною моделлю розвитку вітчизняних великих компаній, які набувають статусу ТНК, а також ФПГ, слід визнати зовнішнє зростання, припустити вихід українських виробників на закордонні ринки та синергічне поєднання активів національних компаній із закордонними партнерами. Особливо актуальною така стратегія розвитку для експортоорієнтованих компаній. За раціонального підходу Україна може отримати цілу низку конкурентних переваг від присутності на її території іноземних ТНК, але для залучення ТНК до своєї економіки держава має вжити заходів щодо покращення інвестиційного клімату. Про створення Української ТНК слід зазначити, що подібна макроекономічна політика спрямована на захист національних економічних інтересів, а відтак сприятиме подальшому розвитку українських господарських структур, інтернаціоналізації їх виробництва та капіталу, інтеграції України у світову економіку, її участі у глобальних трансформаційних процесах. Українські фінансово-промислові групи, перетворюючись на ТНК, здатні скласти індустріальну та інфраструктурну основи національної економіки, і вже зараз представляють її на провідних світових ринках товарів та послуг, беруть участь у регіональному поділі праці Європи та Азії. Але тільки через державну підтримку розвитку ТНК з національним корінням Україна буде здатна включитися

до масштабних трансконтинентальних проєктів, бути активним гравцем у макрорегіональних проєктах промислової та інфраструктурної кооперації.

Прискорення глобалізації міжнародної економіки призводить до отримання певних преференцій разом із появою нових ризиків, витрат і загального спаду національної економіки. На сучасному етапі розвитку світової економіки актуальним є ранжування держав за рівнем економічного розвитку та роллю у світовій економіці. Безперервний розвиток світових економічних систем дає однобічні переваги економічно розвинутим країнам. Автори дослідження [68] показують, що розвинена економіка часто має більший вплив на дохід, ніж дешева робоча сила та інновації виробництва чи управління.

Тому країни з нерозвиненою економікою не можуть на рівних захищати свої інтереси. Розуміння цих наслідків передбачає перегляд методів забезпечення економічної безпеки. Забезпечення економічної переваги на світових ринках шляхом визначення найкращої бізнес-стратегії для кожного підприємства, що продає продукцію на ринку, є обов'язковим [76]. Перш за все, забезпечення належного рівня економічної безпеки потребує перегляду методики оцінки рівня економічної безпеки.

Таким чином, високий ступінь економічної взаємозалежності у світі передбачає кращі конкурентні умови для бізнесу; трансформація економічних функцій держави та делегування частини з них світовому ринку; розширення сфер впливу за межі національних кордонів за новими правилами глобальної економічної діяльності; внесення фундаментальних змін у структуру національної економіки та створення нового середовища для національного розвитку в цілому; прискорення міжнародної інтеграції та взаємодії національних економік, що стає найважливішим фактором їх функціонування [61, с. 65]. У сучасному розумінні економічної безпеки вона має такі складові: виробничу, демографічну, енергетичну, зовнішньоекономічну, інвестиційно-інноваційну, макроекономічну, продовольчу, соціальну, компоненти фінансової безпеки [47, с. 21].

Промислова безпека – це стан виробничої сфери країни, при якому забезпечується найбільш ефективно використання виробничих потужностей країни, їх модернізація та розширене відтворення, збільшення інноваційності виробництва та підвищення рівня конкурентоспроможності національної економіки.

Демографічна безпека – це стан захищеності держави, суспільства та ринку праці від демографічних загроз, який забезпечує розвиток України з урахуванням збалансованих демографічних інтересів держави, суспільства та особистості відповідно до конституційних прав громадян України.

Енергетична безпека – це такий стан економіки, який сприяє ефективному використанню енергетичних ресурсів країни, наявності на енергетичному ринку достатньої кількості виробників і постачальників енергії, а також наявності, диференціації та екологічності енергетичних ресурсів. Зовнішньоекономічна безпека – стан відповідності зовнішньоекономічної діяльності національним економічним інтересам; забезпечує пом'якшення втрат країни від негативних зовнішньоекономічних факторів і створення сприятливих умов для розвитку національної економіки за рахунок її активної участі у поділі праці у світовому масштабі.

Інвестиційно-інноваційна безпека – це стан економічного середовища країни, який спонукає вітчизняних та іноземних інвесторів вкладати кошти в розширення обсягів виробництва країни, сприяє високотехнологічному виробництву, а також інтеграції науково-виробничої діяльності для підвищення ефективності та спеціалізації виробництва. національна економіка в продукції з високою доданою вартістю.

Макроекономічна безпека – стан економіки, що забезпечує збалансованість макроекономічних коефіцієнтів відтворення. Продовольча безпека – це такий стан виробництва продовольства в країні, який повністю забезпечує потреби кожного члена суспільства в продуктах харчування належної якості за умови їх збалансованості та доступності для кожного члена суспільства. Соціальна захищеність – це стан розвитку країни, який дає змогу країні забезпечити гідний та

якісний рівень життя незалежно від віку, статі, доходу та сприяти розвитку людського капіталу як найважливішої складової економічного потенціалу країни.

Фінансова безпека – це стан фінансової системи країни, що забезпечує фінансові умови, необхідні для стабільного соціально-економічного розвитку країни, стійкості країни до фінансових потрясінь і дисбалансів, а також створення умов для збереження цілісності та єдності фінансової системи країни. За цими складовими розраховуються основні показники економічної безпеки країни. Перелік використовуваних показників формується на основі принципів репрезентативності, достовірності та інформаційної доступності. Відповідно до «Методичних рекомендацій щодо розрахунку рівня економічної безпеки України» показники нормуються за допомогою лінійної функції таким чином, щоб типові значення показників потрапляли в співставні за розміром інтервали.

Вивчення праць вчених-економістів з проблем національної безпеки в умовах глобалізації національної економіки дозволило виявити параметри еволюції терміну «економічна безпека» та розглянути його основні аспекти. Це дозволило виявити проблемні аспекти сучасних концепцій економічної безпеки. Вони в основному базуються на позиціях радянської економічної школи і навряд чи мають відношення до сучасних концепцій економічного неолібералізму. В основному через те, що інтереси національних урядів фактично суперечать інтересам наднаціональних корпорацій і фінансових організацій при реалізації ними системи економічної безпеки. Національні економіки вже включені в глобальний ринок, хочуть вони цього чи ні. Зважаючи на таке політико-економічне середовище, концепція забезпечення національної економічної безпеки має стати ідеологічною основою розробки економічної політики в країнах із дестабілізованою перехідною економікою.

Будучи країною з перехідною економікою, Україна залежить від зовнішніх економічних умов. Наголошуємо на необхідності використання всіх можливих інструментів дослідження сучасного стану національної економічної безпеки. Виходячи з таких розрахунків, є реальна можливість покращити економічну

безпеку, що дозволить зменшити залежність та залучити інвестиції. Ці розрахунки показують реальну можливість покращення довгострокової економічної безпеки. Представлена методика розрахунку кумулятивного показника економічної безпеки України адекватно описує сучасний стан національної економіки та може бути практично застосована вітчизняними та іноземними державними органами для аналізу критичних вразливостей національної економічної безпеки.

Отже, проблема забезпечення сталої економічної безпеки країни наразі досліджується в аспекті конкретних економічних розрахунків, спрямованих на своєчасне реагування на зовнішні та внутрішні ризики та захист економічних інтересів країни. Зважаючи на найважливіші підходи економістів до вивчення економічної безпеки, ми вважаємо, що найбільш актуальним підходом є опис економічної безпеки як сукупності умов, необхідних для забезпечення нормального ходу економічного розвитку та відновлення розриву в розвитку між європейські країни та інтеграція України в ЄС. Визначено умови, які є визначальними для аналізу можливостей підвищення національної економічної безпеки. У контексті сучасних реалій національна безпека неможлива без прийнятного рівня економічної безпеки. За використаною авторами системою розраховано поточні значення вказаних показників; їх порівняння з відповідними нормативними значеннями дає змогу проаналізувати різні складові економічної безпеки України. Очевидно, що деякі з виявлених економічних факторів є джерелами небезпеки та ризику. Але безпека системи залежить від здатності своєчасно реагувати та максимально ефективно управляти цими факторами, максимізуючи позитивні ефекти та пом'якшуючи або навіть нейтралізуючи негативні.

3.2. Заходи вдосконалення економічної безпеки України в умовах відкритої економіки

Продовження трансформації розвитку України у світовій економіці спостерігається в Стратегії розвитку фінансового сектору України до 2025 року. Основними завданнями якої передбачено продовження забезпечення фінансової

стабільності, через ефективне регулювання фінансового сектору та удосконалення наглядових підходів, прозорість фінансового сектору, стійкість фінансового сектору до викликів (шоків), підвищення якості корпоративного управління та управління ризиками у фінансовому секторі. Прогнозовано макроекономічний розвиток, який полягатиме в забезпеченні стійкості державних фінансів, через сприяння кредитуванню економіки, посиленні захисту прав кредиторів та інвесторів, створенні умов для залучення довгострокових ресурсів. Продовжується впровадження підвищення рівня фінансової інклюзії, зокрема, підвищення доступності та рівня користування фінансовими послугами, посилення захисту прав споживачів фінансових послуг, підвищення рівня фінансової грамотності населення. Державна економічна політика спрямована на розвиток фінансового ринку та його інтеграції у світовий фінансовий простір. Активно запроваджується розвиток відкритої архітектури фінансового ринку та оверсайта, забезпечення розвитку ринку FinTech, цифрових технологій та платформ регуляторів, забезпечується розвиток SupTech&RegTech, цифрової економіки [46, с. 41].

У сучасній Україні фінансові кризи 2008 р., 2014 р. та 2020-2022 рр. відрізняються між собою за змістом, масштабами та наслідками [67]. Однак вони мають спільні особливості, які включають падіння цін на паливно-енергетичні ресурси, девальвацію гривні, інфляцію. У цей період спостерігаються спекулятивні атаки на фінансові активи [40, с. 119]. Як правило, вони мають короткостроковий характер. Ступінь їхнього впливу на економіку країни та настрої ринкових агентів оцінюється після закінчення кризи.

Відтік капіталу, що відбувається, з країни стає передумовою для розробки програми із залучення інвесторів на вітчизняний фінансовий ринок і створення сприятливих умов для вкладення коштів у нього. Політика макроекономічної стабілізації, що проводиться Національним Банком України, а також впровадження фінансовими організаціями зручних технологій роботи та нових інструментів, що відповідають інвестиційним перевагам ринкових гравців, призводять до залучення

роздрібних інвесторів, зростання кількості відкритих брокерських рахунків [38, с. 172].

Підсумками кризи 2022 р. стають відхід деяких іноземних інвесторів з українського ринку, стагнація залучення компаній, скорочення показника волатильності фондового ринку, а результатом заходів щодо мінімізації його негативних наслідків – приплив інвестиційних коштів населення, зростання капіталізації ринку та збільшення частки фінансових активів у багатстві домогосподарів.

Крім того, вкрай важлива помірність оподаткування і пільговість валютного законодавства, що дозволяє доступ іноземним позичальникам на національний ринок і іноземних цінних паперів до біржового котирування. Наступний важливий елемент – широкий спектр інструментів фінансового ринку, в тому числі наявність розвинених і добре організованої кредитної системи та фондового ринку, що забезпечують кредиторам і позичальникам різноманітність варіантів з точки зору витрат, ризику, прибутку, термінів, ліквідності і контролю капіталовкладень. Ще один елемент – наявність високотехнологічної інфраструктури на рівні, здатному контролювати великі обсяги операцій і перенаправляти його між собою та іншими фінансовими центрами всередині країни і за кордоном. Сюди ж можна віднести людський фактор – кваліфіковані фахівці з досвідом роботи на фінансових ринках.

Також для фінансового центру необхідні структура і достатні правові рамки, здатні вселити довіру в позичальників та інвесторів. Ще один важливий фактор – зручне географічне розташування фінансового центру. Більшість великих угод і переговорів по ним здійснюються особисто, в тому числі, тому найвідоміші світові фінансові центри знаходяться в найбільших мегаполісах розвинених країн [2, с. 221].

Формування фінансових центрів вимагає дотримання таких умов, як: економічна свобода – фінансовий ринок не може існувати без свободи діяльності, споживання, накопичення і інвестування; стабільна валюта і стан національної економіки, що забезпечують довіру іноземних інвесторів; технології та засоби

зв'язку, що дозволяють ефективно проводити безготівкові розрахунки і готівкові платежі; ефективні фінансові інститути та інструменти, здатні перенаправляти заощадження в продуктивні капіталовкладення; фінансові спеціальні знання і людський капітал; підтримання відповідного правового і соціального клімату, створення привабливої для потоків капіталу обстановки.

Для подальшого покращення інвестиційної привабливості України актуальним на сьогодні є питання удосконалення правової та організаційної бази для підвищення дієздатності механізмів забезпечення сприятливого розвитку вітчизняної економіки й формування основи збереження та підвищення конкурентоспроможності вітчизняної економіки (рис. 3.1).

Отже, трансформація розвитку України у світовій економіці під впливом фінансової глобалізації повинна бути спрямована на зміцнення фінансової стабільності та безпеки України, тобто здатності держави здійснювати самостійну фінансово-економічну політику відповідно до своїх національних інтересів, що забезпечують тривале економічний розвиток; на посилення стійкості розвитку України у світовій економіці до негативних внутрішнім і зовнішнім впливам; на запобігання бюджетних конфліктів; на протидію легалізації доходів, отриманих злочинним шляхом, і фінансуванню тероризму.

Рис. 3.1. Підходи до активізації розвитку вітчизняної економіки в Україні

Джерело: Офіційний сайт Київської школи економіки. URL: <https://kse.ua/ua/>

Для ефективної трансформації економічної політики важливо забезпечити впровадження реформ, спрямованих на модернізацію економіки. Проте, як свідчить досвід, зміна, наприклад, бюджетної політики неможлива без внесення змін у податкову, пенсійну, адміністративну, судову системи, а також у систему соціального захисту населення, оскільки вони пов'язані між собою [57, с. 71]. У контексті цього основною стратегічною метою України є забезпечення стабільності і сталого розвитку України у світовій економіці та всієї економіки країни. І, як наслідок, досягнувши поставленої мети, в перспективі Україна зможе вийти в єдиний європейський простір як рівноправний партнер. З метою зміцнення фінансової стабільності України ставиться питання про використання правил фінансових практик промислово розвинених країн (прототип Пакту про стабільність і зростання) на державному рівні, на рівні суб'єктів країни та муніципалітетів, які можна розглядати в якості складової частини заходів щодо зменшення ризиків проведених реформ. Особливе значення в реалізації фінансової стратегії держави набуває забезпечення прозорості фінансових потоків, що стає одним з напрямків, що визначають еволюційну траєкторію розвитку національної розвитку України у світовій економіці і впливають на перспективи її інтеграції в світову спільноту на основі міжнародних стандартів. Трансформація розвитку України у світовій економіці має базуватися на регулюванні процесу трансформації [44, с. 7].

Систематизація принципів державного регулювання рівня відкритості економіки в Україні представлена на рис. 3.2.

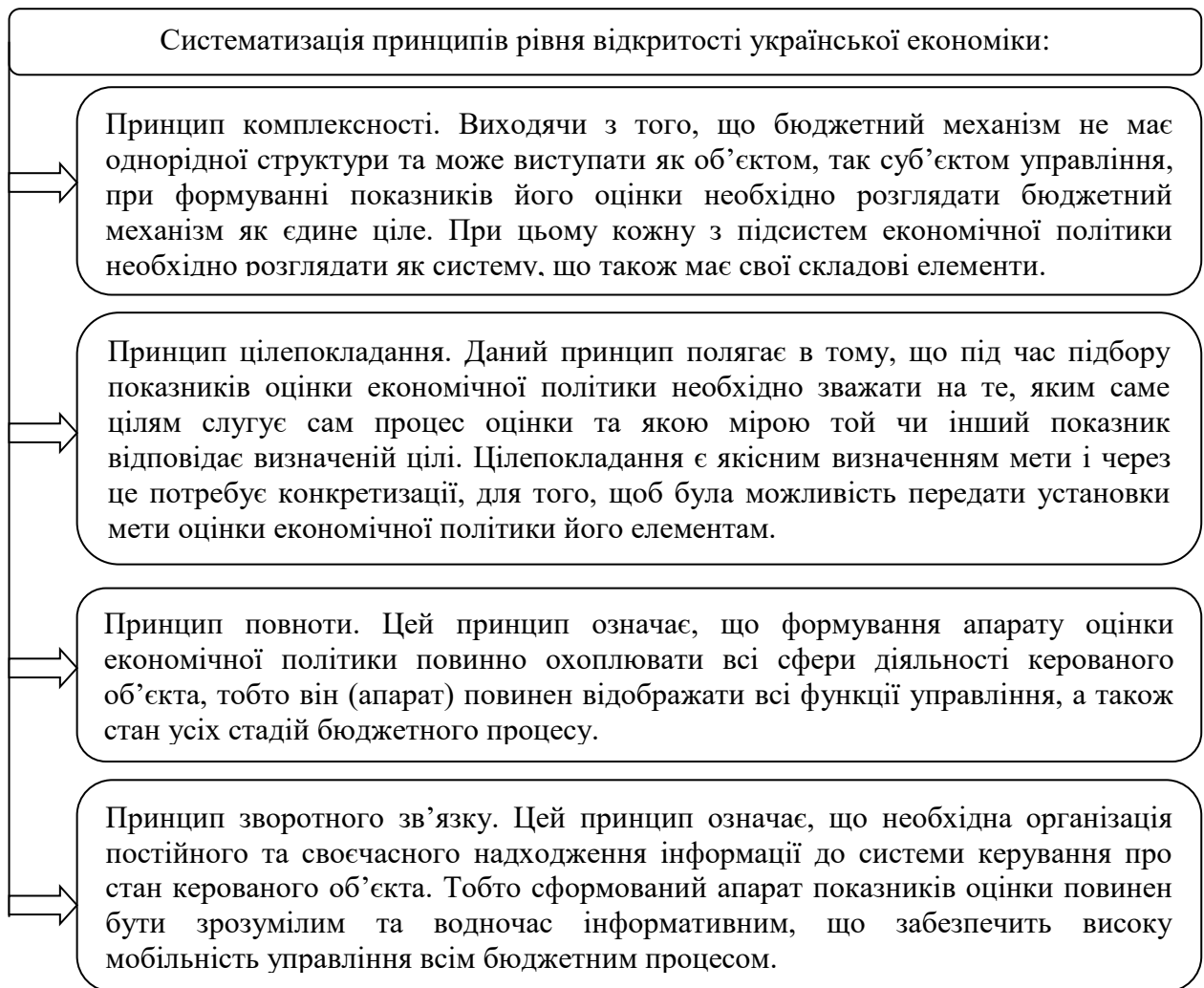

Рис. 3.2. Систематизація принципів державного регулювання рівня відкритості економіки в Україні

Джерело: Офіційний сайт Київської школи економіки. URL: <https://kse.ua/ua/>

Для вирішення наведених проблем необхідно здійснити конкретні дії довгострокового і поточного характеру, які стабілізуватимуть економіку країни, стимулюватимуть виробництво і сприятимуть його розширенню, призведуть до зниження податкового тиску і забезпечать ефективний фінансовий розвиток, що сприятиме високому рівню соціального захисту та забезпеченню рівня добробуту населення.

Перспективи розвитку України у світовій економіці є невід'ємною складовою процесу глобалізації. Причому, за реальним впливом перспективи розвитку України у світовій економіці з часом розпочала визначати не лише глобалізацію на товарних ринках, у суспільних відносинах тощо, а й глобалізацію в цілому.

Концептуальна модель рівня відкритості економіки представлена на рис. 3.3.

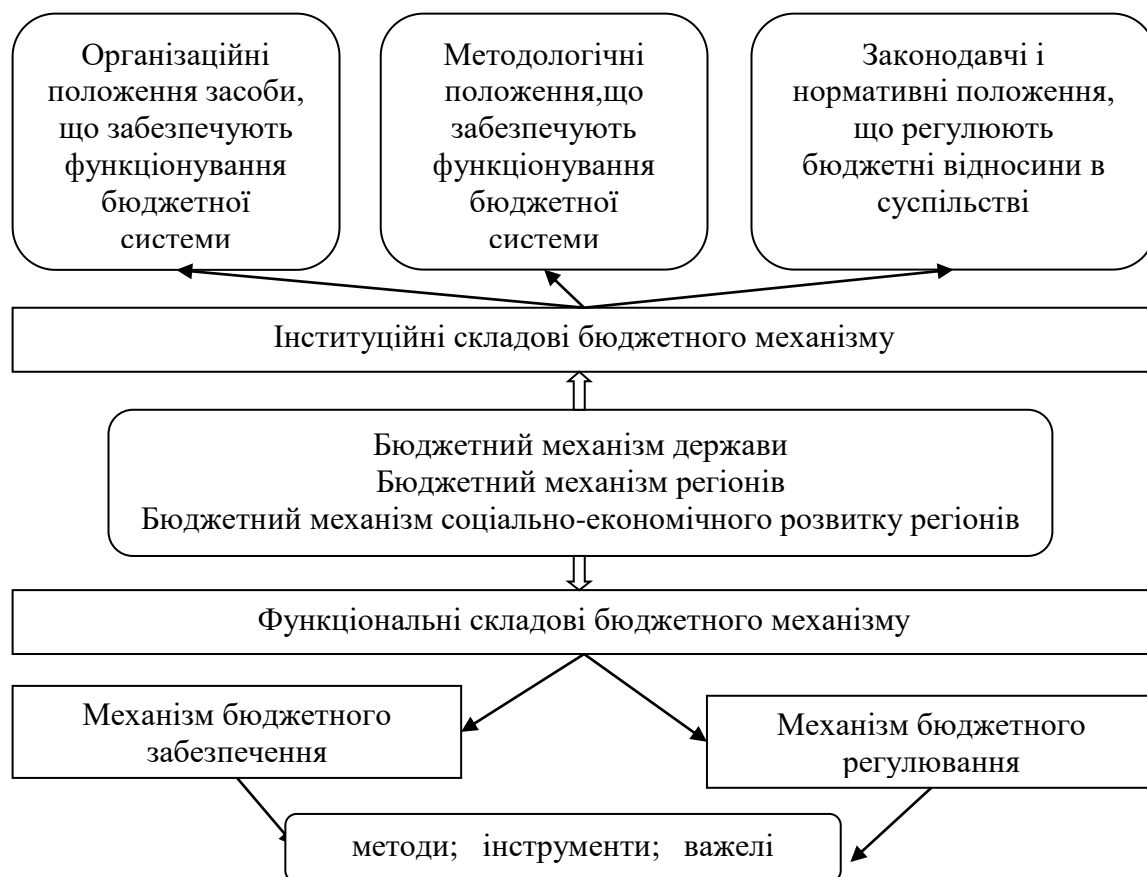

Рис. 3.3. Концептуальна модель рівня відкритості економіки

Джерело: Офіційний сайт Київської школи економіки. URL: <https://kse.ua/ua/>

Так, бюджетний механізм має забезпечити можливість виконання державою покладених на неї функцій за допомогою управління бюджетними коштами. Практична модель реалізації бюджетної політики та модель практичного використання для забезпечення функціонування бюджетної системи країни, до функціональних аспектів рівня відкритості економіки відносимо: механізм бюджетного забезпечення та механізм бюджетного регулювання. Варто зауважити, що обидва механізми доповнюють один одного і розділити їх можна тільки в теорії. На практиці «бюджетне забезпечення одночасно виконує функцію регулювання так само, як регулювання може здійснювати функцію бюджетного забезпечення» [53, с. 12].

Останнім часом спостерігається відчутна тенденція перевищення темпів фінансової глобалізації над темпами економічної, соціальної, культурної

глобалізації. Державна економічна політика спрямована на розвиток фінансового ринку та його інтеграції у світовий фінансовий простір. Для ефективної трансформації економічної політики важливо забезпечити впровадження реформ, спрямованих на модернізацію економіки. Особливе значення в реалізації фінансової стратегії держави набуває забезпечення прозорості фінансових потоків, що стає одним з напрямків, що визначають еволюційну траєкторію розвитку національної економіки України у світовій економіці і впливають на перспективи її інтеграції в світову спільноту на основі міжнародних стандартів.

Підвищення дієвості системи фінансово-розвитку рівня відкритості економіки передбачає: встановлення для бюджетних інституцій системи цілей, завдань і результатів діяльності, що забезпечують реалізацію пріоритетів і цілей державної економіки; застосування формалізованих методів оцінки повної вартості витратних зобов'язань; забезпечення самостійності, мотивації і відповідальності органів державної влади та місцевого самоврядування при плануванні і досягненні результатів використання бюджетних асигнувань в рамках встановлених фінансових обмежень; використання конкурентних принципів розподілу бюджетних коштів, зокрема з урахуванням досягнутих і планованих результатів використання бюджетних асигнувань. Основними передумовами досягнення якісного рівня здійснення фінансово-розвитку рівня відкритості економіки є дієвість підходів щодо використання державних фінансових ресурсів, що сприятимуть реалізації основних пріоритетів соціально-фінансового розвитку країни.

Для досягнення соціальної та фінансової стабільності органи державної влади під час реалізації бюджетної політики використовують різноманітні системи форм і методів управління бюджетними відносинами держави. Для підвищення результативності державного регулювання розвитку рівня відкритості економіки в Україні необхідна чітка нормативно-правова база. Зростаюча роль зовнішньоекономічної діяльності держави, динамічний розвиток фінансової системи потребує постійного удосконалення норм бюджетного законодавства.

Схема механізму державного регулювання рівня відкритості економіки представлена на рис. 3.4.

Рис. 3.4. Механізм державного регулювання рівня відкритості економіки

Джерело: Офіційний сайт Київської школи економіки. URL: <https://kse.ua/ua/>

Згідно рис. 3.4 визначення напрямку рівня відкритості економіки держави повинно здійснюватися з паралельним аналізом ефективності застосування обраних методів державного регулювання економіки відповідно до її функцій.

На сучасному етапі розвитку для національних соціально-фінансових систем характерним є подальше розширення і поглиблення взаємозв'язків всіх сфер функціонування людини. З поширенням науково-технічного прогресу, розвитком технологій комунікацій та передачі інформації формуються все більш тісні взаємозалежності між системою національного господарства, соціальної і політичною сферами. Зміни, що з'являються в одній з перелічених сфер, роблять все більший і більший вплив на темпи і напрямки розвитку цілої системи. Так, наприклад, зміни в політичній сфері можуть призводити до корінних трансформацій в системі національного господарства, що, впливає на рівень і якість життя

населення. У свою чергу, рівень розвитку соціальної сфери, впливає на темпи зростання національної економіки і на політичну стабільність в державі.

Згідно стратегії розвитку Міністерства фінансового розвитку та торгівлі, варто відзначити, що державна політика регіонального розвитку в Україні повинна враховувати ряд фундаментальних перешкод, що стоять на шляху досягнення збалансованого розвитку території держави, створення можливостей для динамічного зростання кожного регіону на основі унікальної комбінації внутрішніх факторів і умов. У формулюванні мети державної регіональної політики прописана необхідність збалансованого розвитку, як регіонів, так і всієї України, підвищення рівня життя населення. Для моніторингу виконання та результатів програм для досягнення цілей закону вказується використання регіонального індексу людського розвитку.

Таким чином, інституціональна і структурна складові рівня відкритості економіки, будучи відносно самостійними, в той же час тісно пов'язані і переплетені між собою. У різних історичних і соціально-фінансових умовах вони можуть виконувати різну роль. У розвинених і структурно збалансованих економіках провідна роль належить інституціональним підходам, що забезпечує розкриття потенціалу ринкових механізмів. У структурно деформованих економіках такі ж підходи можуть вести до поглиблення структурних диспропорцій. Тому в таких випадках необхідна цілеспрямована структурна політика держави, яка використовує інституційну складову, спрямовану на подолання структурних деформацій економіки. Саме така економічна політика необхідна Україні.

3.3. Напрями зростання відкритості економіки України для підвищення ефективності економічної безпеки

Триваюче російське вторгнення в Україну продовжує завдавати значних економічних і соціальних втрат через значні збитки виробничим активам та інфраструктурі, обмежений доступ до ринку та переміщення робочої сили.

Очікується, що ВВП України скоротиться на 35 відсотків у 2022 році, якщо статус-кво збережеться до кінця року без додаткових економічних потрясінь.

Потреби України у відновленні та реконструкції величезні – і зростають з кожним днем конфлікту. Фінансова підтримка України міжнародним співтовариством була важливою для забезпечення того, щоб український народ продовжував отримувати основні послуги. Але обсяг потреб країни вимагає постійної відданості, тому лікарі та медсестри, вчителі та інші державні службовці отримують зарплату.

Світовий банк, Європейський Союз і український уряд оприлюднили швидко оцінку збитків і потреб, у якій оцінили потреби України у відновленні та реконструкції в 349 мільярдів доларів США (станом на 1 червня 2022 року). У міру війни ця сума буде ще більше.

Основні потреби України у фінансуванні невійськового бюджету, де переважають основні соціальні послуги, становлять понад 3 мільярди доларів на місяць. Ще більше потрібно для ремонту доріг, мостів, будинків, шкіл, енергетичної інфраструктури та лікарень. І, зокрема, з настанням зими необхідна термінова підтримка енергозабезпечення та утеплення будинків.

З початку війни Група Світового банку мобілізувала 13 мільярдів доларів у вигляді екстреного фінансування, включаючи гранти, гарантії та пов'язане паралельне фінансування від США, Великобританії, європейських країн і Японії. Вже виплачено близько 11 мільярдів доларів. Наш проект «Державні витрати на підтримку адміністративної спроможності в Україні» (PEACE) – ініціатива, що фінансується за рахунок фінансування МБРР та МАР, донорських грантів і гарантій донорів – охоплює важливі медичні послуги, соціальні виплати та пенсії [78].

Бідність і соціальні наслідки війни будуть масовими. Згідно з базовим сценарієм, частка населення з доходом нижче національної межі бідності може сягнути майже 60 відсотків у 2022 році порівняно з 18 відсотками у 2021 році. Виходячи з глобальної межі 6,85 доларів США на день (2017 ПКС), бідність, за прогнозами, зросте з 5,5 відсотка у 2021 році до 25 відсотків у 2022 році з високими

ризиками зниження, якщо ситуація з війною та енергетичною безпекою погіршиться [81]. Незважаючи на те, що активні бойові дії наразі локалізовані, тривалість війни невизначена, а ризики погіршення ситуації високі. Наш сценарій статус-кво екстраполює оцінку економічної активності в 3 кварталі 22 р. на середньострокову перспективу. Таким чином, якщо припустити, що військова та економічна ситуація суттєво не зміниться, очікується, що ВВП скоротиться на 35 відсотків у 2022 році з поступовим відновленням на 3-4 відсотки в середньостроковій перспективі [81]. Цей сценарій не включає будь-які потенційні позитивні наслідки великої реконструкції, а також можливі негативні ризики, пов'язані з погіршенням ситуації з безпекою та/або дефіцитом енергії протягом зимового сезону. Очікується, що до кінця року інфляція прискориться до 30 відсотків, а реальна заробітна плата впаде на 10 відсотків порівняно з минулим роком.

Очікується, що рахунок поточних операцій у 2022 році стане негативним на рівні 0,5 відсотка ВВП, незважаючи на великі гранти, які враховуються як вторинний дохід. За оцінками, у 2022 році експорт скоротиться приблизно на 30 відсотків порівняно з аналогічним періодом минулого року в номінальному вираженні та приблизно на 60 відсотків у реальному вираженні з повільним відновленням у середньостроковій перспективі. Імпорт має відновлюватися набагато швидше, ніж експорт, оскільки обмеження на імпорт зняті з липня, а потреба в закупівлі газу та інших енергоресурсів є. У цьому сценарії статус-кво САД поступово розширюватиметься в середньостроковій перспективі через прискорення імпорту та лише помірне відновлення експорту [81].

Міністерство розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України скоригувало основні прогностичні показники економічного і соціального розвитку України на 2020-2022 роки, затверджені розпорядженням Кабінету Міністрів України від 23.10.2019 № 883 «Про внесення змін до до Постанови Кабінету Міністрів України від 15 травня 2019 р. № 555».

Поправки були внесені з урахуванням поточної економічної ситуації та змін окремих припущень, насамперед, нижчого, ніж очікувалося, рівня світових цін на

енергоносії та зміцнення курсу гривні. Також були враховані першочергові реформи, передбачені Програмою діяльності Уряду, зокрема:

- запровадження ринкового обігу земель сільськогосподарського призначення;

- ефективна приватизація;

- реформування правил ринку праці;

- демонополізація та посилення конкуренції;

- подальша дерегуляція економіки;

- здійснення заходів щодо просування українського експорту на зовнішні ринки та зменшення бар'єрів для експорту українських товарів і послуг.

- Індекси розробляються за двома сценаріями.

Таким чином, сценарій 1 передбачає подальше поступове прискорення економічного зростання та формування відповідної основи для сталого економічного розвитку в середньостроковій перспективі. Цей сценарій передбачає: зростання реального ВВП на 3,7% у 2020 році, 3,8% у 2021 році та 4,1% у 2022 році; Індекс споживчих цін (грудень до грудня попереднього року) – 105,5% у 2020 році, 105,3% у 2021 році, 105,1% у 2022 році. Припущення середньорічного обмінного курсу становить 27,0 грн за долар США у 2020 році, 27,2 грн за долар США у 2021 році та 27,5 грн за долар США у 2022 році. Цей прогнозний сценарій буде використано при доопрацюванні проекту Закону України «Про Державний бюджет України на 2020 рік» у першому та другому читаннях. За умови успішного впровадження реформ для покращення бізнес-клімату, драматичні успіхи у боротьбі з корупцією, реформуванні судової системи та захисту прав власності можуть спровокувати сплеск інвестиційної активності, в тому числі через приплив іноземного капіталу. Відповідні ефекти оцінюються в сценарії 2. Цей сценарій передбачає [81]: зростання реального ВВП на 4,8% у 2020 році, 5,5% у 2021 році та 6,5% у 2022 році; Індекс споживчих цін (грудень до грудня попереднього року) – 105,8% у 2020 році, 105,0% у 2021 та 2022 роках. Припущення середньорічного

обмінного курсу становить 24,8 грн за долар у 2020 році, 23,9 грн за долар у 2021 році та 24,2 грн за долар у 2022 році [81].

Розглядаючи загрози економічній безпеці держави необхідно виокремити основні внутрішні та зовнішні загрози (рис. 3.5).

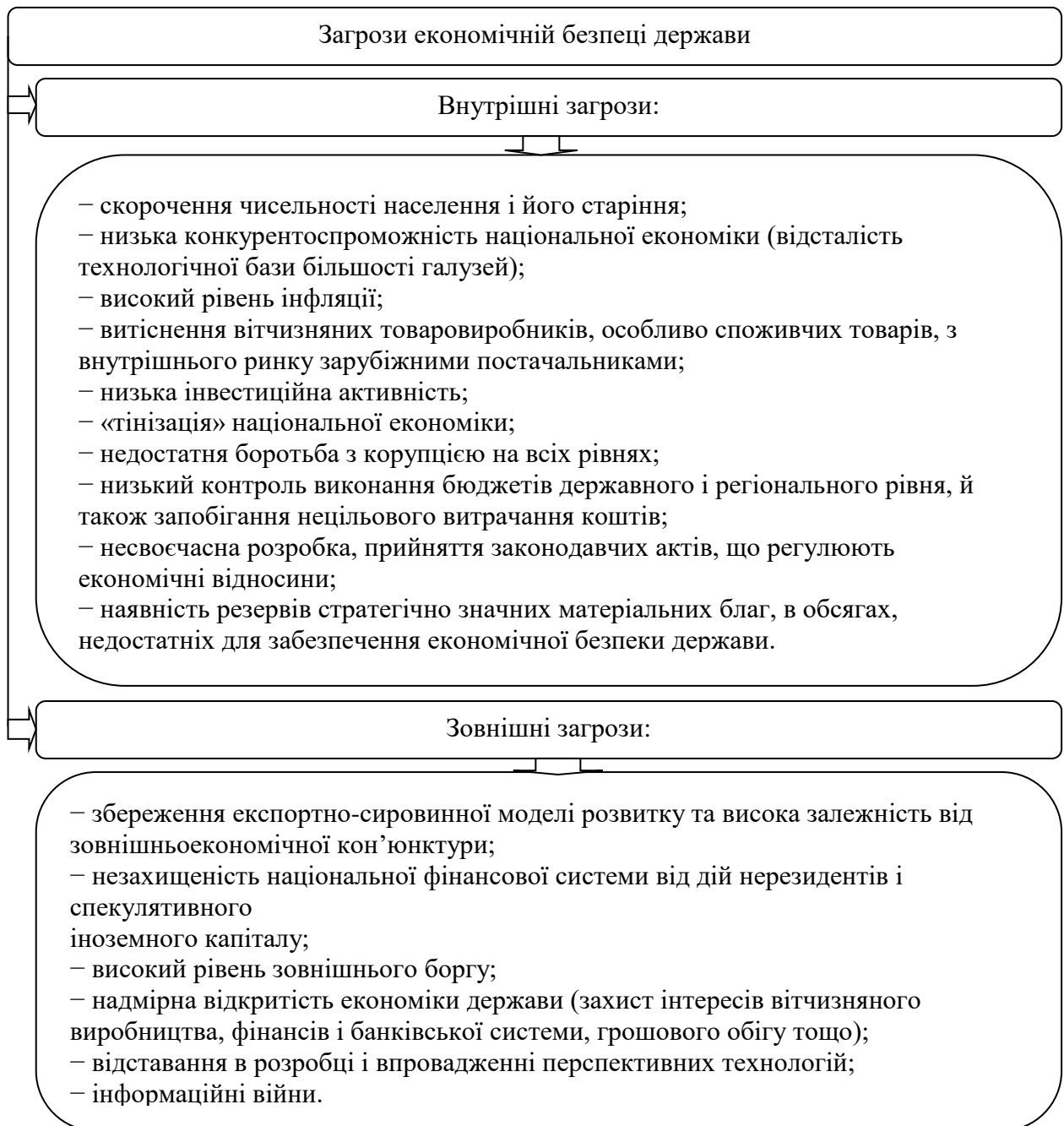

Рис. 3.5. Ключові загрози економічній безпеці держави

Джерело: Офіційний сайт Київської школи економіки. URL: <https://kse.ua/ua/>

Економічна безпека України, як складова національної безпеки, є основою економічного розвитку країни, що забезпечує суверенітет та цілісність країни, а також достойний рівень життя громадян. У мирні часи стратегія громадської

безпеки та цивільного захисту України, стратегія розвитку оборонно-промислового комплексу, кібербезпека, інформаційна безпека тощо, як визначено законодавством, залежить від реальних економічних та фінансових можливостей держави.

Щодо динаміки прямих економічних втрат України під час війни, то дані, наведені на рис. 3.6, засвідчують те, що у перший місяць війни було втрачено значну кількість аеродромів (10 військових та 8 цивільних). Упродовж другого місяця війни було додатково знищено 3 цивільних та 1 військовий аеродроми. Частка втрат від усіх прямих економічних втрат за два місяці війни, що припадає на аеродроми, становить 8,24%.

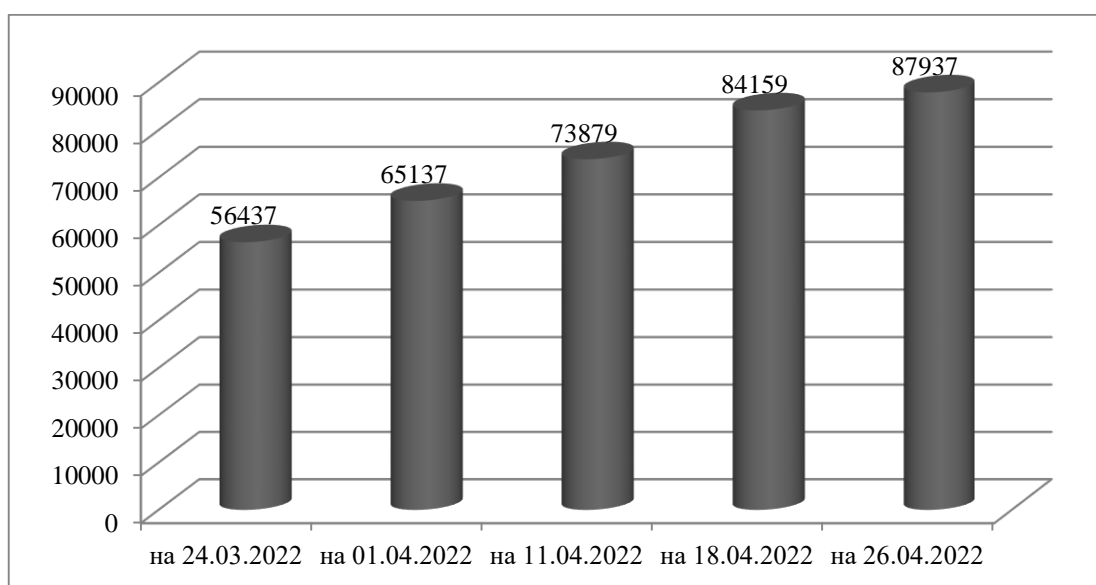

Рис. 3.6. Динаміка економічних збитків національної економіки України за перші два місяця війни

Джерело: Офіційний сайт Київської школи економіки. URL: <https://kse.ua/ua/>

На рис. 3.6 представлено також оцінку вартості прямих економічних втрат України під час війни в динаміці. Розглянувши динаміку вартості прямих економічних втрат нашої держави під час війни, можна побачити, що фінансові втрати за другий місяць війни збільшилися на 35% порівняно з першим.

В умовах воєнного стану Бюро економічної безпеки України відіграє важливу роль у попередженні та ліквідації економічних злочинів. Незважаючи на значний об'єм роботи, цей орган досить швидко та оперативно опрацьовує отриману ним інформацію та миттєво реагує на правопорушення, котрі впливають на соціально-

економічну ситуацію в країні. Це зумовлено, насамперед, підвищенням активності громадян, які за допомогою інноваційних рішень (телеграм-бота) мають можливість повідомити про виявленні факти економічних порушень, тим самим забезпечивши раціональність, правильність та ефективність державного фінансового контролю.

Зважаючи на відсоток вкладу втрат у вартість усіх прямих економічних втрат за два місяці війни, до транспортної інфраструктури включено такі об'єкти, як: дороги, залізнична інфраструктура та рухомий склад, мости, мостові переходи, порти та портова інфраструктура. Структуру збитків національної економіки України під час війни в перший та другий її місяці представлено на рис. 3.7.

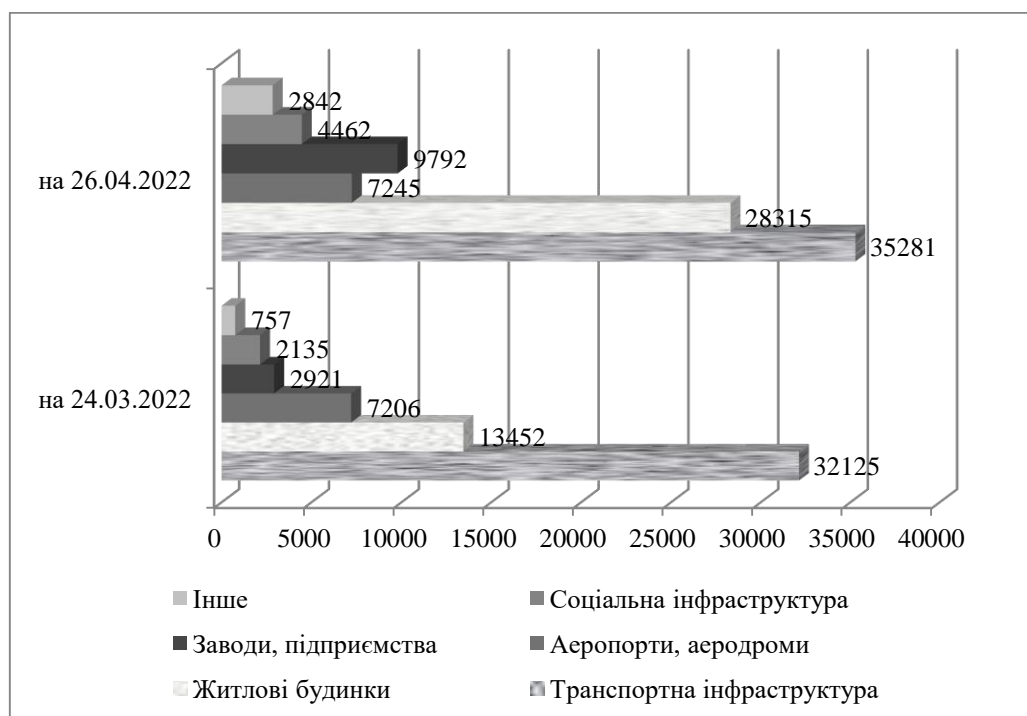

Рис. 3.7. Структура економічних втрат України станом на 24.03.2022 та 26.04.2022 рр.

Джерело: Офіційний сайт Київської школи економіки. URL: <https://kse.ua/ua/>

Головні загрози системі національної безпеки України зосереджені в економічній сфері. За підсумками аналізу структури прямих економічних втрат, основна частка втрат припадає на транспортну інфраструктуру та житловий фонд, що сумарно становить 75%. Відсоток економічних збитків України за групами втрат за перші два місяці війни (помісячний та загальний) представлений на рис. 3.8.

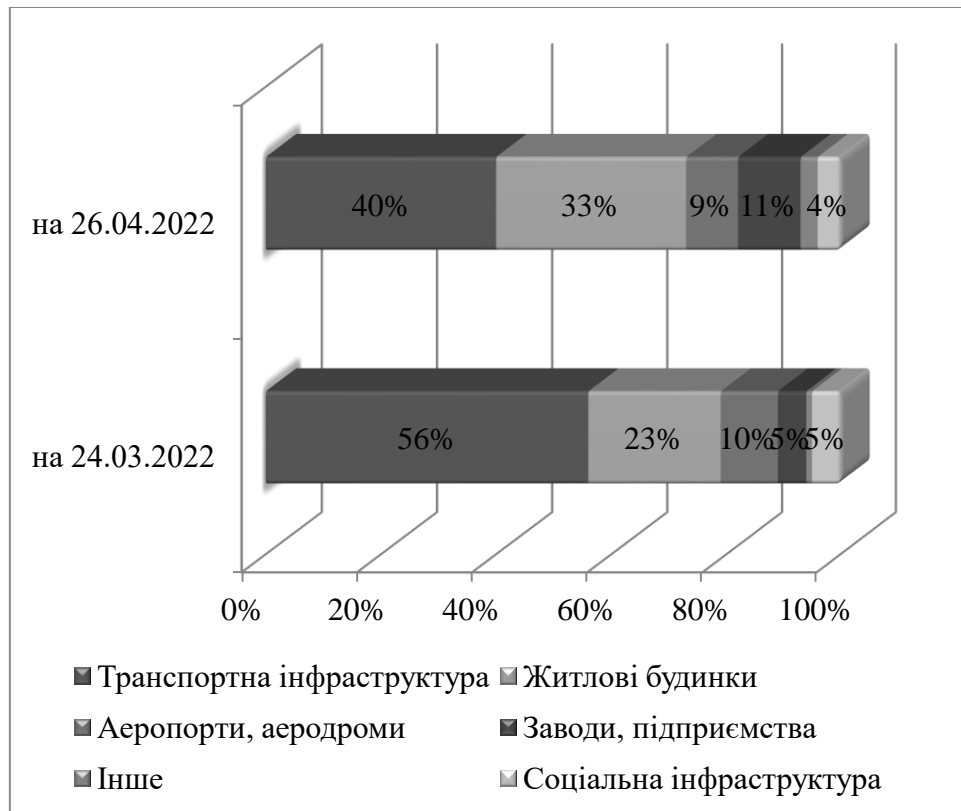

Рис. 3.8. Відсоток економічних збитків України за групами втрат за перші два місяці війни (помісячний та загальний)

Джерело: Офіційний сайт Київської школи економіки. URL: <https://kse.ua/ua/>

Так, основною групою прямих економічних втрат є транспортна інфраструктура – 48%. Досліджуючи економічні злочини на території, де ведуться бойові дії, зокрема у Сумській області, можна стверджувати, що найбільш необґрунтоване підняття цін спостерігається на харчові продукти та товари першої необхідності. За даними БЕБ, ціни на деякі продовольчі продукти були збільшені у 3-5 разів. Наприклад, за кілограм бананів потрібно віддати 120 грн, за цибулю 200 грн за кілограм тощо. На сьогодні ціни вдалося знизити, основною причиною цього стало завищення цін на рівні постачальників. Для ліквідації правопорушень була задіяна Державна податкова служба, яка зобов’язується проводити подальші перевірки у майбутньому.

Також, у зв’язку із військовими діями на території України, Бюро економічної безпеки спрямувало свою діяльність на пошук суб’єктів господарювання, які співпрацюють із резидентами Росії та Білорусі, на виявлення активів країни-

агресора та націоналізації їх майна, здійснює ідентифікацію осіб, які здійснюють торгівлю із цими державами. Наслідком таких перевірок вартість конфіскованого майна та грошових еквівалентів (станом на початок квітня 2022 року) становила 43,5 млн грн, 2,382 млн доларів США [78]. Вилучені кошти, було перераховано на потреби Збройним силам України.

Результати прогнозування показників економічних збитків України як відсотку від ВВП 2021 року (песимістичний, зважений та оптимістичний прогноз) представлені на рис. 3.9.

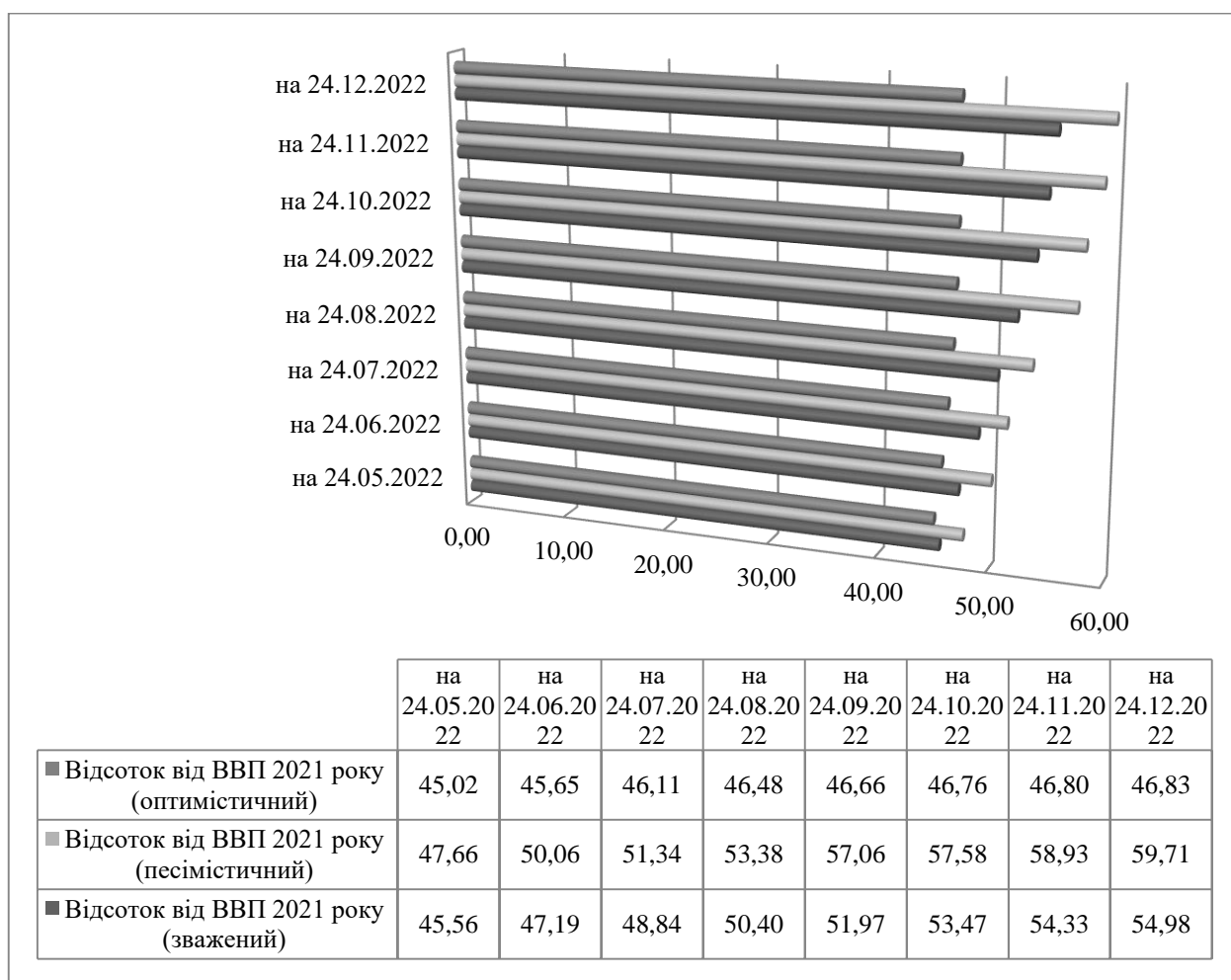

Рис. 3.9. Результати прогнозування показників економічних збитків України як відсотку від ВВП 2021 року (песимістичний, зважений та оптимістичний прогноз)

Джерело: Офіційний сайт Київської школи економіки. URL: <https://kse.ua/ua/>

Проведені розрахунки впливу на показник ВВП України в основному торкаються втрат цивільної інфраструктури, а якщо до проведених розрахунків

додати втрати сил оборони країни, тоді за оцінками експертів збитки національної економіки для їх відновлення можуть зрости ще 5-10% від ВВП додатково.

За попередніми прогнозами експертів у разі тривалості війни понад рік рівень воєнно-економічної безпеки (ВЕБ) України знизиться практично у два рази (рис. 3.10), якщо країни Європи не будуть приймати участі у відновленні воєнного та економічного потенціалу України [79].

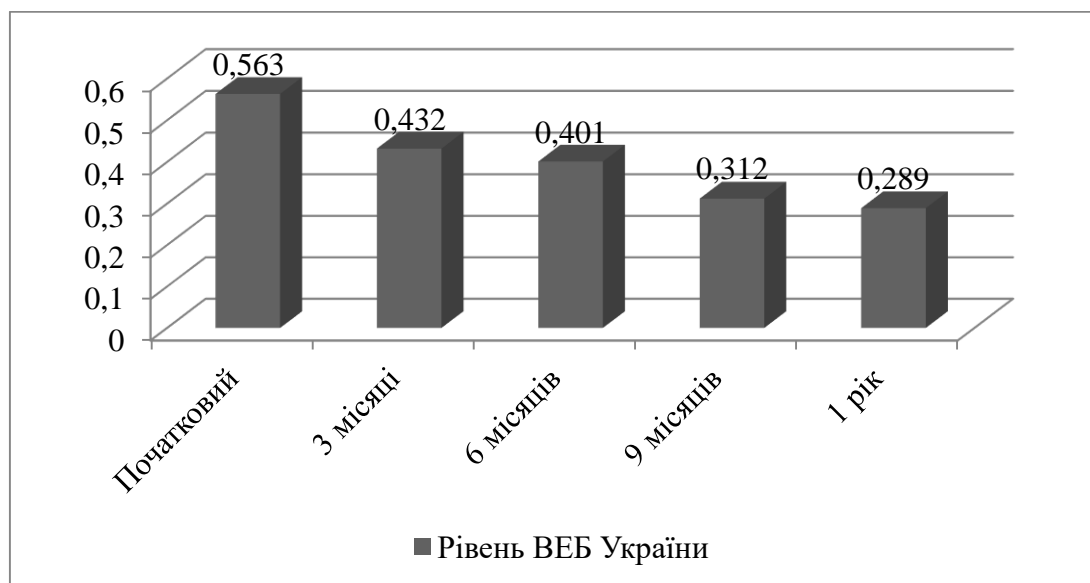

Рис. 3.10. Результати прогнозування динаміки воєнно-економічної безпеки України за різної тривалості війни (результати експертного опитування)
Джерело: Офіційний сайт Київської школи економіки. URL: <https://kse.ua/ua/>

Збільшення періоду активних воєнних дій, а також їх інтенсивності збільшує показники падіння ВВП України внаслідок завданих економічних збитків, показники втрат особового складу та військової техніки, витрат матеріально-технічних ресурсів тощо. Усе це негативно відбивається на рівні воєнно-економічної безпеки України.

На сучасному етапі розвитку світової економіки інновації та новітні технології не тільки є визначальними для економічного зростання країн, але також виступають індикаторами рівня економічного добробуту та самостійності суб'єктів світового господарства.

Серед зовнішніх ризиків (явищ) на 2020 та 2021 роки висока інтегральна оцінка зберігається за такими ризиками і явищами як дефіцит зовнішнього

фінансування та звуження можливостей доступу до міжнародних ринків капіталів, звуження зовнішніх ринків збуту через високу конкуренцію, настання нової світової кризи. На рис. 3.11 представлена інтегральна оцінка зовнішніх ризиків / явищ та їх вплив на економіку України протягом 2020-2022 рр. [79].

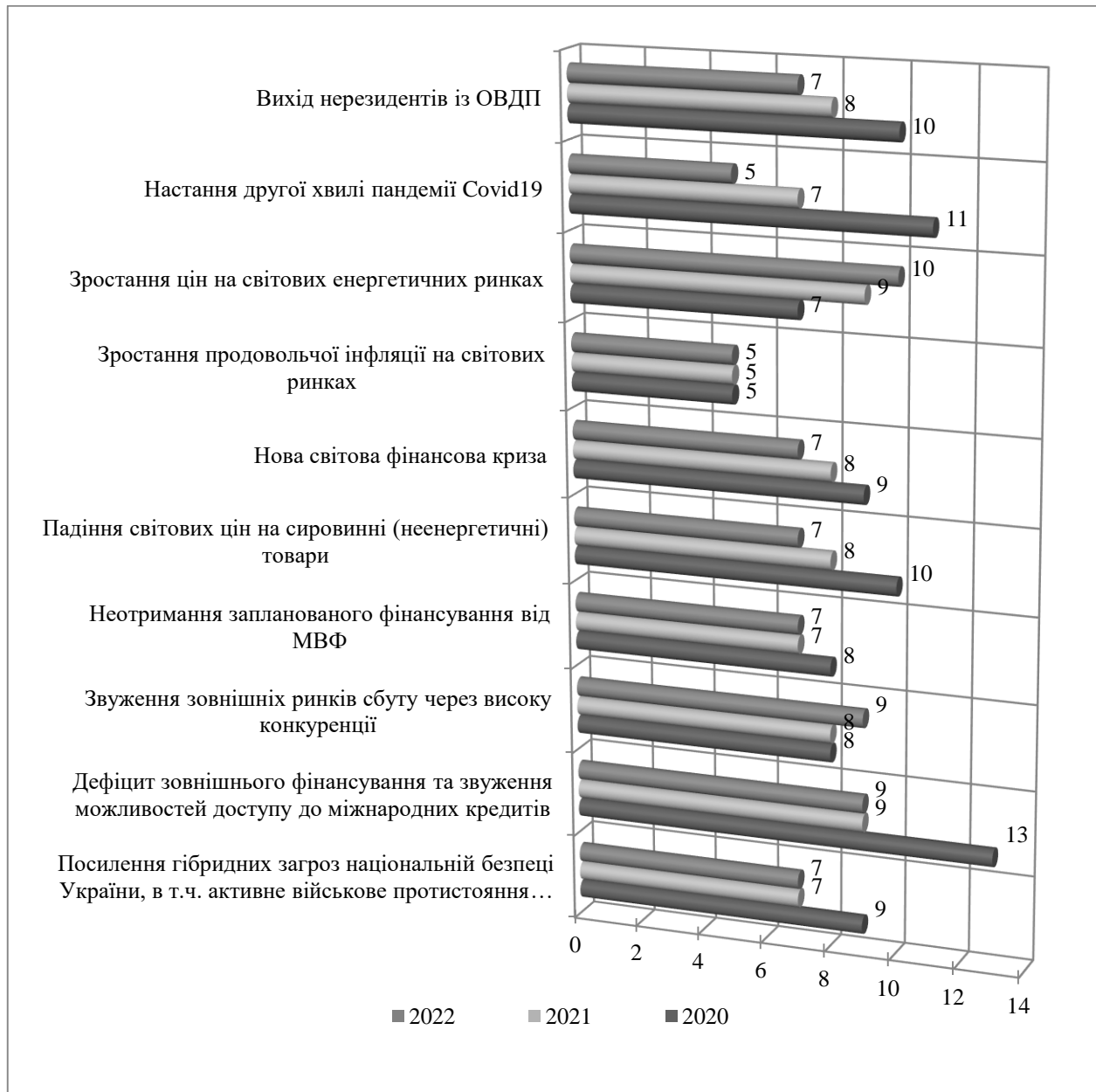

Рис. 3.11. Інтегральна оцінка зовнішніх ризиків / явищ та їх вплив на економіку України протягом 2020-2022 рр.

*Примітка: 16 – найвищий бал; 8 – середній бал; 0 – найнижчий бал.

Джерело: Офіційний сайт Київської школи економіки. URL: <https://kse.ua/ua/>

Внутрішніми ризиками для української економіки стануть високий рівень корупції, недостатньо швидке проведення реформ та посилення трудової міграції. За

часи воєнного стану економіка України зазнала руйнівних втрат в матеріальних, трудових, фінансових ресурсах, структурних перетворень в галузях виробництва та руйнування і спад виробництва у приватному підприємстві. Економіка країни в умовах війни націлена на вирішення таких завдань, як фінансування армії, її матеріальне-технічне забезпечення, продовольча, медична та соціальна допомога армії та громадянам. Від фінансування цих напрямів залежить перемога і безпекова складова існування держави та інтересів населення.

Висунуті ініціативи в цій галузі включають: інвестиції в інновації, ресурсо-ефективність, нові технології і знання, спрощення законодавства, оновлення Акта для малого бізнесу (Small Business Act, SBA), і вдосконалення Плану дій розвитку підприємництва (Entrepreneurship action plan, EAP) [71].

На сучасному етапі необхідна оптимізація промислової політики України як основного фактора модернізації інноваційного механізму розвитку економіки України на основі наступних інструментів:

- підтримка освіти, включаючи постійне освіту як один з факторів підвищення конкурентоспроможності;
- розвиток технології та інформаційної інфраструктури, що підтримує інновації, спрямовані на розвиток підприємницького сектора, підвищення конкурентоспроможності, прогнозів, стратегій і програм;
- дерегулювання і встановлення ролі держави і уряду, спрямованих на визначення економічної політики, в тому числі промислової політики держави, при дотриманні постійно підвищується роль підприємницьких суб'єктів;
- придушення волюнтаристичного підходу політичних партій до розробки економічної політики без використання теоретичних і практичних знань;
- визначення характеру і завдань промислової політики держави і ринку з точки зору факторів, що визначають розвиток економіки в часі;
- перехід від стратегії секторної орієнтації економіки до концепціям адаптаційних процесів конкурентоспроможності, спрямованої на загальну

підтримку сучасних ключових технологій, тобто до сучасного розуміння конкурентоспроможності, заснованої на аналізі якості певної місцевості [51].

На рис. 3.12 представлена інтегральна оцінка внутрішніх ризиків / явищ та їх вплив на економіку України протягом 2020-2022 рр.

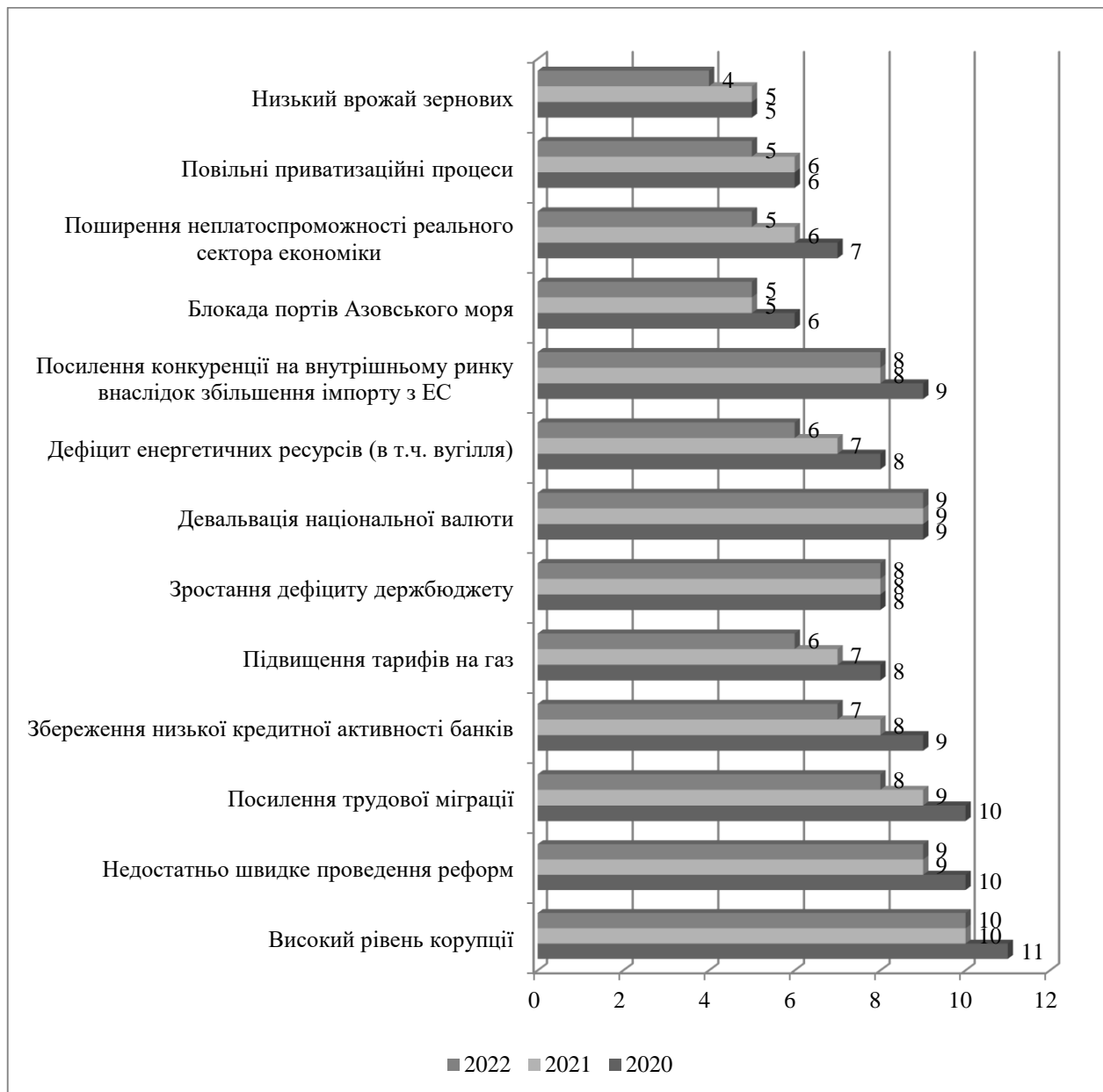

Рис. 3.12. Інтегральна оцінка внутрішніх ризиків / явищ та їх вплив на економіку України протягом 2020-2022 рр.

*Примітка: 16 – найвищий бал; 8 – середній бал; 0 – найнижчий бал.

Джерело: Офіційний сайт Київської школи економіки. URL: <https://kse.ua/ua/>

Таким чином основним висновком який можна зробити за результатами нашого дослідження є те, що, на сьогодні, промислові підприємства України

залишаються сам на сам зі своїми як внутрішніми так і зовнішніми проблемами. Глобальна криза підкреслила значимість реального сектора і сильної промисловості для економіки України. Значення промисловості в економіці регіону виявилось вищим, ніж передбачалося: промисловий сектор забезпечує понад 80% європейського експорту і 80% приватних досліджень і розробок. В цілому, слід сказати про те, що промисловість України довела свою стійкість в умовах кризи. Велика частина прибутку в промисловості створюється в кількох середньо- і високотехнологічних галузях – автомобілебудування, виробництво машин та устаткування, фармацевтична та хімічна промисловість [46, с. 42].

Воєнна економіка як специфічна частина національної економіки має складну структуру. Для запобігання руйнування економіки України в умовах війни, протистояння вказаним загрозам у фінансовій системі доцільно впровадити державне регулювання, що націлене на систематичне забезпечення доходів бюджету за рахунок, як власної виробничої бази, зокрема розвитком малого підприємництва, так і збереженням державних підприємств у промисловості та сільському господарстві, на територіях вільних від бойових дій, на не окупованих територіях.

Війна Росії проти України має хвилевий вплив на весь світ і створює ризики та виклики для глобальної економіки, які ускладнюють існуючі ризики та виклики, створені або посилені пандемією. Глобальна торгова напруженість і, нещодавно, сплеск випадків COVID-19 у Китаї, через який цілі міста знову були закриті, також посилюють глобальну економічну нестабільність. Збої та потенційний ризик їх виникнення може погіршитися в той самий час, коли глобальні ланцюжки постачання вже зазнають стресу. У 2021 році спостерігався сплеск попиту на фізичні товари в результаті програм економічного стимулювання та різкого зміщення витрат із послуг на споживчі товари тривалого користування, тоді як поставки залишалися обмеженими через обмеження виробництва та транспортування, спричинені пандемією. Вторгнення Росії та подальше вторгнення санкції негайно спричинили додаткове навантаження на ланцюги поставок, а наступні події, ймовірно, посилять дисбаланс попиту та пропозиції в глобальній економіці. Хоча прогнози щодо

економічного впливу ґрунтуються на обмежених даних і певних припущеннях, багато аналітиків погоджуються, що війна призведе до скорочення глобального економічного зростання. За попередніми оцінками Світового банку, українська та російська економіки можуть скоротитися у 2022 році на 45% та 11% відповідно. Хоча частки Росії та України у світовій економіці відносно невеликі, Організація економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР) і Світова організація торгівлі (СОТ) прогнозують, що війна може скоротити глобальне економічне зростання на 0,7-1,3 відсоткових пункти (п. п.), підштовхнути підвищити ціни в усьому світі приблизно на 2,5 п.п., і сповільнити зростання світової торгівлі до 2,3 п.п. Очікується, що економічні наслідки будуть більш серйозними та тривалими в Європі, ніж у Сполучених Штатах [81].

Наслідки війни для світової економіки різноманітні та складні та включають кілька факторів. До них входять втрачені життя; масове переміщення людей; порушення фінансових і ділових зв'язків; руйнування інфраструктури; зупинки заводів; дефіцит транспортних контейнерів і заблоковані або порушені маршрути транспортування; волатильність ринку; і потенційна фрагментація міжнародних фінансових і торгових систем, оскільки геополітичні міркування зменшують глобальну економічну взаємозалежність. Загалом ці фактори можуть потенційно зірвати глобальне економічне відновлення після пандемії та ускладнити питання для політиків через два основні канали: (1) збої в міжнародній торгівлі та ланцюгах постачання та (2) зміни цін на товари та відповідний інфляційний тиск [73]

Наслідки повномасштабного російського вторгнення завдають значних збитків економіці України та створюють потужний інфляційний тиск. У результаті в 2022 році інфляція буде трохи вище 30%, а ВВП скоротиться на третину. Очікується, що наступного року економіка повернеться до зростання, а інфляція повернеться до спадної тенденції. Про це свідчить квартальний Інфляційний звіт за липень 2022 року.

Наступного року очікується сповільнення інфляції завдяки покращенню інфляційних очікувань, налагодженій логістиці та поступовому збільшенню

врожаїв. Зниження світової інфляції та жорстка монетарна політика НБУ матимуть додатковий дезінфляційний ефект.

З іншого боку, дефляцію стримуватимуть високі ціни на енергоносії та необхідність поступового приведення тарифів на електроенергію для домогосподарств до ринкового рівня. Таким чином споживча інфляція знизиться приблизно до 20% у 2023 році, сповільнившись до однозначних значень лише наприкінці 2024 року [81].

Наслідки війни призведуть до значного скорочення української економіки у 2022 році, але економіка повернеться до зростання у 2023 році. Російське вторгнення призвело до різкого падіння економічної активності та послаблення економічного потенціалу України. Починаючи з квітня 2022 р., економічна активність пошавлюється, зокрема завдяки звільненню північних областей і зменшенню кількості регіонів, які постраждали від активних бойових дій. Проте економіка працювала на більш низьких передачах порівняно з довоєнним періодом. У результаті реальний ВВП у 2022 році скоротиться на третину [81].

За умови зниження безпекових ризиків очікується, що у 2023 році економіка нашої країни повернеться до зростання завдяки пошавленню споживчого попиту, налагодженню технологічних і логістичних процесів, відновленню інвестиційної активності, в тому числі завдяки Євроінтеграційним перспективам України. Водночас великі втрати виробництва та людського потенціалу будуть гальмувати економічне відновлення. У 2023–2024 роках ВВП зростатиме приблизно на 5–6% на рік [81].

Ринок праці поступово відновлюється після заморожування на початку війни. Водночас пропозиція робочої сили значно перевищує попит, що призводить до високого рівня безробіття та нижчих заробітних плат

Результатом повномасштабної війни стала гуманітарна криза та активна міграція, в тому числі еміграція, яка на багато років визначатиме демографічний розвиток та умови ринку праці.

Глибока економічна рецесія спричинила різке зростання безробіття (яке досягло близько 35% у 2 кварталі 2022 року). Рівень безробіття поступово зменшуватиметься, але залишатиметься вищим за природний рівень через довгострокові наслідки війни.

Значне зниження економічної активності також призвело до стрімкого падіння доходів населення. На початку війни підприємства намагалися виплачувати заробітну плату в повному обсязі, але зараз більшість із них не в змозі підтримувати довоєнний рівень оплати праці працівників, оскільки тривають військові дії та погіршується їх фінансовий стан. У результаті в 2022 році зарплати впадуть на 12% в номінальному вираженні і на 27% в реальному (тобто без урахування інфляції).

Далі, у міру відновлення економіки та поживлення попиту на робочу силу, номінальна заробітна плата швидко зростатиме, щоб перевищити довоєнний рівень уже у 2023 році. Однак у 2024 році реальна заробітна плата все ще буде нижчою, ніж до війни, через інфляцію. Ключове припущення прогнозу полягає в тому, що до кінця цього року безпекові ризики значно зменшаться завдяки успіхам української армії.

НБУ базував свій прогноз на припущенні, що чорноморські порти України повністю відновлять роботу з початку 2023 року. Загалом очікується, що ризики безпеці помітно зменшаться у 2023–2024 роках [81]. Тим не менш, вони залишатимуться важливими, через що вітчизняні та іноземні інвестори не бажають інвестувати.

Водночас НБУ очікує, що активна фінансова підтримка України з боку міжнародного співтовариства продовжуватиме допомагати країні фінансувати потреби бюджету та закрити розрив платіжного балансу, у тому числі шляхом успішної реалізації нової кредитної лінії МВФ у 2023–2024 роках [81].

Політика НБУ та українського уряду буде поступово нормалізована. НБУ повернеться до звичних принципів таргетування інфляції з плаваючим курсом, поступово припиняючи практику монетарного фінансування бюджету. Уряд повернеться до ринкових запозичень, щоб покрити дефіцит бюджету шляхом

забезпечення відповідної прибутковості, а також проводити політику фіскальної консолідації та скорочувати квазіфіскальні дисбаланси. Водночас еквівалент плану Маршалла для України не враховано в поточному базовому сценарії, оскільки параметри та терміни реалізації плану ще не визначені.

Повномасштабна війна стала головним фактором, що визначає стан і перспективи розвитку української економіки. Тому одним із найбільших ризиків для макроекономічного прогнозу НБУ є те, що війна триватиме довше, ніж очікувалося. Враховуючи важливість цього ризику, центробанк оприлюднив альтернативний сценарій свого макроекономічного прогнозу. Зокрема, якщо високі ризики безпеки зберігатимуться протягом тривалого часу, економічна активність залишатиметься низькою у 2023 році – ВВП зросте лише на 2%, а повномасштабне відновлення розпочнеться лише у 2024 році. Обмежений доступ до портів Чорного моря та відповідні негативні наслідки на аграрний сектор залишатиметься основним стримуючим фактором [81].

Після зростання до понад 31% цього року інфляція почне знижуватися наступного року через слабкий споживчий попит, щоб знову прискоритися у 2024 році через відновлення споживчого попиту. Окрім оновлених макроекономічних прогнозів, липневий звіт про інфляцію містить низку основних моментів, зокрема:

Незбалансовані інфляційні очікування на тлі шоків пропозиції: чи є можливість відкладати рішення щодо монетарної політики?

Фактори, що спричиняють відхилення інфляції від цільового рівня у воєнний час.

Особливості та методи прогнозування ВВП у воєнний час.

Уроки монетарної політики у воєнний час.

Лідери ЄС обговорили продовольчу безпеку та доступність також на Спеціальному засіданні Європейської Ради, яке відбулося 30-31 травня 2022 року. Вони рішуче засудили знищення та незаконне привласнення Росією сільськогосподарського виробництва в Україні та закликали Росію: припинити її

атаки на транспортну інфраструктуру в Україні; зняти блокаду українських чорноморських портів; дозволити експорт продуктів харчування, зокрема з Одеси.

Європейська Рада запропонувала державам-членам прискорити роботу над напрямками солідарності, запропонованими Європейською Комісією для сприяння експорту продовольства з України, і закликала до комплексної глобальної відповіді на виклики продовольчої безпеки.

Вторгнення в Україну мало значний вплив на мобільність людей і товарів у ЄС усіма видами транспорту. Серед основних проблем – постачання палива та зростання цін на пальне, а також логістичні проблеми, пов'язані з перетином кордону та обмеженнями повітряного простору. Крім того, імпорт товарів і великий потік українських біженців до країн ЄС призвели до подальших операційних проблем для сектора.

На знак солідарності з українськими біженцями країни-члени вжили низку заходів, таких як створення транспортних та інформаційних вузлів на основних пунктах пропуску та сприяння транспортуванню гуманітарної допомоги.

Міністри транспорту ЄС обмінялися думками щодо ситуації в Україні та її наслідків під час засідання Ради у червні 2022 року. Вони висловили повну підтримку ініціативам Комісії в цьому відношенні, а саме: створення смуг солідарності для оптимізації ланцюгів поставок і контролю між Україною та ЄС і створення нових транспортних маршрутів; надзвичайний план для посилення стійкості транспорту під час кризи. Обмін думками стосувався різноманітних можливостей усунення перешкод та найкращого виконання взятих зобов'язань у сфері транспорту для подолання викликів, пов'язаних з війною в Україні.

Рада прийняла проект мандату для Комісії на переговори щодо угоди про тимчасову лібералізацію певних автомобільних вантажних перевезень між ЄС та Україною та Молдовою.

Міністри транспорту ЄС також зустрілися за допомогою відеоконференції 8 квітня 2022 року, щоб обговорити скоординовану відповідь ЄС на вплив на транспортний сектор. Міністри обговорили заходи як на національному рівні, так і

на рівні ЄС, спрямовані на зміцнення співпраці між державами-членами та ЄС. Їхня дискусія була зосереджена на: підтримці України, захисті транспортників, посиленні стійкості транспортного сектору [81].

Незважаючи на те, що активні бойові дії наразі локалізовані, тривалість війни невизначена, а ризики погіршення ситуації високі. Наш сценарій статус-кво екстраполює оцінку економічної активності в 3 кварталі 2022 року на середньострокову перспективу. Таким чином, якщо припустити, що військова та економічна ситуація суттєво не зміниться, очікується, що ВВП скоротиться на 35 відсотків у 2022 році з поступовим відновленням на 3-4 відсотки в середньостроковій перспективі. Цей сценарій не включає будь-які потенційні позитивні наслідки великої реконструкції, а також можливі негативні ризики, пов'язані з погіршенням ситуації з безпекою та/або дефіцитом енергії протягом зимового сезону. Очікується, що до кінця року інфляція прискориться до 30 відсотків, а реальна заробітна плата впаде на 10 відсотків порівняно з минулим роком.

Очікується, що рахунок поточних операцій у 2022 році стане негативним на рівні 0,5 відсотка ВВП, незважаючи на великі гранти, які враховуються як вторинний дохід. За оцінками, у 2022 році експорт скоротиться приблизно на 30 відсотків порівняно з аналогічним періодом минулого року в номінальному вираженні та приблизно на 60 відсотків у реальному вираженні з повільним відновленням у середньостроковій перспективі. Імпорт має відновлюватися набагато швидше, ніж експорт, оскільки обмеження на імпорт зняті з липня, а потреба в закупівлі газу та інших енергоресурсів є. У цьому сценарії статус-кво САД поступово розширюватиметься в середньостроковій перспективі через прискорення імпорту та лише помірне відновлення експорту [81].

Бідність і соціальні наслідки війни будуть масовими. Згідно з базовим сценарієм, частка населення з доходом нижче національної межі бідності може сягнути майже 60 відсотків у 2022 році, порівняно з 18% у 2021 році. Виходячи з глобальної межі 6,85 доларів США на день (2017 р.), прогнозується, що рівень

бідності зросте з 5,5 відсотків у 2021 році до 25 відсотків у 2022 році з високими ризиками зниження, якщо ситуація з війною та енергетичною безпекою погіршиться [81].

Серйозні збої в міжнародній торгівлі та ланцюгах постачання становлять ризик для світової економіки. Хоча прямий вплив війни може бути відносно обмеженим, її непрямий вплив на постачання та переміщення товарів і послуг у всьому світі може бути значним. На сьогодні низка подій, пов'язаних з війною, порушили ланцюжки поставок або підвищили ймовірність збоїв у найближчій перспективі. До них відносяться широкий спектр санкцій проти Росії та посилений експортний контроль, зупинка заводів і обмеження залізничних і морських транзитних шляхів через Європу та Азію. Крім того, Росія заборонила експорт деяких промислових товарів, деревини та продовольчого зерна. Як повідомляється, він також розглядав, серед іншого, обмеження певного експорту вуглеводнів і корисних копалин і націоналізацію активів іноземних компаній, які призупиняють або припиняють діяльність і залишають активи.

Відразу після вторгнення Росії в Україну різко зросли ціни на сиру нафту, природний газ, добрива та ключові мінерали та сировину, зокрема рідкоземельні елементи та зерно. На Росію та Україну разом припадає значна частка світового експорту пшениці, кукурудзи та соняшникової олії, і вони є основними постачальниками на ринки Європи та Близького Сходу. Крім того, низка галузей промисловості в усьому світі залежить від російських та українських ресурсів, для яких існують обмежені альтернативні джерела постачання, зокрема неон (для напівпровідників), паладій (каталітичні нейтралізатори), нікель (батареї для електромобілів) і титан (аерокосмічна промисловість). Спричинені війною перебої у виробництві добрив, ймовірно, ще більше піднімуть ціни та поставлять під напругу постачання сільськогосподарської продукції наступного року через зниження врожайності та якості продукції.

За деякими винятками, значна частина нещодавньої волатильності цін відображає занепокоєння щодо потенційних ризиків і не є результатом серйозних

поточних збоїв у постачанні чи широких санкцій щодо торгівлі. Інвестори стурбовані тим, що конфлікт може призвести до додаткових руйнівних торгових заходів у всьому світі, включаючи скорочення або повну заборону на закупівлю російської нафти (і, можливо, природного газу) Європою, або можливе рішення російський уряд припинить або ще більше скоротить експорт ключових товарів. Росія призупинила постачання природного газу до Польщі та Болгарії. Якщо Росія запровадить нові контрзаходи у відповідь, зокрема щодо експорту енергоносіїв до Європи, або якщо війна в Україні серйозно порушить або пошкодить газотранспортні системи, в Європі можливий гострий дефіцит енергії, який потенційно може призвести до серйозного глобального економічного спаду на тлі стрибка світових цін на нафту і газ. Вищі світові ціни на сировину, якщо вони триватимуть або загострюватимуться, можуть спричинити прискорену та тривалу інфляцію в багатьох країнах. Подальше зростання цін може посилити голод і відсутність продовольчої безпеки для деяких людей, особливо в країнах Близького Сходу та Африки, які залежать від імпорту (наприклад, Єгипет, Ліван, Лівія та Ємен). Ці події можуть також ризик загострення політичних потрясінь і створення міграційних криз у цих регіонах.

Глобальні економічні наслідки війни Росії проти України, ймовірно, будуть нерівномірними за секторами та регіонами та будуть залежати від значної невизначеності. Країни, які мають тісні економічні зв'язки з Росією піддаються більшому ризику перебоїв у постачанні, і найбільше постраждають компанії, які сильно залежать від російської економіки або залежать від певних російських ресурсів. Крім того, якщо криза матиме значний негативний вплив на європейські економіки, багато з яких сильно залежать від Росії щодо енергоносіїв, корисних копалин і сільськогосподарських товарів, це може мати потенційно серйозні побічні ефекти для економік основних європейських торгових партнерів, включаючи Сполучені Штати та Китай. Однак основні країни-виробники сировини можуть відчувати зростання доходів від експорту. Криза також може ще більше порушити та

підірвати зусилля Китаю змінити світову торгівлю та зміцнити свою центральну роль у глобальних ланцюжках поставок, зокрема через «Один пояс один».

Триваюча війна, як і пандемія COVID-19, прискорила та посилила існуючі проблеми в глобальних ланцюгах поставок і підкреслила взаємопов'язаний характер глобальної економіки. Для багатьох війна ще більше підкреслює важливість підвищення стійкості внутрішніх і глобальних ланцюгів поставок і потенційного обмеження торговельної залежності від певних країн. Цей новий акцент ставить перед Сполученими Штатами та їх союзниками питання про те, як і в якій мірі урядова політика може і повинна змінювати існуючі домовленості щодо виробництва та постачальників. Зокрема, Конгрес міг би розглянути витрати та вигоди від прийняття політики, яка намагається перерозподілити ресурси всередині економіки на розвиток внутрішнього виробництва товарів, які зараз імпортуються з Росії та Білорусі. Іншим варіантом для Конгресу було б посилити підтримку США глобальних торговельних домовленостей і угод з торговими партнерами-однодумцями, одночасно заохочуючи «повторний ринок» і «дружній ринок», а також використовуючи більшу різноманітність іноземних постачальників для підвищення стійкості.

Отже, в інноваційному розвитку промисловості України повинен бути реалізований комплексний підхід до розуміння взаємозв'язків з точки зору локалізації – регулювання входу на ринок і виходу з ринку; заходів, прийнятих державою по податках, заходів держави для іноземних інвесторів; рівня заробітної плати, кваліфікаційної структури робочої сили, телекомунікаційної і транспортної інфраструктури.

ВИСНОВКИ

Отже, за результатами проведеного дослідження варто зробити відповідні висновки.

Досліджено трансформацію природи економічної безпеки країни. У широкому сенсі національна економічна безпека визначається кількістю наявних ресурсів і рівнем розвитку. Однак навіть це широке визначення не охоплює насправді всіх аспектів економічної безпеки. Економічну безпеку не можна розглядати статично, окремо від національної безпеки та національних інтересів. Він включає поточну національну економічну політику, середньострокові та довгострокові цілі, рівень інтеграції держави як у міжнародну торгівлю, так і в міжнародні відносини в цілому. Зв'язок між економічною безпекою та ступенем економічної інтеграції визначає рівень вразливості економіки. Отже, здатність національної економіки реалізувати національні інтереси визначається рівнем її вразливості. Його можна розглядати як співвідношення переваг і недоліків національної економіки в контексті міжнародного економічного клімату, внутрішнього соціально-політичного середовища. Це визначає здатність національної економіки реагувати на внутрішні та зовнішні виклики.

Визначено виміри економічної безпеки країни в умовах відкритої економіки. Під виміром економічної безпеки країни в умовах відкритої економіки слід розуміти таку діяльність суб'єктів економічних відносин, що пов'язана зі здійсненням різноманітних видів господарської діяльності та має місце як на території певної країни, так і за її межами. Відкрита економіка володіє специфічною особливістю зовнішньоекономічної політики, яка полягає в тому, що держава спрямовує зусилля на отримання максимальних вигод від переваг зовнішньоекономічної діяльності для досягнення ефективного функціонування власної економіки.

Обґрунтовано чинники формування економічної безпеки країни в умовах відкритої економіки. Варто відзначити, що основними чинниками формування економічної безпеки є: прогнозування та оцінка реальних і можливих загроз

економічній безпеці; розробка основних напрямів діяльності в цій сфері; зовнішні та внутрішні правові норми; розвиток, підготовка та підтримання в готовності сил і засобів; адекватне планування застосування сил і засобів у разі прямого впливу руйнівних факторів (загроз); формування та вдосконалення органів управління та техніки управління як системою економічної безпеки суб'єкта, так і іншими його органами, частинами, підрозділами, технічними системами; планування діяльності органів управління та суб'єкта економічної безпеки в умовах безпосереднього впливу деструктивного чинника (загрози); підготовка персоналу економічної безпеки до діяльності в умовах дії руйнівного чинника за його наявності; резервування відповідних матеріальних запасів та інших стратегічних запасів для забезпечення економічної безпеки; планування та проведення заходів цивільного захисту суб'єкта, пов'язаних з його економічною безпекою тощо; негайне оснащення території та технічними засобами; забезпечення захисту таємної інформації; застосування науки для забезпечення економічної безпеки суб'єкта; координація діяльності органів управління суб'єкта у разі впливу деструктивних чинників; належне фінансування та контроль за ефективним витрачанням виділених коштів; взаємодія з іншими суб'єктами для забезпечення колективної економічної безпеки.

Проведено оцінку економічної безпеки України в умовах відкритої економіки. Діагностика та моніторинг системи показників-індикаторів економічної безпеки, що ґрунтуються на інформаційно-аналітичному забезпеченні – це необхідний атрибут в управлінні національним та регіональним розвитком, від якості якого залежить ефективність прийняття соціально-економічних рішень. Саме у процесі здійснення діагностики та системного моніторингу визначаються зміни, що виникли з позиції економічної безпеки країни та її регіонів. Діагностування та проведення моніторингу факторів, що визначають реальні загрози економічній безпеці, за допомогою оперативної інформаційно-аналітичної системи аналізу спостережень за динамікою показників безпеки має особливе значення для перехідного стану економіки.

Здійснено дослідження конкурентоспроможності України як чинника економічної безпеки. Україна як держава, що розвивається, є дуже привабливою країною, що приймає, для ТНК, про що свідчить активне зростання кількості дочірніх компаній і філій транснаціональних корпорацій у різних сферах вітчизняної економіки. Головними мотивами виходу ТНК на український ринок: завоювання нових, великих, часто нерозвинених і тому перспективних ринків збуту, потенціал вигідного використання українських факторів виробництва, особливо робочої сили, бажання диверсифікації діяльності між значною кількістю пострадянських ринків. Найбільш привабливими для ТНК галузями української економіки є: харчова промисловість, галузі машинобудування та металообробки, фінансова, страхова та торгівельна сфери. Іноземні транснаціональні корпорації готові здійснювати свою діяльність в Україні, проте на шляху їм стають такі фактори, як: нестабільне та надмірне регулювання, відсутність в Україні стабільної стратегії та відповідного національного плану дій, недосконалість національного законодавства, нечітка правова система, нестабільність економічної та політичної ситуації, високий рівень корупції, перевантаженість регуляторними нормами та складність податкової системи, суттєвий податковий тягар, низький платоспроможний попит українських споживачів та ін.

Проведено аналіз рівня відкритості економіки України в умовах відкритої економіки. Так, реальна економічна ситуація і рівень залучення прямих іноземних інвестицій в Україну значно ускладнюють інвестиційну діяльність. Наявний обсяг вкладень не забезпечує передумов економічного зростання і навіть повноцінного відтворення їх поточного стану. На інвестиційну привабливість значно впливає не тільки загальний стан економіки країни, але і умови ведення бізнесу, зокрема, ступінь втручання держави, рівень корупції, негативні політичні чинники. Непомітним залишається те, що держава за останні роки зробило відчутні кроки в напрямку інтеграції в світову економіку.

Виявлено проблеми економічної інтеграції в контексті економічної безпеки України. Варто відзначити, що для досягнення середньоевропейського рівня

виробництва необхідний раціональний розвиток виробничого сектору. Проте для створення умов для економічного зростання та досягнення належного рівня економічної безпеки України потрібні солідні інвестиції. Активна участь у міжнародній торгівлі та доступ до ресурсів, фінансів і ринків є найважливішим фактором економічної безпеки, пов'язаним з економічною стабільністю, який необхідний для досягнення відповідного статусу безпеки. Загалом активне інвестування в економіку країни є необхідною умовою для підтримки прийняттого рівня добробуту та економічного розвитку.

Обґрунтовано заходи вдосконалення економічної безпеки України в умовах відкритої економіки. На сучасному етапі розвитку для національних соціально-фінансових систем характерним є подальше розширення і поглиблення взаємозв'язків всіх сфер функціонування людини. З поширенням науково-технічного прогресу, розвитком технологій комунікацій та передачі інформації формуються все більш тісні взаємозалежності між системою національного господарства, соціальної і політичною сферами. Зміни, що з'являються в одній з перелічених сфер, роблять все більший і більший вплив на темпи і напрямки розвитку цілої системи. Так, наприклад, зміни в політичній сфері можуть призводити до корінних трансформацій в системі національного господарства, що, впливає на рівень і якість життя населення. У свою чергу, рівень розвитку соціальної сфери, впливає на темпи зростання національної економіки і на політичну стабільність в державі.

Досліджено напрями зростання відкритості економіки України для підвищення ефективності економічної безпеки. Хоча прогнози щодо економічного впливу ґрунтуються на обмежених даних і певних припущеннях, багато аналітиків погоджуються, що війна призведе до скорочення глобального економічного зростання. За попередніми оцінками Світового банку, українська та російська економіки можуть скоротитися у 2022 році на 45% та 11% відповідно. Хоча частки Росії та України у світовій економіці відносно невеликі, Організація економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР) і Світова організація торгівлі (СОТ)

прогнозують, що війна може скоротити глобальне економічне зростання на 0,7-1,3 відсоткових пункти (п. п.), підштовхнути підвищити ціни в усьому світі приблизно на 2,5 п.п., і сповільнити зростання світової торгівлі до 2,3 п.п. Очікується, що економічні наслідки будуть більш серйозними та тривалими в Європі, ніж у Сполучених Штатах. За умови зниження безпекових ризиків очікується, що у 2023 році економіка нашої країни повернеться до зростання завдяки пожвавленню споживчого попиту, налагодженню технологічних і логістичних процесів, відновленню інвестиційної активності, в тому числі завдяки Євроінтеграційним перспективам України.

СПИСОК БІБЛЮГРАФІЧНИХ ПОСИЛАНЬ ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Акінфієва Л. П. Факторний аналіз динаміки та структури валового внутрішнього продукту України. Вісник економічних досліджень. 2014. Вип. 1. С. 93–98.
2. Безпека структурно-інституціональної трансформації економіки регіону : теоретичні основи та прикладні аспекти : монографія; А. М. Гуменюк. К. : НІСД, 2014. 468 с.
3. Бояринова К. О., Дергачова В. В., Кравченко М. О., Копішинська К. О. Аналіз прогнозів впливу пандемії коронавірусу на економіку України та сусідніх країн. Бізнес Інформ. 2020. №7. С. 6–15.
4. Вовчак І. Д. Банківські інвестиції та економічна безпека держави. Економічна безпека України: стан, проблеми та перспективи. Тези доповідей учасників Всеукраїнської науково-практичної конференції. 22 квітня 2016 р. С.57-61.
5. Вислоцька І. Т. Місце середнього класу в системі економічної безпеки держави. Економічна безпека України: стан, проблеми та перспективи. Тези доповідей учасників Всеукраїнської науково-практичної конференції. 22 квітня 2016 р. С.48-53.
6. Власюк О. С. Теорія і практика економічної безпеки в системі науки про економіку. Нац. ін-т проблем міжнародної безпеки при Раді нац. безпеки і оборони України. Київ, 2014. 48 с.
7. Воробйов В. І. Методичні основи побудови комплексної системи економічної безпеки підприємства. Наукові записки: наук. фах. вид. 2015. № 1. С. 38-44.

8. Вплив глобальних фінансів на валютно-фінансову систему України: монографія; за ред. д-ра. екон. наук Т. П. Богдан; НАН України, ДУ «Ін-т екон. та прогноз. НАН України». Київ, 2017. 356 с.
9. Геєць В. Трансформаційні перетворення в Україні: переосмислюючи пройдене й думаючи про майбутнє. Економіка України. 2008. № 5. С. 7–16.
10. Геєць В. М. Інноваційна Україна – 2020: основні положення Національної доповіді (стенограма наукової доповіді на засіданні Президії НАН України 13 травня 2015 року). Вісник Національної академії наук України. 2015. № 7. С. 14–22.
11. Гриценко А. А. Економіка України на шляху до інклюзивного розвитку. Економіка і прогнозування. 2016. № 2. С. 9–23.
12. Гриценко А. С. Стратегічні засади зміцнення економічної безпеки сільськогосподарських підприємств. Облік і фінанси. 2018. № 2(80). С. 118-124.
13. Гуторов А. О. Теоретико-методологічні засади інклюзивного розвитку національної економіки. Бізнес Інформ. 2018. № 11. С. 48–54.
14. Дербенцев В. Д. Моделювання впливу інвестицій на динаміку валового внутрішнього продукту. Збірник наукових праць Черкаського державного технологічного університету. Сер.: Економічні науки. 2011. Вип. 27 (1). С. 94–100.
15. Державна політика забезпечення національної безпеки України: основні напрямки та особливості здійснення : монографія; Криштанович М.Ф., Пушак Я.Я., Флейчук М.І., Франчук В.І. Львів : Сполом, 2020. 418 с.
16. Дічек О. І. Економічна безпека регіонів – складова системи національної безпеки. Вчені записки університету «КРОК». 2013. Випуск 33. С. 24-30.
17. Диха М. Оптимальний розподіл валового внутрішнього продукту як передумова економічного розвитку держави. Економіст. 2013. № 1. С. 39-41.
18. Дулік Т. О. Окремі питання щодо реалізації пріоритетних напрямів фіскальної політики України. Актуальні проблеми економіки та фінансів: збірник тез наукових робіт IV Міжнародної науково-практичної конференції (Київ–Санкт-Петербург–Відень, «30» листопада 2015 року. Економічна наукова рада, 2015. С. 101-105.

19. Дяченко Т. А. Вектор інтенсивного зростання економіки України: свідомий вибір та історичний досвід. Вісник ХНАУ. Серія «Економічні науки». 2018. № 1. С. 189–195.
20. Економічна безпека України в умовах глобалізаційних викликів : моногр.; за заг. ред. д-ра екон. наук, проф. А. А. Мазаракі. К. : КНТЕУ, 2010. 717 с.
21. Євдокименко В. К. Функції регіонального управління економікою: глобалізаційний вимір. Чернівці, 2016. 272 с.
22. Єрмошенко М. М. Фінансова безпека держави: національні інтереси, реальні загрози, стратегія забезпечення. Київ: 2011. 309 с.
23. Забедюк М.С. Особливості формування та функціонування фінансових систем зарубіжних країн. Економічний форум. 2015. № 1. С. 202–207.
24. Заверуха Д. А., Копитко М. І. Характеристика основних елементів сутності економічної безпеки. Вчені записки Університету «КРОК». 2022. № 1 (65). С. 19-24.
25. Каламбет С. В., Кириленко Б. О. Економічна безпека як багаторівнева система. Економіка і суспільство. 2016. № 5. С. 344-349.
26. Климова С. О. Дослідження динамічних ефектів інтеграції України в ЄС. Вісник НТУ «ХПІ». Серія «Технічний прогрес і ефективність виробництва». 2014. № 64. С. 106–110.
27. Коваленко В. В. Реформування та стратегічний розвиток фінансової системи України. ScienceRise. 2015. № 2(3). С. 43–46.
28. Коробов М.Я. Фінансово-економічний аналіз діяльності підприємств: Навч. посіб. Київ: Знання, 2010. 378 с.
29. Котик Ю. В. Національна безпека України: економічний вимір. Політичне життя. 2022. № 1. С. 49-60.
30. Крутов В. В. Недержавна система безпеки як складова національної безпеки України: теоретико-правові аспекти. Стратег. панорама. 2018. № 2. С. 100–103.
31. Кургузенкова Л. А. Економічна безпека підприємства: сутність та чинники формування її відповідного рівня. Економіка і суспільство. 2015. Вип. 1. С. 31-34.

32. Кучер Г. В. Фінансові ресурси державного сектора в механізмі фінансово-кредитного регулювання розвитку держави. Економічний вісник університету. 2015. Вип. 27(1). С. 183-189.
33. Лисяк О. Економічна безпека країни в умовах її становлення. Економічний аналіз. 2021. Том 31. № 1. С. 47-56.
34. Мазаракі А. А. Домінанти інституційної модернізації фінансової системи України. Вісник Київського національного торговельно-економічного університету. 2016. № 1. С. 5-23.
35. Майстро Р. Г., Назаренко Д. С. Антикризова стратегія України подолання негативних економічних наслідків запровадження карантину. Вісник національного технічного університету «Харківський політехнічний інститут». Серія «Економічні науки». 2020. № 2. С. 5.
36. Максименко Я. А. Зовнішньоторговельні відносини України. Вісник НТУ «ХПІ». Серія «Технічний прогрес і ефективність виробництва». 2015. № 60. С. 145–148.
37. Максименко Я. А. Інноваційна діяльність в Україні: сучасний стан та перспективи розвитку. Вісник Харківського національного аграрного університету ім. В. В. Докучаєва. Серія «Економічні науки». 2018. № 1. С. 231–238.
38. Маслак О. І., Безручко О. О., Маслак М. В. Фактори розвитку трансферу технологій машинобудівного підприємства. Актуальні проблеми економіки. 2016. № 5. С. 171–181.
39. Максименко Я. А. Розвиток національної економіки під впливом загальносвітових тенденцій. Бізнес Інформ. 2019. №3. С. 26–31.
40. Мігус І. П., Черевко О. В. Стратегічні пріоритети детінізації економіки України у системі економічної безпеки: макро- та мікро- вимір: кол. монографія. Черкаси, 2015. 442 с.
41. Мороз О. С. Розвиток інвестиційної діяльності в Україні в умовах економічної кризи 2020 року. Економічний простір. 2020. № 154. С. 46–50.

42. Мунтіян В. І. Економічна безпека України: навч. посібник. Київ: Лібра, 2015. 462 с.
43. Обозна А.О., Клімова М.В. Проблеми і перспективи економічного розвитку України в умовах євроінтеграції. Східна Європа: економіка, бізнес та управління. 2017. Вип. 3 (8). С. 30–32.
44. Олешко А. А., Ровнягін О. В. Антикризова політика національних держав у контексті подолання соціально-економічних наслідків COVID-19. Ефективна економіка. 2020. № 4. С. 7.
45. Попадинець Н. М. Основні чинники забезпечення економічної безпеки України. Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України. 2016. Випуск 2 (118). С. 20-23.
46. Правдивець О. М. Економічна безпека, як найвища функція держави. Вчені записки Університету «КРОК». 2022. № 2(66). С. 40-43.
47. Пугачевська К. С. Детермінанти експортоорієнтованого розвитку відкритих економік. Бізнес Інформ. 2019. №10. С. 16–24.
48. Радзівська С. Глобальні економічні процеси та Україна. Міжнародна економічна політика. 2014. № 1 (20). С. 80–104.
49. Сосновська О. О., Житар М. О. Економічна безпека підприємства: сутність та ознаки забезпечення. Облік і фінанси. 2018. № 3 (81). С. 124-132.
50. Столярчук Я. Глобальні асиметрії економічного розвитку: монографія. Київ: КНЕУ, 2009. 302 с.
51. Сухоруков А. І., Шемаєва Л. Г. Вплив відкритості економіки на економічну безпеку країни. URL: https://shron1.chtyvo.org.ua/Sukhorukov_Arkadii/Vplyv_vidkrytosti_ekonomiky_na_ekonomichnu_bezpeku_Ukrainy.pdf?PHPSESSID=bjkh52nll8dgp6g27vfetkpm0 (дата звернення: 09.09.2022)
52. Тимошенко О. В. Основні напрями зміцнення фінансової безпеки України. Проблеми економіки. 2014. № 2. С. 154-160.

53. Ушакова Н. Г., Помінова І. І. Поведінкова економіка в парадигмальній структурі сучасної економічної теорії. Бізнес Інформ. 2019. № 9. С. 8–13.

54. Федорук О. В. Економічна безпека держави з відкритою економікою: сутність та пріоритети зміцнення. Вісник Вінницького політехнічного інституту. 2013. № 4. С. 31-37.

55. Фінансова система України в умовах економічних перетворень: всеукр. наук.-практ. конф. (Київ, 18-19 квітня 2018 р.) : тези доп. І.Я. Чугунов, М.В. Тарасюк, Т.В. Канєва та ін.; відп. за вип. І.Я. Чугунов. К. : Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2018. 173 с.

56. Філіпенко А. Глобальні реформи економічного розвитку: історія та сучасність. Київ, 2007. 670 с.

57. Фомічов К. С. Особливості національного механізму забезпечення безпеки діяльності суб'єктів господарювання. Наукові записки. Серія : Право. 2022. № 12. С. 69-72.

58. Чугунов І. Я., Пасічний М. Д. Економічна політика України в умовах глобалізації економіки. Вісник КНТЕУ. 2016. № 5. С. 5–18.

59. Чумаченко О. Г., Грушко В. І. Національні фінанси: підручник. К.: Університет економіки та права «КРОК», 2017. 660 с.

60. Шевченко Ю. О. Основні тенденції розвитку національної сфери послуг в умовах глобальної економічної нестабільності. Економічний вісник. 2013. № 3. С. 59–67.

61. Шевчук В. Українська економічна думка на тлі сучасного цивілізаційного розвитку. Collection of scholarly papers. L'viv, 2015. С. 48-66.

62. Шемаєва Л. Г. Внутрішні чинники вразливості фінансової системи України та пріоритетні заходи щодо їх подолання. Аналітична записка Серія «Економіка», 2019. № 3. С. 10.

63. Шлапак О. В. Державні фінанси України в сучасних умовах: проблеми стабілізації та антикризового управління. Фінанси України. 2014. № 4. С. 7-31.

64. Шульга І. П. Економічна безпека держави, суб'єктів господарювання та тіньова економіка. Черкаси, 2014. 367 с.
65. Ястремська О. М., Ястремська О. О. Управління розвитком підприємств: уточнення теоретичних положень. Проблеми економіки. 2020. №1. С. 214–226.
66. Офіційний сайт Національного банку України. URL: <https://bank.gov.ua> (дата звернення: 09.09.2022)
67. Офіційний сайт Державної служби статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua> (дата звернення: 09.09.2022)
68. Офіційний сайт ЮНКТАД. URL: <http://unctadstat.unctad.org/wds/TableView/tableView.aspx> (дата звернення: 15.09.2022)
69. Офіційний сайт The Global Competitiveness Report 2019-2020. URL: <http://www3.weforum.org/docs/GCR2019-2020/05FullReport/TheGlobalCompetitivenessReport2019%E2%80%932020.pdf> (дата звернення: 15.09.2022)
70. Офіційний сайт The Global Competitiveness Report 2021. URL: http://www3.weforum.org/docs/WEF_TheGlobalCompetitivenessReport2021.pdf (дата звернення: 15.09.2022)
71. Офіційний сайт Global Innovation Index. 2021 report. URL: <https://www.globalinnovationindex.org/gii-2021-report> (дата звернення: 15.09.2022)
72. Офіційний сайт World Trade Organization. URL: <https://stats.wto.org> (дата звернення: 15.09.2022)
73. Офіційний сайт International Property Rights Index. URL: <https://www.internationalpropertyrightsindex.org/> (дата звернення: 03.10.2022)
74. Офіційний сайт Fragile States Index. URL: <https://fragilestatesindex.org/wp-content/uploads/2022/07/22-FSI-Report-Final.pdf> (дата звернення: 03.10.2022)
75. Офіційний сайт Fragile States Index. Comparative Analysis. URL: <https://fragilestatesindex.org/comparative-analysis/> (дата звернення: 03.10.2022)

76. Офіційний сайт Military Strength Ranking 2022. URL: <https://www.globalfirepower.com/countries-listing.php> (дата звернення: 03.10.2022)
77. Офіційний сайт Бюро економічної безпеки України. URL: <https://esbu.gov.ua> (дата звернення: 03.10.2022)
78. Офіційний сайт Національного інституту стратегічних досліджень. <https://niss.gov.ua/news/statti/strategichnyu-analiz-bezpekovocho-seredovyshcha-ukrayiny> (дата звернення: 03.10.2022)
79. Офіційний сайт Київської школи економіки. URL: <https://kse.ua/ua/> (дата звернення: 03.10.2022)
80. Офіційний сайт Національного банку України. URL: <https://bank.gov.ua/control/uk/index> (дата звернення: 29.10.2022)
81. Офіційний сайт Міністерства фінансів України. URL: <http://www.minfin.gov.ua> (дата звернення: 29.10.2022)

ДОДАТКИ

Окремі показники, які характеризують технологічну конкурентоспроможність

України

Показники	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
<i>Фінансування ДіР</i>												
Питома вага обсягу виконаних ДіР, % від ВВП	1,16	1,09	0,90	0,79	0,80	0,80	0,69	0,64	0,48	0,45	0,47	0,43
<i>Інноваційна активність промислових підприємств</i>												
Частка промислових підприємств, що займалися інноваційною діяльністю, %	18,0	11,9	13,8	16,2	17,4	16,8	16,1	17,3	18,9	16,2	16,4	15,8
<i>ВНОК і капітальні інвестиції</i>												
Норма ВНОК, % від ВВП	19,7	22,0	17,0	17,6	19,0	16,9	14,2	13,5	15,5	15,8	17,7	18,0
Імпорт у ВНОК, %	н/д	40,7	36,1	40,0	41,7	34,6	31,2	35,3	39,0	39,0	40,1	н/д
Капітальні інвестиції у нематеріальні активи, % від ВВП	н/д	0,7	0,6	0,7	0,6	0,7	0,5	0,9	0,5	0,6	1,0	0,6
<i>Структура капітальних інвестицій</i>												
Частка високотехнологічних галузей у переробній промисловості, %	н/д	3,1	5,0	5,0	5,7	5,4	6,9	8,2	5,7	6,3	5,7	4,6
Частка середньо-високотехнологічних галузей, %	н/д	14,1	19,1	17,0	20,6	18,9	14,6	12,7	12,0	14,5	11,9	10,5
<i>Реалізація продукції переробної промисловості</i>												
Частка високотехнологічних галузей, %	н/д	3,8	3,3	3,3	3,6	3,9	4,0	4,1	4,0	4,1	3,6	3,8
Частка середньо-високотехнологічних галузей, %	н/д	19,3	17,5	20,5	20,9	18,0	14,4	13,7	12,9	12,4	12,8	13,7
<i>Реалізація інноваційної продукції</i>												
Частка підприємств, що реалізовували інноваційну продукцію, %	14,3	10,2	9,1	10,1	10,3	10,1	9,0	12,0	14,3	9,6	14,2	8,9
продукцію, що є новою для ринку	н/д	н/д	2,5	2,5	2,4	2,4	2,1	3,0	4,1	2,6	4,1	2,3
продукцію, що є новою тільки для підприємства	н/д	н/д	7,7	8,5	8,8	8,7	7,9	10,3	11,4	8,0	11,8	7,6
Частка інноваційної продукції у загальному обсязі реалізованої промислової продукції, %	9,4	6,5	3,8	3,8	3,3	3,3	2,5	1,4	6,1	0,7	0,8	1,3
<i>Експорт товарів</i>												
Частка сільськогосподарської продукції, продукції лісового господарства та рибництва, %	н/д	5,3	8,1	8,5	13,8	14,6	17,1	21,9	22,9	21,7	21,2	н/д
Частка продукції видобувної промисловості, %	н/д	5,8	7,1	7,9	6,7	8,5	8,7	7,0	6,4	7,7	7,4	н/д
Частка продукції переробної промисловості, %	н/д	88,4	84,4	83,0	78,5	75,9	73,3	70,6	70,2	70,1	70,7	н/д

Продовження додатку А

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
Частка продукції високотехнологічних галузей, %	н/д	2,0	3,3	2,9	4,3	3,7	3,7	3,6	2,9	2,7	2,5	н/д
Частка продукції середньо-високо-технологічних галузей, %	н/д	20,1	21,0	22,0	21,9	19,2	14,7	13,2	12,2	11,7	12,2	н/д
Відносний індекс складності експортного кошика	41,6	46,8	46,1	47,1	43,7	43,9	41,6	40,3	34,1	38,8	35,7	н/д
Частка поставленої на експорт інноваційної продукції, %	24,9	50,0	40,7	29,8	36,9	44,7	29,2	47,0	н/д	31,2	н/д	54,2
Частка інноваційної продукції в експорті товарів, %	н/д	7,6	3,7	2,6	2,8	3,8	1,4	1,7	н/д	0,6	н/д	н/д
<i>Результати інноваційної діяльності</i>												
Частка промислових підприємств, що впроваджували інновації, %	14,8	8,2	11,5	12,8	13,6	12,9	12,1	15,2	16,6	14,3	15,6	13,8
впроваджували нові технологічні процеси	4,1	4,1	4,9	5,8	5,9	5,5	4,6	8,4	11,9	9,7	9,5	9,6
освоювали виробництво нових видів продукції	13,7	6,4	5,8	7,1	7,0	6,7	6,0	8,7	12,0	7,6	13,5	6,8
Впроваджено нові технологічні процеси, одиниць	1403	1808	2043	2510	2188	1576	1743	1217	3489	1831	2002	2318
Освоєно виробництво нових видів інноваційної продукції, найменувань	15323	3152	2408	3238	3403	3138	3661	3136	4139	2387	3843	2148
Динаміка загальної продуктивності факторів виробництва, %	5,7	1,8	4,3	5,4	-0,3	0,0	-1,2	-3,7	3,3	3,2	1,6	1,6

Джерело: Офіційний сайт The Global Competitiveness Report 2021. URL: http://www3.weforum.org/docs/WEF_TheGlobalCompetitivenessReport2021.pdf